

АСТРІД ЛІНДГРЕН

Брати Лев'яче Серце

торрент-трекер

оцифровано

Hurтом

www.hurтом.com

АСТРІД ЛІНДГРЕН

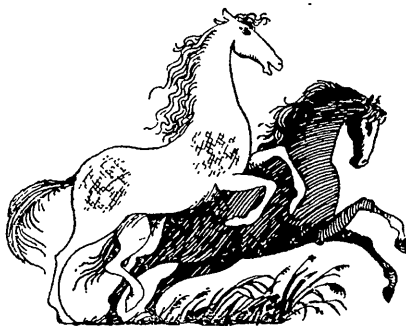
Брати Лев'яче Серце

ПОВІСТЬ

Для середнього
шкільного віку

Переклад зі шведської
ОЛЬГИ СЕНЮК

Малюнки
ІГОРЯ ВИШИНСЬКОГО

Київ «Веселка» 1985

И (Швед)
Л59

Переведенная на многие языки мира повесть выдающейся шведской писательницы А. Линдгрен, в которой соединены элементы сказки и средневековой рыцарской саги, рассказывает о мужестве борцов за свободу и о братской любви, способной победить даже смерть.

Передмова Андрія Баканова

Перекладено за виданнями:
Astrid Lindgren,
Bröderna Lejonhjärta
Raben & Sjögren, Stockholm
С. 1973 Astrid Lindgren

4803020000—214
Л М206(04)—85 209.85.

© Видавництво «Веселка», 1985,
переклад українською мовою,
передмова, ілюстрації

МУДРА І МУЖНЯ КАЗКА

Беручи до рук кожную нову книжку відомої шведської письменниці Астрід Ліндгрен, ми готуємось до зустрічі з незвичайним, сподіваємось подружити з симпатичними й вигадливими героями. У казковому світі, вибудованому фантазією цієї письменниці, легко впізнати добре знайомі ознаки реального життя. Проте це чарівний світ, де здаються правдоподібними найнеймовірніші пригоди, де відбуваються дивовижні перетворення. В цій країні, де до людей приходять або прилітають чудодії, збуваються найзаповітніші дитячі мрії. Тому казкові-повісті про Карлсона, Пеппі Довгапанчоку та інші твори шведської письменниці захоплюють не тільки можливістю торкнутися «звичайного дива», не тільки стрімким розвитком напруженого сюжету і м'яким гумором комічних ситуацій. Передусім вони приваблюють тим, що несуть багатющий заряд доброти, людяності, вчать вірності у дружбі, справедливості й мужності, пробуджують потяг до знань і бажання допомагати людям.

Знайомство з новою повістю Астрід Ліндгрен «Брати Лев'яче Серце» не розчарує читача. Жваво й барвисто розповідає письменниця про те, як двоє шведських хлопчаків потрапляють до фантастичної країни Нангіяли, яку можна побачити хіба що уві сні. Там вони проходять крізь суворі випробування, стикаються з грізними небезпеками, напружують свою волю, силу, винахідливість, щоб перемогти підступного ворога. За драматичними пригодами друзів-братів ми стежимо з неослабною увагою, хвилюємось за них, разом із ними долаємо перешкоди. Отже, той, хто полюбляє пригодницькі твори з неодмінними таємницями й переслідуваннями, той, кого вабить нестримний політ уяви, знайдуть у цій книжці багато цікавого. Головне,

однак, у тому, що ця казкова історія закликає читача замислитися над життям у сучасному світі, прислухатися до його тривог і сподівань.

Астрід Ліндгрен змальовує прекрасну Нангіялу з її смагдаговими луками, квітковими килимами, прозорими струмками, з її працелюбними, життєрадісними мешканцями. Та це — країна мрії, яскраве втілення прагнення кожної людини до миру, вільної праці, радості і щастя. Нангіяла тому й залишається за межами реального, в царині казкового, що сьогодні ці поривання, на жаль, нездійсненні. В нинішньому світі поки що не завжди можливе безтурботне життя, сповнене благородних і корисних діянь. Йому загрожують ті, хто безжально визискує трударів, хто прагне панувати над людством і злочинно-легковажно грається бомбами й ракетами, наближаючи жахливу реальність ядерної пожежі. Цю суперечливість нашого сьогодні переконаливо розкрила в казковій формі Астрід Ліндгрен. Загарбник Тенгіл, захопивши ідилічну Шипшинову Долину, встановив там кривавий терор, жорстоко пригноблює волелюбних долинян. Він зазіхає на сусідні долини, намагаючись стати володарем прегарного й багатого краю. І сам Тенгіл, і його брутальні солдати, огидні найманці-зрадники, і страшна потвора Катла, якою Тенгіл залякує непокірних, — це те зло, без подолання якого спокійне, щасливе життя залишається марною мрією. Мирний, чистий світ треба захищати, за нього слід боротися, і тільки така боротьба наповнює людське життя справжнім великим змістом. До такого висновку впевнено й тактовно підводить читача письменниця.

У боротьбі проти насильства та безправ'я гартуються серця юних героїв казки. Старший з братів, Юнатан, може правити за взірець мужності, доблесті, самовідданості. Він гостро відчуває несправедливість, щиро вболіває за страждання трударів. Сміливо вступає він у запеклий бій з тиранами. Юнатанові притаманна суто хлопчача жага романтичних пригод, та всі порухи душі він спрямовує на високу

мету. Разом із своїми друзями він організовує народне повстання, рішуче б'ється з Тенгіловими посіпаками і жертвує життям задля звільнення людей праці. Цей хлопець, сильний і відважний, не знає сумнівів і страху, його особистість вражає благородством і цільністю. Молодшому братові Юнатана, Карлові, доводиться куди важче. Кволий хлопчик багато хворів, звик боятися усього на світі. Щоб завоювати право на горде ім'я Лев'яче Серце, він мав перебороти полохливість і слабодухість. Любов до брата, бажання бути схожим на нього і разом з ним битися за визволення Шипшинової Долини допомагають Карлові віднайти силу духу. Він виявляється кмітливим помічником, завдяки його спостереженням вдається викрити зрадника. Хлопець гідно поводить себе і під час визволення з в'язниці одного з ватажків повстання, і в годину великої битви з гнобителями. Участь у боротьбі стає для Карла справжньою школою, перетворює хлопчика на зрілого бійця, що без страху дивиться в лице небезпеки і здатний прийняти рішення, від якого залежить його доля. Він вчиться відповідати за себе й за інших.

У багатьох творах сучасної західної літератури, зокрема й дитячої, можна натрапити на думку про одвічну самотність людини, про її приреченість на безрадісне, позбавлене сенсу існування, про неможливість подолати стіну, яка відділяє особистість від людського загалу. Казкова повість Астрід Ліндгрен рішуче заперечує ці похмури судження. Письменниця художньо переконливо стверджує, що життя людини тільки тоді стає повноцінним, коли вона виходить з ізоляції, долає відчуженість, знаходить друзів і однодумців. Лише віддаючи іншим запас своїх чуттєвих і духовних сил, людина усвідомлює, що вона живе змістовно й корисно. Залишившись без дружньої опіки брата, малий Карл почуває себе самотнім і нещасним. Але знов опинившись поряд із Юнатаном, серед близьких за духом людей, хлопчик розквітає серцем, його вчинки набувають героїчного характеру. Життєдайна сила дружби, тісних

зв'язків людини з її оточенням рельєфно постає із сторінок повісті.

Письменниця розмовляє зі своєю аудиторією відверто і серйозно. Вона не приховує, що на світі існують хвороби і смерть, що люди страждають від соціального гніту, жорстокості і воєн. Але ця відвертість не повинна залякати юного читача. Навпаки, письменниця доводить, що є сила, могутніша за найстрашніші лиха, за найдосконалішу зброю. Це — духовна міць борців за гуманістичні ідеали. Величне діяння заради щастя людей перемагає смерть, робить героя невмирущим. Саме так слід розуміти розповідь про мандри братів Лев'яче Серце у вигаданій країні. Мудра і життєствердна книжка Астрід Ліндгрен закликає сміливо мріяти і впевнено йти до здійснення мрій. Вона вчить мужньо служити людям, бо тільки це дарує людині справжнє безсмертя.

АНДРІЙ БАКАНОВ,
кандидат філологічних наук

1

Я хочу розповісти вам про свого брата. Про Юнатана Лев'яче Серце, бо це і є мій брат. Розповідь моя буде схожа на казку, навіть трохи страшна, як історії з чортами й примарами, а проте все це правда. Хоч, крім нас із Юнатаном, ніхто цього не знає.

Юнатана звали не з самого початку Лев'ячим Серцем. Прізвище його було Лев, так само, як мамине й моє. Отже, він звався Юнатан Лев. Мене звать Карл Лев, а маму — Сігрід Лев. Нашого тата звали Аксель Лев, але він залишив нас, коли мені було ще тільки два роки: подався на кораблі в море, і відтоді ми нічого про нього не чули.

Та послухайте, як вийшло, що мого брата Юнатана назвали Юнатаном Лев'яче Серце. І які дива сталися потім.

Юнатан знав, що я скоро помру. Мабуть, про це знали всі, крім мене. І в школі знали, бо я весь час хворів, кашляв, пропускав уроки, а останні півроку зовсім не ходив туди. Тітки, яким мама шила сукні, теж знали, я й довідався про це з розмови однієї тітки з мамою, ненароком підслухавши її. Вони думали, що я сплю, а я просто лежав із заплющеними очима, я й далі не розплющував їх, не хотів показувати, що почув страшну новину — що мені доведеться скоро померти.

Звичайно, я дуже засмутився й перелякався, але навіть мамі було знати, як мені гірко. Я завів про це розмову з Юнатаном, коли він прийшов додому.

— Ти знаєш, що я скоро помру? — сказав я і заплакав.

Юнатан трохи подумав. Мабуть, йому тяжко було відповідати мені, та врешті він сказав:

— Так, знаю.

Я заплакав ще дужче.

— Як страшно, — сказав я, — як страшно, що хтось має померти, ще не проживши й десяти років.

— Знаєш, Хрущику, я не думаю, що це страшно, — мовив Юнатан. — Я думаю, що для тебе це просто чудово.

— Чудово? — обурився я. — Чудово лежати в землі мертвому?

— Ет, — мовив Юнатан, — у землі лежатиме самий твій кістяк. А ти полинеш у зовсім інше місце.

— Куди? — спитав я, бо ніяк не міг повірити йому.

— У Нангіялу, — відповів він.

У Нангіялу! Він сказав це так, наче всі знали про ту Нангіялу. А я ще ніколи не чув, щоб про неї хтось згадував.

— А де ж та Нангіяла? — спитав я.

Юнатан признався, що й сам добре не знає, де вона. Десь, мовляв, по той бік зірок. І він почав так захоплено розповідати про неї, що кожному закортіло б негайно потрапити туди.

— У Нангіялі тепер доба казок і табірнього життя, — сказав він. — Тобі там сподобається.

А ще Юнатан сказав, що всі казки походять із Нангіялі, бо саме там вони й відбуваються. З кожним, хто туди попаде, трапляються всілякі пригоди від ранку до вечора і навіть уночі.

— Бачиш, Хрущику, — сказав він, — це не те, що лежати й кашляти. А тут ти через хворобу ніколи не можеш і побавитись як слід.

Юнатан звав мене Хрущиком. Давно так назвав, ще як я був маленький. І коли я одного разу спитав його, чому він так назвав мене, Юнатан відповів, що він дуже любить хрущиків. А особливо таких хрущиків, як я. Авжеж, Юнатан справді любив мене, не знаю, за що. Адже я завжди був негарний, боягузливий, дурний хлопчисько, клишоногий і взагалі. Я питав Юнатана, як він може любити такого негарного, дурного хлопчиська, як я, клишоногого і взагалі, і він відповідав:

— Якби ти не був таким зворушливо негарним хлопчиком, гостроносим і клишоногим, то не був би й моїм Хрущиком, якого я люблю.

Але того вечора, коли я, дізнавшись, що скоро помру, перелякався, він сказав, що тільки-но я опинюся в Нангіялі, як відразу стану здоровий, дужий і навіть гарний.

— Такий гарний, як ти? — спитав я.

— Кращий, — сказав Юнатан.

Та це вже він дурив мене. Бо такого гарного, як Юнатан, ніколи не було й не буде.

Якось одна тітка, з тих, що їм мама шие, сказала:

— Люба пані Лев, ваш син — як королевич із казки!

І будьте певні, що вона мала на гадці не мене.

Юнатан справді був як королевич із казки. Чуб у нього полискував, мов золото, сині очі аж світилися, білі зуби блищали, а ноги були рівні й стрункі.

Та й не тільки це. Він був чемний, дужий, усе вмів і все розумів, найкраще вчився в класі, всі діти на подвір'ї ходили за ним назирці, хотіли гратися з ним, і він вигадував для них різні розваги, влаштовував їм різні пригоди.

а я не міг гратися з ними, бо цілими днями лежав на канапі в кухні. Проте Юнатан розповідав мені, коли повертався додому, про все, що він дізнався цікавого, що він побачив, почув або прочитав. Він міг до пізньої ночі сидіти біля мене й розповідати. Юнатан також спав у кухні, на ліжку, яке він увечері витягав із шафи. І вже навіть лежачи оповідав мені далі казки й різні історії, аж поки мама гукала з кімнати:

— Та годі вже вам! Калле треба спати.

Але не так легко заснути, коли тебе душить кашель. Часом Юнатан уставав серед ночі й заварював мені води з медом, щоб легше було відкашлюватись. Так, Юнатан був дуже добрий!

Того вечора, коли я довідався, що скоро помру, й перелякався, він кілька годин просидів біля мене, оповідаючи про Нангіялу, але тихенько, щоб не чула мама. Вона, як завжди, шила в кімнаті, там у неї стояла машина, і там мама й спала, бо в нас була тільки кухня й кімната. Двері туди були прочинені, і ми чули, як мама співала свою улюблену пісню про моряка, що поплав далеко в море. Мабуть, співаючи, вона думала про тата. Я всієї пісні не знаю, пам'ятаю лише кілька рядків:

Як загину я в морі, мила,
Десь надвечір, навзаході сонця,
Голуб білий, мов з піни крила,
Прилетить до твого віконця.

То не голуб, кохана, буде,
То душа моя на хвилину,
Щоб спочити на рідних грудях,
У хатину твою прилине.

По-моєму, гарна й сумна пісня, проте Юнатан, слухаючи її, засміявся і сказав:

— Слухай, Хрущику, може, й ти колись увечері прилетиш до мене? З Нангіяли. І сядеш білим голубом на мое підвіконня. Прилети, добре?

Я саме закашлявся, він підняв мене, пригорнув до себе, як завжди, коли мені було погано, й заспівав:

То не голуб, Хрущику, буде,
То душа твоя на хвилину,
Щоб спочити на рідних грудях,
Прилетить у мою хатину.

Досі я не думав про те, що піду в Нангіялу без Юнатана. Як мені буде сумно без нього! Що мені з тих казок і пригод, якщо я навіть опинюся серед них, коли зі мною не буде Юнатана! Я просто злякаюся й не знатиму, що робити.

— Я не хочу туди,— заплакав я.— Я хочу бути там, де ти, Юнатане!

— Не плач, ти ж сам знаєш, що я також прийду в Нангіялу,— сказав Юнатан.— Трохи згодом.

— Отож-бо й воно, що згодом,— сказав я.— Ти можеш прожити й до дев'яноста років, а я весь цей час буду сам.

І тоді Юнатан пояснив мені, що час у Нангіялі не такий, як тут, на землі. Навіть якби він прожив до дев'яноста років, мені здалося б, що збігло десь днів зо два, поки він прийшов. Бо так виходить, коли час не справжній.

— А два дні ти витримаєш і сам,— сказав він.— Можеш вилазити на дерева, або розпалювати в лісі багаття, або сидіти десь біля річки й вудити рибу — все, що тобі так кортіло робити тут. І якраз коли ти витягнеш окунця, прилечу я, і ти вражено скажеш: «Що за диво, Юнатане, ти вже тут?»

Я подумав, що два дні вже якось перебуду, і спробував стримати сльози.

— Але уяви собі, як було б добре, коли б ти перший полетів туди,— сказав я.— Щоб це ти сидів біля річки й ловив рибу.

Юнатан погодився зі мною. Він довго дивився на мене, ласкаво, як завжди, і я помітив, що йому теж тяжко. Нарешті він сказав тихо й сумно:

— А патомість мені доведеться жити на землі без свого Хрущика. І, може, до дев'яноста років.

Отак ми собі гадали!

2

Тепер я переходжу до найгіршого. До того, про що не маю сили думати. І не можу не думати.

Мій брат Юнатан... Адже він мав би й далі бути зі мною, розмовляти зі мною вечорами, ходити до школи, гратися з дітьми на подвір'ї, заварювати мені воду з медом і все інше. А вийшло не так... зовсім не так.

Юнатан уже в Нангялі.

Мені тяжко, страшенно тяжко розповідати про це. Ні, я таки не зможу. Краще перекажу, що потім було надруковано в газеті:

«Учора ввечері в нашому місті, у кварталі Факельрос, виникла страхітлива пожежа, внаслідок якої згорів дощенту один із старих дерев'яних будинків і загинула людина. Коли будинок загорівся, десятирічний хлопець Карл Лев лежав сам, тяжко хворий, у квартирі на третьому поверсі. Відразу після того повернувся додому його брат, тринадцятирічний Юнатан Лев, і, перш ніж хтось устиг зупинити його, кинувся до охопленого полум'ям будинку, щоб винести з нього свого брата. За хвилину сходи обернулися в суцільне море полум'я, яке відрізало їм вихід. Залишалась одна рада — спробувати врятуватися крізь вікно. Охопленний жахом натовп, що зібрався внизу, був безсилим свідком того, як тринадцятирічний хлопець із братом на спині не вагаючись кинувся вниз із вікна, в якому теж палахкотіло полум'я. Впавши на землю, хлопець так забився, що майже відразу помер. Натомість його менший брат, якого він захистив від удару своїм тілом, не зазнав ніякої шкоди. Мати хлопців, швачка, яка на той час була у своєї клієнтки, повернувшись додому, впала в тяжкий шок. Як виникла пожежа, ще невідомо».

На другій сторінці газети було більше про Юнатана. Там був надрукований допис його вчительки. Ось що в ньому стояло:

«Любий наш Юнатане Лево, чи не слід назвати тебе Юнатаном Лев'яче Серце? Пригадуєш, як ми читали в підручнику історії про відважного англійського короля Річарда Лев'яче Серце і як ти тоді сказав: «Подумати тільки, яким треба бути відважним, щоб потім про тебе писали в підручниках історії, я таким ніколи не стану!» Любий Юнатане, навіть якщо про тебе не напишуть у підручниках історії, в критичну хвилину ти виявив справжню мужність. Ти такий самий герой, як ті, що про них пишуть у книжках. Твоя стара вчителька ніколи тебе не забуде. Твої шкільні товариші також довго пам'ятатимуть про тебе. Наш клас спорожнів без веселого, гарного, чемного Юнатана. Але ті, кого люблять боги, помирають молодими. Спочивай у мирі, Юнатане Лев'яче Серце!

Грета Андерсон».

Та Юнатанова вчителька досить кумедна, але вона дуже любила його. Адже Юнатана всі любили. І добре вона придумала про те Лев'яче Серце, справді добре.

У цілому місті не знайшлося б нікого, хто б не сумував за Юнатаном і не вважав, що краще б загинув був я. Принаймні так вважали всі тітки, що приходили до нас зі своїми ситцями, муслінами та іншим крамом. Вони поглядали на мене, коли проходили через кухню, зітхали й казали мамі:

— Бідолашна пані Лев! І треба ж, щоб лихо спіткало саме Юнатана, такого чудового хлопця!

Ми тепер мешкаємо в будинку поряд із тим, що згорів. У такій самій квартирі, тільки на першому поверсі. Трохи старих меблів нам дала опіка бідними, а трохи тітки, мамині клієнтки. Я лежу майже на такій самій канапі, як лежав колись. Усе навколо майже те саме, що й було. І все, геть усе — інакше. Бо немає Юнатана. Ніхто вже не сидить

біля мене вечорами й не розповідає історій, я самотній до щему в грудях, я лежу і проказую про себе ті слова, які встиг мені сказати перед смертю Юнатан. Тоді, коли, вистрибнувши з вікна, ми з ним лежали на землі. Спершу Юнатан лежав долілиць, потім хтось перевернув його, і я побачив його обличчя. З кутика рота в нього текла кров, і йому важко було говорити. А проте він намагався всміхнутись і таки вимовив кілька слів:

— Не плач, Хрущику, зустрінемось у Хангіялі!

Оце й усе, що він сказав. Тоді заплющив очі, і люди понесли його. Більше я його не бачив.

Перші дні я не хотів нічого згадувати. Та нелегко забути таке страшне лихо. Я лежав на канапі і все думав про Юнатана, аж голова в мене розколювалась. І так тужив за ним, як ніхто ні за ким не тужив. А ще мене поймав страх: ану ж як усі ті його розповіді про Хангіялу — неправда? Ану ж як то була тільки Юнатанова вигадка? Адже він любив вигадувати різні дивовижі. І я плакав гіркими сльозами.

Та потім прилетів Юнатан і заспокоїв мене. Так, прилетів, і як добре, що він до цього додумався! Я після того майже перестав журитися. Він, певне, збагнув у Хангіялі, як мені без нього тяжко, і вирішив, що мене треба втішити. Тому й прилетів до мене. І тепер я вже не сумую, лише терпляче очікую.

Він прилетів до мене не дуже пізно ввечері. Я був удома сам, лежав і плакав за ним, боявся, що ніколи його не побачу. Я навіть не можу розказати, який я був нещасний, хворий і який мене охопив відчай. Вікно в кухні було відчинене, бо стояли теплі чудові весняні вечори. Я чув, як надворі воркували голуби. Їх на підвір'ї розвелось повно, і навесні не вгавало їхнє воркування.

І ось тоді все й сталося.

Я гірко плакав, уткнувшись обличчям у подушку, і раптом почув голуб'яче воркування зовсім близько. А коли звів очі, то побачив на підвіконні голуба, що дивився на мене

лягідними очима. Білого як сніг, зверніть увагу, не сірого, як усі голуби в нас на подвір'ї! Білого як сніг голуба — ніхто не зрозуміє, що я відчув, побачивши його. Адже виходило так, як у тій пісні: «Голуб білий, мов з піни крила, прилетить до твого віконця». І я наче почув, як Юнатан співає: «То не голуб, Хрущику, буде, то душа твоя на хвистину, щоб спочити на рідних грудях, прилетить у мою хатину». Але тепер не я, а він прилетів до мене.

Я хотів щось сказати, та не зміг. Тільки лежав і слухав воркування голуба, і за тим воркуванням чи в ньому, не знаю, як і сказати, почув Юнатанів голос. Хоч той голос був не такий, як звичайно. Всю кухню сповнив тихий шепіт, ніби у страшній казці, і, мабуть, треба було б злякатись. Та я не злякався. Я так зрадів, що ладен був підстрибнути до стелі. Бо я почув дуже втішну звістку.

Так, виявляється, Нангіяла справді е! Юнатан хотів, щоб я швидше опинився там, бо в Нангіялі так гарно, що краще й бути не може. Подумати тільки, там на нього чекала хата, не встиг він прилетіти, як отримав цілу хату в Нангіялі. Старовинну садибу, що зветься Рицарським двором і лежить у Вишневій Долині,— правда ж, гарно звучить? І уявіть собі, перше, що Юнатан побачив, коли прийшов до Рицарського двору, була зелена табличка на хвіртці, а на ній напис: «Брати Лев'яче Серце».

— Це означає, що ми там житимемо разом,— сказав Юнатан.

Виходить, я також зватимусь Лев'яче Серце, коли потраплю в Нангіялу. Я дуже зрадів: адже я хотів зватись так, як Юнатан, хоч я й не такий відважний, як він.

— Тільки прилітай якнайшвидше,— сказав Юнатан.— Коли не застанеш мене вдома, то я сидітиму біля річки з вудкою.

Після цього шепіт затих, голуб знявся й полетів над дахами. Назад у Нангіялу.

А я тепер лежу й чекаю, коли й сам полечу за ним. Мабуть, туди не дуже важко буде втрапити. Юнатан навіть

сказав, що зовсім легко. Але задля певності я записав собі адресу:

*Нангіяла,
Вишнева Долина,
Рицарський двір,
Брати Лев'яче Серце.*

Юнатан мешкав там уже два місяці сам. Два довгі страшні місяці мені довелося жити без нього. Але скоро я також буду в Нангіялі. Скоро, скоро я полечу туди. Може, цієї ж таки ночі. Треба написати записку й покласти на кухонний стіл, щоб мама побачила її, коли прокинеться рано-вранці.

Ось що я напишу:

«Не плачте, мамо!
Зустрінемось у Нангіялі!»

3

Невдовзі так і сталося. І я не відчув нічого особливого. Я й не стямився, як опинився біля хвіртки й прочитав напис на зеленій табличці: «Брати Лев'яче Серце».

Як я тут опинився? Чи довго летів? Як знайшов шлях, нікого не питавшись? Не знаю. Знаю тільки, що раптом опинився перед хвірткою і побачив на ній наше прізвище.

Я погукав Юнатана. Кілька разів погукав, але відповіді не отримав. І тоді я згадав — ну певне, він сидить біля річки й вудить рибу.

І я побіг_униз до річки. Довгенько біг вузькою стежечкою і вниз на містку справді побачив Юнатана. Там сидів мій брат, його чуб блищав на сонці. І якби я й спробував змалювати, що я відчув, знов побачивши його, то нізащо не зміг би.

Він не бачив, що я біжу. Я спробував гукнути його, але, мабуть, мене душили сльози, бо з моїх уст злетіло тільки

якесь нерозбірливе белькотіння. Та Юнатан однаково почув його. Він підвів очі й побачив мене. І начебто зразу не впізнав. Та потім зрадів, кинув вудку, перейняв мене і почав торсати, ніби хотів упевнитись, що я справді прилетів. Я трохи поплакав, хоч і не було чого, але ж я так скучив за ним.

А Юнатан, навпаки, сміявся. Так ми стояли, обнявшись, біля річки і були невимовно раді, що ми знову разом.

Потім Юнатан сказав:

— Ну от, нарешті ти прилетів, Хрущику Лев'яче Серце!

Смішно звучить: Хрущик Лев'яче Серце! Ми обидва захотіли. Ми сміялися дедалі дужче, ніби давно вже не чули нічого смішнішого, хоч насправді нам просто хотілося сміятись, бо радість переливалась у нас через вінця. Сміючись, ми почали борюкатись, але й далі не могли втриматись від сміху. Ми аж попадали в траву, так сміялися, трохи полежали в ній, почали перекочуватись, а сміх розпирив нас ще дужче. Врешті ми досміялися до того, що скотились у річку, та навіть у воді не перестали сміятися. Я вже думав, що ми потонемо.

Аж ні, ми попливли. Я ніколи не вмів плавати, хоч страх як хотів навчитися. А ось тепер раптом поплив. Та ще й так добре, наче хтозна-відколи плавав.

— Юнатане, я вмю плавати! — гукнув я.

— Звичайно, вмієш,— відповів він.

І тоді мені спало на думку ще щось.

— Юнатане, ти помітив, що я вже не кашляю? — спитав я.

— Певне, що не кашляєш,— відповів він.— Ти ж тепер у Хангіялі.

Я трохи поплавав, потім мокрий виліз на місток. З одягу в мене текла вода. Штани прилипли до ніг, тому я й побачив, що зі мною ще сталося. Вірте чи ні, а ноги в мене стали такі самі рівні, як у Юнатана.

Тоді я подумав: а може, я й погарнішав? Я спитав Юнатана, як йому здається, чи не став я часом вродливіший.

— Сам глянь у дзеркало,— порадив він.

Я здогадався, що він мав на думці річку, бо вода в ній була тиха й блискуча, мов дзеркало. Я ліг долілиць на місток, заглянув через його край, побачив себе у воді, проте не помітив, щоб я покращав. Підійшов Юнатан, теж ліг біля мене, і ми довго дивилися у воду на братів Лев'яче Серце — на Юнатана з буйним золотавим чубом, блакитними очима і гарним обличчям і на мене з кістлявим писком. Із чубом, як солома, і взагалі.

— Наче не видно, щоб я покращав,— мовив я.

Проте Юнатан сказав, що я дуже змінився.

— До того ж, тепер у тебе вигляд цілком здорового,— додав він.

Тоді я почав пильно вивчати себе. Я напружив м'язи, лежачи на містку, і відчув, що кожна частка мого тіла здорова й радісна. То навіщо мені ще й врода? Мене переповнювало щастя, все в мені сміялося.

Ми трохи полежали, гріючись на сонці й дивлячись на рибин, що плавали під містком. Та потім Юнатанові захотілось додому, і мені також, адже цікаво було поглянути на Рицарський двір, де тепер я мав мешкати.

Юнатан рушив стежкою попереду, а я пішов за ним, твердо ступаючи своїми рівними ногами. Я не зводив з них погляду і все дивувався, як же ті ноги гарно йдуть. Але, як ми трохи піднялися від річки, я зненацька обернувся і тоді... тоді нарешті побачив Вишневу Долину, геть білу від розквітлих вишень. Крізь білий цвіт на дереві прозирано зелене листя, а трава була вся зелена. І по тому біло-зеленому килимі в'юнилася річка, немов срібна стяжка. Чому я досі всього цього не помітив, невже я дивився тільки на Юнатана? Тепер я стояв на стежці й милувався красою долини.

— Це, мабуть, найкраща долина на землі? — врешті спитав я Юнатана.

— Так, хоч і не на землі,— відповів він, і я згадав, що це Нангіяла.

Вишневу Долину оточували високі гори, і вони також були гарні. А з гірських схилів текли річки, з круч зривалися водоспади, все навкруги бриніло, бо була весна.

Повітря теж було тут особливе. Хотілося його пити, таке воно було чисте й запашне.

— Аби нам такого повітря кілограмів кілька вдома,— сказав я, згадавши, як ще недавно задихався на канапі в кухні і як мені не вистачало повітря.

Зате тут його було вдосталь, я жадібно ковтав його і ніяк не міг наковтатися. Юнатан засміявся й сказав:

— Залиш і мені трішки!

стежка, якою ми йшли, була встелена вишневим цвітом, над нами також літали тендітні білі пелюстки, набивались у чуб і за комір, але я люблю такі зелені стежечки, всіяні вишневим цвітом, справді люблю.

Нарешті стежка привела нас до Рицарського двору із зеленою табличкою на хвіртці.

— «Брати Лев'яче Серце»,— прочитав я вголос, випередивши Юнатана.— Невже ми тут мешкатимемо?

— Уяви собі, що так,— відповів Юнатан.— Правда, садиба гарна?

Звичайно, гарна. Я бачив, що Юнатанові вона подобається. А щодо мене, то я не міг собі уявити місця, де б мені дужче хотілось мешкати.

Це була стара побілена хата, не дуже велика, з зеленими наріжниками, зеленими дверима й зеленим моріжком навколо, де саме розквітли первоцвіт і стокротки. Мигдаль, бузок і вишні теж були облиті цвітом, а навколо садибу оточував кам'яний мур, невисока сіра огорожа, з якої також пробивались рожеві квітки. Той мур легко можна було перестрибнути, а однаково здавалося, що він надійно захищає садибу, за ним ти почувався вдома, сам собі господар.

Власне, будівель у садибі було не одна, а дві, хоч друга швидше скидалася на стайню чи якусь клуню. Будівлі стояли під кутом одна до одної, і саме в тому місці, де вони стикалися, я побачив лавку, таку стару, ніби вона зберег-

лася з кам'яної доби. Затишна лавка, і затишний куток. Так і кортіло сісти на неї, помріяти, побалакати, подивитись на пташок, а може, й випити соку абощо.

— Тут мені подобається,— сказав я Юнатанові.— А всередині теж так затишно?

— Ходімо, сам поглянеш,— запросив він.

Юнатан стояв уже біля дверей і хотів відчинити їх, але тієї миті почулось іржання. Так, справді десь близько заіржав кінь. І Юнатан мовив:

— Зайдімо спершу до стайні.

Він пішов до другої будівлі, а я побіг за ним. У мене аж серце завмерло від радісного здогаду.

То справді виявилася стайня, як я й думав, і там стояло двоє коней, двоє гарних гнідих коней. Коли ми зайшли, вони повернули до нас голови й заіржали.

— Це Грім і Ф'ялар,— сказав Юнатан.— Угадай, котрий із них твій?

— Ет, не дури мене,— сказав я.— Не вигадуй, що тут мій кінь, я однаково не повірю.

Та Юнатан сказав, що в Нангіялі без коня не проживеш.

— Без коня ти нікуди не доберешся,— пояснив він.— А ти ж розумієш, Хрущику, що часом треба добиратися дуже далеко.

Давно я не чув нічого приємнішого. В Нангіялі без коня не проживеш! А я страшенно люблю коней. У них такі ніжні, м'якенькі носи. Важко собі навіть уявити, що на світі може бути щось таке м'якеньке!

У стайні стояло двоє незвичайно гарних коней. Ф'ялар мав на лобі білу лисинку, а Грім був весь однаковий.

— Мабуть, мій Грім,— сказав я, бо Юнатан хотів, щоб я вгадав, котрий із них мій.

— Не вгадав,— сказав Юнатан.— Твій — Ф'ялар.

Я дав Ф'яларові понюхати мене, погладив його і нітрохи не злякався, хоч досі майже ніколи не підступав до коня. Він мені відразу сподобався, і, звичайно, я йому теж, принаймні мені так здалося.

— У нас є ще кролі,— сказав Юнатан.— У клітці за стайнею. Але на них ми подивимось потім.

Добре йому було казати!

— Я мушу зараз на них подивитися! — вигукнув я.

Адже я завжди мріяв завести кролів, але вдома, в місті, їх ніде було тримати.

Я побіг за стайню і там справді побачив трьох маленьких, чудових кроликів — вони сиділи в клітці й хрумкали кульбабу.

— Дивно,— сказав я потім Юнатанові.— Тут, у Нангіялі, збувається все, про що ти колись мріяв.

— Так, хіба я не казав тобі те саме? — відповів він.

І справді, він казав про це, коли ми ще вдома сиділи вдвох на канапі в кухні. І ось тепер я переконався, що це правда, і дуже зрадив.

Є речі, які ніколи не забуваються. Я, хоч би що зі мною сталося далі, ніколи не забуду свого першого вечора в кухні Рицарського двору. Як гарно, весело було лежати й розмовляти з Юнатаном, ніби в давні часи. Ми й тепер розташувалися в кухні. Хоч вона цітрохи не схожа була на нашу колишню кухню. Мабуть, кухня в Рицарському дворі, з грубими балками на стелі й величезним відкритим вогнищем, була давня-прадавня. Те вогнище сягало майже на цілу стіну, а варити страву треба було просто над жаром і полум'ям, як варили колись у давнину. Посеред кухні стояв важкий довжелезний стіл — такого довгого стола я ще зроду не бачив,— а обіч нього такі самі довгі лави, на яких, мабуть, умістилося б десятків зо два чоловік, і то не було б тісно.

— Добре, що ми розташувались у кухні, як і раніше,— сказав Юнатан.— Бо коли прийде мама, то зможе оселитися в кімнаті.

Одна кімната й кухня — оце і був весь Рицарський двір, та до більшого ми й не звикли і більше нам не треба було. І так ця хата була не менше як удвічі просторіша за нашу квартиру вдома.

Так, удома! Я розповів Юнатові про записку, яку залишив мамі на кухонному столі.

— Я написав їй, що ми зустрінемось у Нангіялі. Хоч хтозна, коли вона сюди прибуде.

— Може, й забариться,— сказав Юнатан.— Але вона матиме гарну кімнату, стане місця й на десять швацьких машин, якщо вона захоче шити.

Угадайте, що мені дуже подобається? Подобається лежати в такій прадавній кухні на старій розсувній канапі, розмовляти з Юнатаном і дивитися, як відблиск із вогнища мерехтить на стінах і за вікном вітерець ледь гойдає віття вишневих дерев. Ось полум'я у вогнищі починає пригасати, аж поки там лишається самий жар, у кутки закрадається темрява, мене долає сон, я спокійно лежу й не кашляю, а Юнатан розповідає мені різні історії. Довго розповідає, та врешті голос його починає здаватись мені шепотом, і я засинаю. Саме це й подобається мені, і все це я спізнав першого ж вечора в Рицарському дворі, тому я ніколи його не забуду.

4

А потім настав ранок. І ми їздили верхи на конях. Атож, я вмів їхати верхи, хоч уперше сів на коня,— не збагну, як так виходить, але в Нангіялі людина вміє все, за що візьметься. Я поїхав на коні так, ніби досі тільки те й робив, що їздив верхи.

Та аби ви побачили, як сидів на коні Юнатан! Аби та тітка, що називала Юнатана королевичем з казки, була тут, коли він мчав луками Вишневої Долини, вона б побачила такого королевича, якого б довіку не забула! А коли він з розгону перескочив річку, ніби перелетів через неї, тільки чуб тріпнувся на голові, то тієї хвилини кожен повірив би, що це королевич із казки. Він був і одягнений, як королевич, чи, швидше, як рицар. У шафі Рицарського двору

було повно одягу, не знаю, звідки він узявся. Але не такого, як носять тепер, а справді рицарського! На мене також знайшлося вбрання, а моє старе, бридке ганчір'я я викинув геть, щоб і не бачити його. Бо Юнатан сказав, що нам треба вбиратися відповідно до часу, в якому ми жили, а то люди з Вишневої Долини вважали б нас за диваків. Відповідно до часу табірних багать і казок, про який уже казав мені Юнатан. Коли ми їздили верхи по луках у своїх ошатних строях, я спитав його:

— Правда, цей час, у якому ми живемо тут, у Нангіялі, страшенно давній?

— Залежно, як на нього дивитися,— відповів Юнатан.— Звичайно, для нас це давній час. Але з іншого погляду це молодий час.— Він трохи подумав і додав: — Так, так, це молодий, здоровий, добрий час, у якому живеться легко й просто.— Потім очі його посмутніли, і він сказав: — Принаймні у Вишневій Долині.

— А в інших місцях не так? — спитав я.

І Юнатан відповів, що десь-інде може бути й не так.

Як нам пощастило, що ми втрапили саме сюди! Саме у Вишневу Долину, де, на думку Юнатана, живеться так легко й просто. Бо легше, простіше й веселіше, як цього ранку, й не можна жити. Я прокидаюся в кухні від того, що у вікно заглядає сонце й надворі шебечуть пташки, радісно згадую, що нас чекає прогулянка верхи на конях, бачу, як Юнатан тихо й обережно ставить на стіл хліб і молоко. Я снідаю, а попоївши, йду годувати кроликів і обходити коня. Потім сідаю на коня і їду на луку, так, їду верхи на луку, трава виблискує росою, у вишневому цвіту навколо гудуть бджоли, кінь рветься вперед, і я зовсім не боюся. Подумати тільки, я навіть не боюся, що раптом це скінчиться, як звичайно кінчається все гарне. Кінчається, але не в Нангіялі! Принаймні не у Вишневій Долині.

Ми довго гасали луками куди очі бачать, потім звернули на стежку й поїхали вздовж річки і всіх її закрутів та колін, поки нарешті побачили в долині ранковий дим, що

здіймався з димарів селища. Спершу тільки дим, а згодом і саме селище, його старовинні будівлі й подвір'я. Кукурікали півні, гавкали собаки, мекали вівці й кози — звичайний ранковий гомін. Селище, напевне, щойно прокинулось.

Стежкою назустріч нам ішла жінка з кошиком у руках, з вигляду селянка, не молода й не стара, а десь середнього віку, із засмаглим лицем, як у кожного, хто за всякої погоди буває надворі. Вбрана вона була по-старосвітському, десь так, як жінки в казках.

— Невже твій брат, Юнатане, нарешті прийшов? — сказала вона, ласкаво всміхаючись.

— Так, прийшов, — відповів Юнатан, і з його голосу чути було, що він радий. — Хрущику, це Софія, — звернувся він до мене, і Софія кивнула головою.

— Так, я Софія, — сказала вона. — Добре, що я вас зустріла, то самі візьмете кошика.

Юнатан узяв кошика як щось звичне, паче наперед знав, що в ньому є.

— Ти, напевне, візьмеш із собою ввечері свого брата до «Золотого півня», щоб усі привіталися з ним? — спитала Софія.

Юнатан відповів, що візьме. Потім ми попрощалися і поїхали додому. Дорогою я спитав, хто такий Золотий півень.

— Заїзд «Під Золотим півнем», — пояснив Юнатан. — У селищі є заїзд. Ми там збираємось і обговорюємо свої справи.

Я подумав, що цікаво буде піти ввечері до «Золотого півня» й побачити, які люди живуть у Вишневій Долині. Адже я хотів знати все про цю долину і про Хангіялу. Хотів переконатися, що тут справді все таке, як оповідав колись Юнатан. Мені спали на думку одні Юнатанові слова про Хангіялу, і дорогою додому я нагадав йому про них.

— Слухай, Юнатане, ти казав, що в Хангіялі з кожним відбуваються різні пригоди від ранку до вечора і навіть уночі, пам'ятаєш?

Юнатан засміявся.

— Ти вже забув, що тільки вчора з'явився тут. Не встиг навіть нюхнути тутешнього життя, дурненький. Чекай, матимеш іще досить пригод.

А я сказав йому на це, що, як добре подумати, то досить уже й того, що є. Адже так цікаво мешкати в Рицарському дворі, мати коней, кролів і взагалі. Більшої пригоди мені й не треба.

Юнатан якось дивно глянув на мене, наче йому було мене шкода, і сказав:

— Так, Хрущику, я б теж хотів, щоб ти жив тільки цим. І більше нічого не зазнав. Бо повір мені — тут є такі пригоди, яких не повинно бути.

Удома Юнатан виклав на стіл усе з Софіїного кошика. Там виявилися хліб, пляшка молока, невеличкий горщик меду і кілька млинців.

— Софія носить нам їжу? — вражено спитав я. Досі я не задумувався про те, як ми будемо харчуватися.

— Часом носить, — відповів Юнатан.

— Зовсім задарма?

— Задарма? Можна й так сказати, — відповів Юнатан. — Тут у Вишневій Долині все задарма. Ми допомагаємо одні одним і даємо одні одним, що треба.

— То й ти даєш щось Софії? — зрадив я.

Він знов засміявся і сказав:

— Не бійся, даю, наприклад, кінського гною для її грядок з трояндами. І доглядаю ті грядки зовсім задарма.

Потім він додав так тихо, що я ледве почув:

— Крім того, я роблю їй ще й інші послуги.

Тієї миті я побачив, як він витяг із кошика ще щось. Дрібничку: маленький, скручений у трубочку папірець. Юнатан розгорнув папірець, прочитав його й наморщив лоба, наче не погоджувався з тим, що там було написано. Але нічого не сказав мені, а я не хотів питати. Хай сам розповість, коли вважає, що й мені треба знати.

У кухні у кутку стояла стара скриня. І першого мого

вечора в Рицарському дворі ми з Юнатаном балакали про неї. В тій скрині була потаємна шухляда, яку не можна ні помітити, ні відімкнути, якщо не знаєш секрету. Я, звичайно, відразу ж захотів поглянути на ту шухляду, проте Юнатан сказав:

— Нехай іншим разом. А тепер спи.

Далі я заснув і геть забув про це, а тепер знову згадав. Бо Юнатан підійшов до скрині, і я почув дивне коротке поклацування. Не важко було втямити, що він робив. Він ховав папірець у потаємну шухляду. Тоді він замкнув скриню і сховав ключа в стару ступку, що стояла на полиці високо під стелею.

Потім ми пішли купатися, і я пірнав з містка — уявіть собі, я зважився пірнати з містка! Юнатан зробив мені вудку, таку саму, як у нього, і ми наловили трохи риби. Якраз стільки, щоб вистачило на обід. Я спіймав великого окуня, а Юнатан аж два.

Вдома ми зварили рибу в казанку, що висів над вогнищем на ланцюгу. А коли пообідали, Юнатан сказав:

— Тепер ми побачимо, Хрущику, чи ти вмієш влучати в ціль. Часом і це треба вміти.

Він повів мене до стайні. Там у комірчині, де тримали сідла й вуздечки, висіло й два луки. Я здогадався, що їх зробив Юнатан, бо він ще вдома робив такі луки дітям з нашого подвір'я. Але ці були більші, кращі — справжня зброя.

Ми прилаштували ціль на дверях стайні і від обіду до вечора стріляли в неї з луків. Юнатан показав мені, як треба тримати лук і цілитись. І в мене виходило дуже добре, хоча, звичайно, не так, як у Юнатана, бо він майже щоразу влучав у середину.

З Юнатаном завжди було весело. Хоч він уміє все робити багато краще за мене, а не бачить у цьому нічого особливого. Він ніколи не хвалиться, а все в нього виходить немов саме собою. Мені навіть деколи здається, начебто він хоче, щоб у мене виходило краще, ніж у нього. Я теж раз влу-

чив у середину цілі, і Юнатан так зрадів, ніби дістав від мене подарунок.

Коли почало смеркати, Юнатан сказав, що нам пора їхати до «Золотого півня». Ми свиснули коням. Вони паслися на луці перед Рицарським двором, та коли почули наш свист, відразу примчали до хвіртки. Ми їх осідлали, сіли верхи й неквапом рушили до селища.

Зненацька мене поймав страх і сором'язливість. Я не звик бувати серед людей, а надто серед таких, які жили тут, у Напгіялі, і сказав про це Юнатанові.

— Чого ти боїшся? — мовив він. — Невже ти думаєш, що тебе хтось скривдить?

— Ні, звичайно, але, може, вони сміятимуться з мене.

Я й сам зрозумів, що ляпнув дурницю, бо чого їм було сміятися з мене? Ото придумав!

— Знаєш що, мені здається, що тебе треба вже звати Карлом, бо й ти тепер Лев'яче Серце, — сказав Юнатан. — З Хрущика Лев'яче Серце вони, мабуть, хоч-не-хоч сміятимуться. Ми й самі мало не луснули зі сміху, коли я назвав тебе так.

Мені й самому хотілося, щоб мене звали Карлом. Це ім'я справді дуже личило до мого нового прізвища.

— Хоч для мене ти й далі будеш любим Хрущиком, — сказав Юнатан. — Ти й сам про це знаєш.

Невдовзі ми доїхали до селища, і наші коні зацокали копитами по бруківці. Не важко було здогадатися, в який бік їхати, бо ще здалеку ми почули сміх і розмову. А потім побачили й вивіску з великим позолоченим півнем. Так, це й був заїзд «Під Золотим півнем» — привітний, старосвітський заїзд, такий, про який пишуть у книжках. Маленькі вікна світилися по-домашньому затишно. Мені закортіло швидше зайти туди. Адже я ще ніколи не був у заїзді.

Але спершу ми заїхали на подвір'я і прив'язали Гріма та Ф'ялара біля гурту інших коней. Правду казав Юнатан, що в Напгіялі треба мати коня. Мабуть, усі мешканці Вишнесвої Долини зїхались цього вечора до заїзду. Коли ми

зайшли всередину, то побачили там повно людей. Чоловіків і жінок, старих і малих. Усі мешканці селища бавили тут час у приємній розмові, хоч декотрі малі діти вже позасинали на колінах у батьків.

Який там знявся гомін, коли ми зайшли!

— Юнатан! — радісно загукали гості заїзду.— Прийшов Юнатан!

Сам господар заїзду, великий, рудий, дуже вродливий чоловік, крикнув так, що перекричав усіх:

— Прийшов Юнатан! Ні, прийшли брати Лев'яче Серце! Обидва!

Він підступив ближче, підняв мене й поставив на стіл, щоб усім було видно. Я відчув, що почервонів, мов буряк.

Та Юнатан допоміг мені.

— Нарешті сюди прибув мій любий брат, Карл Лев'яче Серце! — сказав він.— Будьте до нього такі самі ласкаві, як були до мене.

— Будемо,— мовив господар заїзду і зсадив мене зі столу. Та поки опустив додолу, потримав трохи у своїх обіймах, і я відчув, який він дужий.

— Ми з тобою будемо приятелями,— додав він.— Такими самими добрими приятелями, як з Юнатаном. Я звусь Йосі, хоч майже всі мене кличуть Золотим півнем. Ти завжди будеш бажаним гостем у «Золотому півні», запам'ятай собі, Карле Лев'яче Серце.

Софія також була тут, сиділа біля столу зовсім сама, і ми з Юнатаном примостилися біля неї. Мені здається, що вона зраділа. Вона ласкаво всміхнулася, спитала, чи мені подобається мій кінь і чи Юнатан зможе найближчим часом допомогти їй полоти грядки. А взагалі Софія мало говорила, і я помітив, що вона чимось зажурена. Помітив я й інше. Усі, хто був у заїзді, дивились на Софію шанобливо, а коли хтось підводився, щоб іти додому, то найперше кланявся в бік нашого столика, ніби Софія була кимось особливим. Я не розумів, чому до неї так ставились. Одягнена в просту селянську сукню, запнута хустиною, вона си-

діла, згорнувши на колінах засмаглі, спрацьовані руки, як проста селянка. Що в ній було такого незвичайного?

Мені дуже сподобалось у заїзді. Ми співали багато пісень, таких, що я колись знав, і таких, що я ніколи й не чув. Усі були веселі. Та чи справді веселі? Інколи мені здавалося, що долинян мучив якийсь потаємний клопіт, як і Софію. Немов час від часу вони згадували про щось. Проте, чого вони боялися. Але ж Юнатан казав, що у Вишневій Долині жити легко й просто, то чого вони могли боятися? А взагалі вони були веселі, співали, сміялися, зразу впадало в око, що всі тут приятелювали між собою і любили одне одного. А найбільше, по-моєму, вони любили Юнатана. Так само, як і вдома, в місті, його любили всі, і ще, здається мені, всі у Вишневій Долині любили Софію.

Хоч, може, й не зовсім так. Згодом, коли ми з Юнатаном зібралися додому й вийшли на подвір'я відв'язати своїх коней, я спитав його:

— Юнатане, а що, власне, в тій Софії такого незвичайного?

І враз ми почули біля себе невдоволений голос:

— Отож-бо! І я давно міркую, що в тій Софії такого незвичайного?

Надворі було темно, і я не побачив, хто це сказав. Та ось він ступив до вікна, з якого падало світло, і я впізнав чоловіка, що сидів у заїзді неподалік від нас. У нього був рудий кучерявий чуб і така сама руда коротенька борідка. Я вже раніше звернув на нього увагу, бо він весь час сидів насуплений і не співав разом з усіма.

— Хто це? — спитав я Юнатана, коли ми виїздили з подвір'я.

— Його звати Губерт,— відповів Юнатан.— І він дуже добре знає, що в Софії такого незвичайного.

Ми поїхали додому. Вечір був прохолодний і зоряний. Я ще ніколи не бачив на небі стільки зірок і таких яскравих. Я спробував угадати, котра з тих зірок наша Земля. Але Юнатан сказав:

— Земля? О, вона кружляє в просторі далеко, дуже далеко від нас, її звідси не видно.

Від цих його слів мені стало трохи сумно.

Та ось настав день, коли я також довідався, що в Софії такого незвичайного.

Якось уранці Юнатан сказав:

— Сьогодні ми поїдемо в гості до Голуб'ячої королеви.

— Чудово! — зрадів я. — А що це за королева?

— Софія, — відповів він. — Це я її так жартома прозиваю.

І скоро я збагнув, чому.

До Тюльпанового двору, де мешкала Софія, був добрий шмат дороги. Її хата стояла з самого краю Вишневої Долини, зразу за нею здіймалися високі гори.

Ми приїхали до неї верхи рано-вранці. Софія стояла на подвір'ї й годувала своїх голубів. Білих як сніг голубів! Побачивши їх, я згадав того білого голуба, що сидів у мене на підвіконні колись давно, мабуть, тисячу років тому.

— Пам'ятаєш? — шепнув я Юнатанові. — Чи не котрийсь із цих голубів позичив тобі свого пір'я, коли ти прилітав до мене?

— Так, — відповів Юнатан, — як же інакше я зміг би прилетіти? Тільки Софіїні голуби здатні літати небесними просторами хоч би як далеко.

Голуби, лопочучи крильми, оточили Софію, немов біла хмара. «Отака й має бути Голуб'яча королева», — подумав я.

Аж тепер Софія помітила нас. Вона привіталася з нами ласкаво, як завжди, але сама була невесела. Навіть, дуже сумна і відразу сказала Юнатанові тихим голосом:

— Учора ввечері я знайшла Віоланту мертвою, зі стрілою в грудях. Там вище, у Вовчій ущелині. І записка зникла.

Юнатан потемнів на виду. Я ще ніколи не бачив його таким засмученим. Я його не впізнавав, і голосу його теж.

— Виходить так, як я й думав, — сказав він. — У Вишневій Долині є зрадник.

— Так, є,— погодилась Софія,— хоч я все не вірила в це. Але тепер я розумію, що так воно й є.

Я бачив, як їй тяжко на душі, а проте вона обернулась до мене і сказала:

— Ходімо, Карле, однаково треба показати тобі, як я живу.

Софія мешкала в Тюльпановому дворі сама зі своїми голубами, бджолами й козами. На грядках у неї росло стільки квіток, що ніде було ступити.

Поки Софія показувала мені своє господарство, Юнатан копав грядки й виривав бур'ян, як звичайно навесні.

Я оглянув усе — велику Софіїну пасіку, тюльпани й нарциси, її цікавих кіз, я сам весь час думав про Віоланту й про те, хто її міг застрілити в горах.

Невдовзі ми повернулися до Юнатана, який так завзято рвав бур'ян, що пальці в нього стали геть чорні.

Софія сумно подивилась на нього, помовчала, а тоді сказала:

— Слухай, мій любий садівниче, мабуть, скоро тобі доведеться братись до іншої роботи.

— Розумію,— відповів Юнатан.

Бідолашна Софія, вона, звичайно, була дужче стурбована, ніж хотіла показати. Вона все поглядала в напрямку гір так схвильовано, що і я стривожився. За чим вона стежила? Кого виглядала?

Невдовзі я довідався про це. Софія раптом сказала:

— Он вона! Дякувати богу! Палома не пропала.

То летіла одна з її голубок. Спершу видно було над горами тільки маленьку цятку, та скоро голубка вже опинилась біля нас і сіла Софії на плече.

— Ходімо, Юнатане,— квапливо сказала Софія.

— Іду, але Хрущикові... тобто Карлові тепер теж треба все знати,— сказав Юнатан.

— Авжеж,— відповіла Софія.— Ходіть обидва, швидше!

Вона квапливо рушила попереду до хати, завела нас до маленької кімнати поряд із кухнею, засунула двері на за-

суб і зачинила віконниці Хотіла бути певною, що ніхто нас не почує і не побачить.

— Паломо, серденько моє,— сказала Софія,— може, ти принесла кращу звістку, ніж останнього разу?

Вона засунула руку під голубчине крило, витягла невеличку трубочку, а з неї витрусила скручений папірець, схожий на той, якого при мені Юнатан витяг із кошика й сховав до нашої скрині.

— Читайте мерщій!..— схвильовано мовив Юнатан.

Софія прочитала записку й несамохіть зойкнула.

— Вони спіймали Урвара,— сказала вона.— Тепер не залишилось нікого, хто справді може щось зробити.

Софія віддала записку Юнатанові. Прочитавши її, він ще дужче потемнів на виду і сказав:

— Зрадник у Вишневій Долині. Як ви гадаєте, хто тут може бути таким негідником?

— Не знаю,— відповіла Софія.— Ще не знаю. Та хоч би хто він був, нехай його бог боронить, коли я дізнаюся.

Я слухав їхню розмову й нічого не розумів.

Софія зітхнула, тоді мовила:

— Поясни все Карлові, поки я приготую вам сніданок.

І вона вийшла до кухні.

Юнатан сів на долівку і прихилився спиною до стіни. Він трохи помовчав, дивлячись на свої замащені пальці, потім сказав:

— Тепер, коли Софія дозволила, ти довідаєшся про все. Слухай.

Він багато розповідав мені про Нангіялу і до того, як я прибув сюди, і після того, але не такого, як я почув тут, у Софіїній кімнатці.

— Пам'ятаєш,— почав він,— я казав тобі, що у Вишневій Долині жити легко й просто. Так було і так повинно бути, але тепер усе змінилося. Бо коли в іншій долині життя тяжке і нестерпне, у Вишневій воно також стає тяжким, розумієш?

— Хіба тут не одна долина? — спитав я.

І Юнатан розповів мені про дві зелені долини Нангіяли, розташовані серед величних гірських хребтів, про Вишневу й Шипшинову Долини, з усіх боків оточені високими, дикими горами, які важко перейти, коли не знаєш непомітних і небезпечних стежок. Але мешканці обох долин знають ті стежки і вільно спілкуються між собою.

— Чи, радше, спілкувалися досі,— додав Юнатан.— Бо тепер ніхто не може ні пробратися у Шипшинову Долину, ні вибратися звідти, крім Софійських голубів.

— Чому? — спитав я.

— Бо Шипшинова Долина вже не вільна земля,— сказав Юнатан.— Вона опинилася в руках ворога.— Він глянув на мене так, що я зрозумів, як йому не хочеться лякати мене.— І ніхто не знає, що буде з нею далі,— додав він.

Мені стало страшно. Я ходив собі скрізь так спокійно, думав, що в Нангіялі нема ніяких небезпек, а тепер аж увесь похолов.

— Що ж то за ворог? — спитав я.

— Його звати Тенгіл,— сказав Юнатан таким тоном, що те ім'я прозвучало гидко й зловісно.

— А де він живе? — знов спитав я.

Тоді Юнатан розповів мені про Карманяку — землю, що лежала вище, серед верховин Прадавніх Гір за Прадавньою Річкою. Там володарював Тенгіл, жорстокий, мов дракон.

Я злякався ще дужче, але не хотів показати цього.

— Чому ж він не сидить собі в своїх Прадавніх Горах? — спитав я.— Навіщо йому нищити Нангіялу?

— У тім-то й річ. Якби хтось пояснив, навіщо, то пояснив би й багато чого іншого. Я не знаю, чого йому треба руйнувати все навколо. Але це правда. Він не дає людям долин жити так, як вони жили. І йому потрібні раби.

Юнатан замовк і знову глянув на свої замашені руки. Потім промурмотів собі під ніс, але так, що я почув його:

— Аби в того нелюда не було ще й Катли!

Катла! Не знаю чому, але це ім'я здалося мені ще страшнішим за все, що Юнатан розповів. І я спитав його:

— Що це за Катла?

Проте Юнатан похитав головою.

— Ні, Хрущику, я знаю, що ти вже й так наляканий. Про Катлу я тобі не розповім, бо ти не заснеш.

Натомість він розповів мені дивні речі про Софію.

— Вона очолює нашу таємну боротьбу з Тенгілом,— сказав Юнатан.— Розумієш, ми боремось проти нього, щоб допомогти Шипшиновій Долині. Хоч доводиться боротись таємно.

— Але чому цю боротьбу очолює саме Софія?

— Тому що вона сильна й розважна,— пояснив Юнатан.— А ще тому, що вона нічого не боїться.

— І ти ж нічого не боїшся, Юнатане,— сказав я.

Він трохи подумав, а тоді мовив:

— Так, я теж не боюся.

О, як би я хотів бути таким відважним, як Софія і Юнатан! А я був такий наляканий, що в мене всі думки вилетіли з голови.

— А про те, що робить Софія, і про її голубів, які перносять таємні звістки через гори, всі знають? — спитав я.

— Тільки ті, про кого ми певні, що на них можна покластися,— відповів Юнатан.— Та між ними виявився зрадник, і через нього може загинути все!

Очі його знов потемніли, і він похмуро сказав:

— Віоланта летіла з таємним листом від Софії, коли її підстрелено. Якщо той лист потрапить до рук Тенгіла, багато хто в Шипшиновій Долині буде рокований на смерть.

А я подумав: як це підло — підстрілити голуба, білого й невинного, навіть коли він летить із таємним листом.

Раптом я згадав, що лежить у нашій скрині. І спитав Юнатана, навіщо ми тримаємо ті таємні повідомлення у себе вдома, адже це небезпечно.

— Так, небезпечно,— відповів він.— Хоч іще небезпечніше тримати їх у Софії. Якби у Вишневу Долину прийшли Тенгілові розвідники, то найперше вони кинулися б шукати їх у неї, а не в її салівника,

Якраз і добре, пояснив Юнатан, що ніхто, крім Софії, не знає до пуття, хто він, власне, такий. Що він не тільки садівник, а й найближчий її помічник у боротьбі з Тенгілом.

— Софія сама так вирішила,— сказав Юнатан.— Вона хоче, щоб у Вишневій Долині про це ніхто більше не знав. Тому й ти повинен запрягтися, що мовчатимеш доти, доки Софія оголосить про це сама.

Я запрягнувся, що швидше помру, ніж зраджу комусь те, що сьогодні почув.

Ми поснідали в Софії, а тоді поїхали додому.

Того ранку не лише ми були в дорозі. Ще хтось вирушив із дому — ми зустріли його на стежці, тільки-но виїхали з Тюльпанового двору. Того рудобородого, як же його звати — здається, Губерт?

— Он як, ви були в Софії,— сказав він.— І що ж ви там робили?

— Пололи їй грядки,— відповів Юнатан, показуючи свої замашені пальці.— А ви їдете на полювання? — й собі спитав він, бо Губерт тримав перед собою в сідлі лука.

— Так, хочу вполювати кілька диких кролів,— відповів той.

Я згадав про наших кролів удома і зрадів, коли Губерт поїхав своєю дорогою,— краще його не бачити.

— А хто такий цей Губерт? — спитав я.— Він тобі подобається?

Юнатан хвильку подумав.

— У всій Вишневій Долині він найкраще стріляє з лука.

І більше нічого не сказав. Він підострожив коня, і ми поїхали далі.

Листа, якого принесла Палома, Юнатан узяв із собою. Він засунув його в шкіряну торбину і сховав під сорочку, а коли ми приїхали додому, переклав у потаємну шухляду скрині. Але спершу дав мені прочитати. Там було написано:

«Учора схопили Урвара і ув'язнили в печері Катли. Хтось із Вишневої Долини виказав його схованку. Серед вас є зрадник, довідайтеся, хто він!»

— «Довідайтеся, хто він»,— ще раз проказав Юнатан.— Я й сам би хотів довідатись про це.

У листі було написано ще щось, але вже таємною мовою, якої я не розумів, і Юнатан сказав, що мені й не треба розуміти. Це, мовляв, мова, яку знає тільки Софія.

Зате він показав мені, як відчиняється потаємна шухляда в скрині. Я кілька разів відчиняв і зачиняв її. Потім Юнатан зачинив її сам, замкнув скриню і знов поклав ключа в стару ступку на полиці.

Цілий день мені не сходило з думки те, про що я довідався, і вночі я теж погано спав через це. Мені приснилися Тенгіл, застрілені голуби, в'язень у печері Катли, і я так закричав уві сні, що сам прокинувся.

І тоді, вірте мені чи ні, я побачив, що хтось стоїть у темному кутку біля скрині. Він також злякався мого крику і зник у дверях, мов чорна тінь, ще й не встиг я прокинутись як слід.

Все це відбулося так швидко, що я подумав, чи, бува, не сниться мені й далі сон. Я збудив Юнатана й розповів йому про все. Але Юнатан заперечив:

— Ні, Хрущику, це був не сон. Тобі той чоловік не привидівся, то був зрадник.

6

— Колись настане й Тенгілова година,— сказав Юнатан.

Ми лежали на зеленій траві біля річки. Ранок був чудовий, аж не вірилося, що на світі є Тенгіл чи якесь інше зло. Скрізь панували тиша і спокій. Під містком між камінням ледь чутно хлюпала вода. Гарно було лежати горілиць і не бачити нічого, крім білих хмаринок високо в небі. Отак би лежати, мугикати якусь пісеньку й відганяти від себе неприємні думки.

А Юнатан завів такого чудового ранку розмову про Тенгіла. Мені не хотілося згадувати про нього, та я все-таки спитав:

— Настане й Тенгілова година? Як це?

— А так, що з ним станеться те, що рано чи пізно стається з усіма тиранами. Його розчавлять, мов гниду, раз і назавжди.

— Хоч би вже швидше, — сказав я.

Юнатан промурмотів ніби сам до себе:

— Хоч Тенгіл сильний. У нього є Катла!

Він знов вимовив те страхітливе ім'я. Я хотів докладніше розпитати в нього, хто то такий, але передумав. Такого гарного ранку краще було не знати нічого про Катлу.

А потім Юнатан сказав найгірше з усього:

— Хрущику, ти на якийсь час залишишся в Рицарському дворі сам, бо мені треба їхати в Шипшинову Долину.

Як йому язик повернувся вимовити таке? Як він міг подумати, що я здатен лишитися в Рицарському дворі без нього бодай на хвилину? Навіть якщо він має намір кинутись у пашу тому Тенгілові, я поїду з ним. Так я йому й сказав.

Тоді він глянув на мене дивним поглядом і відповів:

— Бачиш, Хрущику, ти мій єдиний брат, і я хочу вберегти тебе від усього лихого. Як ти можеш вимагати, щоб я взяв тебе з собою, коли мені потрібна буде моя сила на інше? На таке, що справді небезпечне.

Та я не слухав його. Я був такий сердитий, що аж тремтів, і почав кричати на нього:

— А ти? Як ти можеш вимагати від мене, щоб я сидів сам у Рицарському дворі й чекав на тебе, коли ти, може, й не вернешся!

Я раптом згадав ті дні, коли Юнатан помер і пішов від мене, а я лежав на канапі в кухні й не був певен, чи справді знов його побачу. Навіть подумати про це було все одно, що заглянути в чорну безпросвітну прірву!

А тепер він знов хоче покинути мене, наразитися на небезпеку, якої я добре й не уявляю. А коли б він взагалі не повернувся, то все пропало б, я б навіки залишився сам.

Я відчував, що мене опановує дедалі більша лють, я ще дужче закричав на нього й виповів йому всі погані слова, які лише знав.

Юнатан насилу заспокоїв мене. Бодай трохи. Але ясно було, що станеться так, як він надумав. Адже я розумів, що він знає все краще за мене.

— Певне, що я вернуся, дурненький,— сказав він.

Це було ввечері, коли ми грілися біля вогню в нашій кухні, напередодні його від'їзду. Я вже був не сердитий, тільки зажурений, і Юнатан розумів мене. Він був дуже ласкавий до мене. Дав мені свіжого хліба з маслом і з медом, оповідав різні історії й казки, але я не мав сили їх слухати. На думці в мене була казка про Тенгіла, найстрашніша з усіх, як я тепер починав розуміти. Я спитав Юнатана, чому йому неодмінно треба паражатись на таку небезпеку. Міг же він спокійно сидіти собі в Рицарському дворі. Та Юнатан відповів, що є речі, які треба робити, навіть якщо вони й небезпечні.

— Чому треба? — спитав я.

— А то будеш не людина, а грудка гною,— відповів Юнатан.

Він розповів мені, куди їде. Він спробує визволити Урвара. Адже Урвар потрібен людям навіть більше за Софію. Без нього зелені долини Нангіяли загинуть.

Був пізній вечір. Вогонь вичах, настала ніч.

І настав день. Я стояв біля хвіртки й дивився, як Юнатан поїхав і сховався в тумані, бо того ранку над Вишневою Долиною висів туман. Повірте, серце в мене мало не розірвалося, коли я дививсь, як туман поглинув Юнатана, як він почав ніби розпливатися в ньому, а потім зовсім зник. А я залишився сам. Я не міг цього витримати. Я наче збожеволів з горя, кинувся до стайні, вивів Ф'ялара, сів у сідло й помчав за Юнатаном. Ще раз побачити брата, поки втрачу його, може, навіки!

Я знав, що найперше він подасться до Тюльпанового двору по накази, тому поїхав туди. Я мчав, мов шалений,

і догнав Юнатана біля самого двору. Мені стало так соромно, що захотілося сховатись. Та Юнатан уже побачив і почув мене.

— Чого ти приїхав? — спитав він.

Так, чого, власне, я приїхав?

— Ти певен, що повернешся? — промурмотів я, бо нічого більше не спало мені на думку.

Юнатан підїхав до мене, й наші коні стали поряд. Він змахнув пальцем у мене щось зі щоки, може, сльозу, і сказав:

— Не плач, Хрущику! Ми неодмінно зустрінемось! Якщо не тут, то в Нангілімі.

— В Нангілімі? — перепитав я.— А що це таке?

— Я розповім тобі іншим разом,— сказав Юнатан.

Сам не знаю, як я витримував ті дні, коли жив у Рицарському дворі без Юнатана, і чим я їх заповнював. Звичайно, я доглядав кролів і коня. Майже не залишав стайні. І цілими годинами розмовляв зі своїми кролями. Я трохи рибалив, купався, вчився стріляти з лука, та все це здавалось безглуздом без Юнатана. Інколи Софія приносила мені їсти, і ми розмовляли про Юнатана. Я все чекав, що вона нарешті скаже: «Тепер він швидко повернеться»,— але вона не казала цього. Я хотів її спитати, чому вона сама не поїхала рятувати Урвара, а послала мого брата. Та нащо було питати, я й сам знав, чому.

Тенгіл ненавидить Софію, пояснив мені Юнатан.

— Софія у Вишневій Долині і Урвар у Шипшиновій — найзапекліші його вороги, і будь певен, що він знає про це,— сказав Юнатан тоді, коли розповідав мені про все.— Урвара він уже тримає в печері Катли, а тепер дуже хотів би запроторити туди й Софію, щоб вона там загинула. Тенгіл пообіцяв у винагороду п'ятнадцять білих коней тому, хто віддасть йому в руки Софію, живу чи мертву.

Все це розповів мені Юнатан. Отож я розумів, чому Софія повинна була триматися віддалік Шипшинової Долини.

Замість неї довелось поїхати туди Юнатові. Про нього Тенгіл нічого не знав. Принаймні була надія, що не знав. Хоча все-таки хтось здогадувався, що Юнатан не просто садівник у Софії. Той, хто приходив до нас уночі. Той, кого я помітив біля скрині. Той чоловік не давав Софії спокою.

— Він надто багато знає,— сказала вона.

І звеліла мені негайно повідомити її, якщо хтось ще буде нишпорити в Рицарському дворі. Я сказав, що коли хтось знов з'явиться, нічого він у скрині не знайде. Бо ми переховали таємні листи в інше місце. Тепер вони лежали в табакерці на дні діжки з вівсом, що стояла в комірчині біля стайні.

Софія пішла зі мною до комірчини, вигребла з вівса табакерку і поклала туди ще одного лисга. Йй сподобався новий сховок, мені він також здавався добрим.

— Ну, тримайся,— сказала на прощання Софія.— Я знаю, що тобі важко, але треба триматися.

Звичайно, мені було важко. А надто вечорами і вночі. Мені снівся Юнатан, сни були погані, але й кожна хвилина, коли я не спав, була сповнена тривогою за нього.

Одного вечора я поїхав до «Золотого півня». Я вже не міг усидіти вдома в Рицарському дворі, там було так тихо, що я чув свої власні думки. А ті думки були аж ніяк не веселі.

Аби ви побачили, як усі витріщились на мене, коли я зайшов до заїзду без Юнатана.

— Що це? Тільки половина братів Лев'яче Серце? Де тидів Юнатана? — спитав Йоссі.

І нащо я приїхав! Я зразу згадав, що мені наказували Софія і Юнатан. Хоч би що сталося, я не повинен нікому признаватись, чого й куди поїхав Юнатан. Жодній живій душі! Отож я вдав, ніби не почув запитання Йоссі. Але й Губерт, що сидів біля свого столика, також поцікавився, де мій брат.

— А й справді, де Юнатан? — спитав він.— Чи, може, Софія десь діла свого садівника?

— Юнатан поїхав на полювання,— сказав я.— Він тепер у горах, полює на вовків.

Треба ж мені було щось відповісти, і, здається, мені спала добра думка, бо Юнатан казав, що в горах повно вовків.

Цього вечора Софії не було в заїзді. Але, як звичайно, тут зібралось все селище. Люди співали й розважались, як завжди. Та я не співав з ними. Не хотілося. Без Юнатана мені було тут незатишно, і я скоро поїхав додому.

— Не сумуй, Карле Лев'яче Серце,— сказав Йоссі, коли я прощався.— Адже полювання довго не триває, і Юнатан скоро вернеться додому.

О, який я був йому вдячний за ці слова! Він поплескав мене по щоці й дав мені з собою кілька смачних тістечок.

— Буде чим розважити душу, коли ти сидітимеш удома й чекатимеш на Юнатана,— сказав він.

Який ласкавий цей господар «Золотого півня»! Я навіть відчув себе не таким самотнім.

Я поїхав додому з тістечками-її поласував ними, сидячи біля вогню. Стояли теплі весняні дні, майже такі, як улітку, а однаково мені доводилось розпалювати вогнище, бо сонячне тепло ще не встигло нагріти грубих стін нашої хати.

Я змерз, коли залазив у свою постіль, але скоро заснув. І снився мені Юнатан. Сон був такий страшний, що я від нього прокинувся.

— Іду, іду, Юнатане! — крикнув я і схопився з постелі.

У навколишній темряві ніби й досі луною котився відчайдушний крик. То кричав Юнатан! У моєму сні він кликав мене, кликав на допомогу. Я був певен цього. Я ще й досі чув його і ладен був кинутись у темну ніч, щоб добратися до нього, хоч би де він був. Але скоро зрозумів, що це неможливо. Як я йому допоможу, я, такий безпорадний! Залишилось тільки знов залізти в постіль. Я лежав і тремтів. Я був малий, наляканий, відчував себе самотнім, мабуть, найсамотнішим у світі.

І мені не полегшало, коли настав ранок і засяяло сонце. Звичайно, я вже не пам'ятав докладно свого страшного сну, але того, що Юнатан кликав мене на допомогу, я не міг забути. Мій брат кликав мене, то чи не повинен я вирушити в дорогу і спробувати добутися до нього?

Я довго сидів біля своїх кролів і міркував, що мені робити. Я не мав із ким поговорити, не мав у кого спитати поради. Мусив вирішувати сам. До Софії я не міг піти, бо вона б мені лише стала на заваді. Нізачо в світі не пустила б мене в дорогу, вона ж не божевільна. А мій задум, певне, був таки божевільний. І небезпечний. Такий небезпечний, що годі й сказати. А я був великий боягуз.

Не знаю, скільки я так просидів, прихилившись до стіни стайні й неуважно рвучи траву. Навколо мене не лишилося жодного стебельця, та я помітив це аж згодом, не тоді, коли сидів і мучився від нерішучості. Минали години, мабуть, я б і далі сидів там, якби раптом не згадав Юнатанових слів про те, що інколи треба наражатись на небезпеку, а то будеш не людина, а грудка гною.

Тоді я зважився. Я стукнув кулаком по клітці так, що кролі аж підстрибнули з ляку, і проказав уголос, щоб додати собі певності:

— Я зроблю це! Зроблю! Я не грудка гною!

О, як мені полегшало від того, що я зважився!

— Я знаю, що роблю так, як треба,— сказав я кролям, бо мені більше не було з ким говорити.

Ох, а кролі? Ну що ж, тепер вони стануть дикими кролями. Я витяг їх із клітки, виніс на руках за хвіртку й показав їм Вишневу Долину, широку й зелену.

— У долині повно трави,— сказав я,— і повно інших кролів, з якими ви можете жити. Вам тут напевне буде веселіше, ніж у клітці, тільки стережіться лисиць і Гурта.

Вони всі три трохи здивувалися і ледь відбігли від мене, наче перевіряли, чи вони справді вільні. А тоді кинулись навтіки і зникли серед зелених купин, наче їх і не було.

Тепер я почав швидко збиратися. Дістав усе те, що мав узяти з собою. Ковдру, щоб загортатись у неї, коли доведеться десь ночувати, кресало, щоб можна було розпалити багаття, торбу з вівсом для Ф'ялара. І торбину з харчами для себе. Я мав тільки хліб, оце були й усі мої харчі, зате дуже смачний, житній Софійн хліб! Вона принесла його багато, і я напхав його повну торбину. Вистачить надовго, подумав я, а коли хліб скінчиться, можна їсти й траву, як кролі.

Завтра Софія мала прийти знов, обіцяла принести каші, але на той час я вже буду далеко. Бідолашна Софія, доведеться їй самій їсти кашу! Але не можна, щоб вона хвилювалась через мене. Треба, щоб вона довідалась, де я дівся. Проте аж тоді, коли вже буде запізно. Запізно стати мені на заваді.

Я дістав з вогнища вуглину і написав на стіні великими чорними літерами:

«Хтось гукнув мене вві сні, я шукаю вдалині, аж за горами високими, його».

Отакий хитрий напис залишив я на стіні, бо вважав, що коли б до Рицарського двору знов прийшов той вивідувач, то він не зрозумів би його. Мабуть, подумав би, що я пробував скласти вірша абощо. А Софія повинна була відразу збагнути, що це означає: «Я поїхав шукати Юнатана».

Я повеселішав і навіть відчув себе дужим і відважним. Я заспівав:

— Хтось гукнув мене вві сні, я шукаю вдалині, аж за горами високими, його-о-о!

«О, як гарно звучала моя пісня! І про це я розповім Юнатанові, коли знайду його»,— подумав я.

Якщо знайду. А якщо не...

Моя відвага вмент розвіялась. Я знов став грудкою гною. Маленьким боягузом, таким, як був завжди. І мені, як звичайно в таких випадках, захотілось піти до Ф'ялара. Просто потягло до нього. Біля коня мені на крихту легшало, коли я знемагав від туги й страху. Скільки разів я

стояв біля нього, як уже не міг витримати самоти, скільки разів заспокоювався, дивлячись у його розумні очі, відчуваючи його тепло і м'якенькі губи! Без Ф'ялара я б не пережив тих днів, коли Юнатан поїхав від мене.

Я кинувся до стайні.

Але Ф'ялар був у стійлі не сам. Біля нього стояв Губерт. Губерт плескав мого коня по клубках, а побачивши мене, усміхнувся.

Серце загупало в мене в грудях. «Ось хто зрадник»,— подумав я. Мені здавалося, що я давно вже здогадувався, хто він такий, а тепер остаточно в цьому переконався. Губерт — зрадник, бо чого ще він прийшов до Рицарського двору і шпигує тут?

«Той чоловік надто багато знає»,— казала Софія. Губерт і є той чоловік, тепер я зрозумів це.

Та що він знав? Усе? Знав, що ми сховали в діжці з вівсом? Я намагався не показати свого страху.

— Що ви тут робите? — спитав я якомога самовпевненіше.— Що вам треба від Ф'ялара?

— Нічого,— відповів Губерт.— Я йшов до тебе й почув, як твій кінь заіржав, а я люблю коней. Гарний кінь.

«Мене ти цим не здуриш»,— подумав я і спитав:

— А навіщо вам я?

— Хочу дати тобі ось це,— відповів Губерт і простяг мені щось загорнене в білу полотнину.— Ти вчора ввечері здавався дуже пригніченим і голодним, от я й подумав собі: може, в Рицарському дворі тепер, коли Юнатан ще не вернувся з полювання, сутужно з харчами?

Я не знав, що казати й що робити. Взяв пакуночок і промимрив: «Дякую». Але ж не міг я прийняти їжу від зрадника! Чи міг?

Я розгорнув полотнину й витяг із неї чималий шмат баранини — такої копченої й підсушеної, що зветься шинкою. Пахла вона дуже смачно. Мені закортіло негайно вп'ястися в неї зубами. Хоч, власне, я мав би повернути Губертові його шинку й сказати, щоб він забирався геть звідси.

Та я цього не зробив. Зрештою, це Софіїна справа — чинити суд над зрадником. А мені треба вдатися, що я нічого не знаю і не розумію. До того ж, мені була дуже потрібна та шинка. Нема кращого харчу за неї в дорогу.

Губерт і далі стояв біля Ф'ялара.

— У тебе справді гарний кінь,— сказав він.— Майже такий, як моя Бленда.

— Бленда біла,— сказав я.— Ви любите білих коней?

— Так, дуже люблю,— відповів Губерт.

«Тому тобі й хочеться мати їх ще п'ятнадцять»,— подумав я, але не сказав нічого. Зате сказав Губерт — і таке, що в мене в душі похололо.

— Може, дамо Ф'яларові вівса? Він також хоче чогось смачного.

Я не міг спшити його. Він пішов просто до комірчини, і я кинувся за ним. Я хотів крикнути: «Не треба!», але не зміг вимовити й слова.

Губерт відкрив діжку з вівсом і взяв коряка, що лежав зверху. Я зажмурився. Не хотів бачити, як він витягне табакерку. І враз почув, як Губерт вилаявся, а коли розплющив очі, то помітив невеличкого пацюка, що тікав вінцями діжки. Губерт спробував ударити його ногою, але пацюк стрибнув на долівку і шаснув у якусь пору.

— Укусив мене, проклятий, за палець! — сказав Губерт, смокчучи великого пальця.

Я скористався нагодою, швидко набрав у коряк вівса і перед носом у Губерта зачинив діжку.

— Ф'ялар буде радий,— сказав я,— бо в таку пору дня я не годую його.

«Але ти не такий радий»,— подумав я, коли Губерт раптом попрощався і вийшов зі стайні.

Цього разу в його пазури не попав ніякий таємний лист. Але треба було знайти інший сховок. Я довго думав, і нарешті закопав табакерку в льоху. Ліворуч біля дверей. А тоді написав у кухні на стіні для Софії нову загадку:

«Руда борода хоче мати білих коней і знає надто багато. Бережіться!»

Більше нічого я не міг зробити для неї.

Другого ранку зі сходом сонця, коли у Вишневій Долині ще всі спали, я залишив Рицарський двір і поїхав у гори.

7

Я розповів Ф'яларові, що для мене означає опинитися самому на коні в горах.

— Невже ти не розумієш, яка це для мене пригода? Згадай, що я майже весь вік пролежав на канапі в кухні. Не думай, що я бодай на мить забуваю про Юнатана. Та однаково мені кортить крикнути так, щоб аж луна пішла горами, а все тому, що тут так гарно.

Авжеж, там було гарно. Юнатан, мабуть, зрозумів би мене. Які гори! Зроду не думав, що вони бувають такі високі і що серед них є стільки чистих озер, гомінких річок і водоспадів, чудових лук, густо всіяних весняними квітками! І я, Хрушик, сиджу на коні серед цієї краси й бачу її! Я не знав, що на світі може бути так гарно, тому зовсім сп'янів з радості... Спершу!

Потім гори почали мінятися. Я втрапив на стежку, мабуть, ту, що про неї згадував Юнатан. Вона кружляє, звивається горами, і нею можна доїхати до Шипшинової Долини, розповідав він. Справді, ця стежка кружляла і звивалася. Довго покружлявши нею, я від'їхав від квітучих лук, гори стали дикіші і страшніші, а стежка небезпечніша. То вона стрімко пнулася вгору, то спускалася вниз, то в'юнилася вузенькою скелею над глибоким проваллям, і тоді мені здавалося, що ми скрутимо собі тут в'язи. Та Ф'ялар, мабуть, звик ходити небезпечними гірськими стежками, він був добрий кінь.

Під вечір ми обидва стомилися. І я вибрав місце на поцівлю. На зеленій рівній галявині, де Ф'ялар міг попастись,

і близько від струмка, з якого ми обидва могли напиться.

Потім я взявся розкладати багаття. Я ціле своє життя мріяв посидіти біля багаття. Адже Юнатан розповідав мені, яка це втіха. І ось нарешті мрія моя збувається!

— Тепер, Хрущику, ти сам переконаєшся, яка це втіха,— сказав я вголос сам до себе.

Я назбирав гілля і хмизу, склав його в купу й підпалив. Дрова горіли, аж гуло, навколо бризкали іскри, а я сидів коло багаття, і на душі в мене було так самісінько, як казав Юнатан. Так самісінько гарно. Я сидів, дивився на полум'я, їв свій хліб і гриз бараняче м'ясо. М'ясо було дуже смачне, тільки аби його дав мені хтось інший, а не Губерт.

Серце моє переповнювала радість, і я заспівав:

— Мій хліб, мій жар, мій кінь! Мій хліб, мій жар, мій кінь!

Кращої пісеньки я не міг скласти.

Довго я так сидів і думав про ті багаття, що палали скрізь по світу колись давно й усі вже позгасали. А от мое багаття горіло!

Навколо почало сутеніти. Гори почорніли, підступили ближче, і їх враз поглинула темрява. Страшно було сидіти спиною до тієї темряви. Здавалося, наче звідти на тебе хтось чигає. Зрештою, вже час було спати. Я підкинув у вогонь дров, попрощався із Ф'яларом і ліг, загорнувшись у ковдру, якнайближче до багаття. Тепер я хотів швидше заснути, поки не встигну навіяти собі всіляких страхів.

І от маєш! Я таки встиг себе налякати, та ще й як! Я не знаю, чи ще хто вміє так швидко наганяти собі страху. У голові в мене почали снувати різні думки: хтось напевне чатує на мене в темряві, і напевне тут у горах вештаються Тенгілові розвідники й солдати, і напевне Юнатана давно вбито. Я все думав про це й не міг заснути.

Раптом з-за вершини гори вплив місяць, тобто, мабуть, не звичайний земний місяць, проте схожий на нього. Та-

кого сяйва я ще зроду не бачив. Але я й зроду не бачив, як світить місяць над високими горами.

Все раптом дивно змінилось. Я опинився в примарному світі ясного срібла й темних тіней. Це був прекрасний світ, трохи сумний у своїй чудній красі. І водночас моторошний. Бо там, куди падало місячне світло, було ясно, але в за-тінку могла ховатися й чигати на тебе яка завгодно небезпека.

Я натягнув ковдру на очі, щоб нічого не бачити. Але натомість почув, так, щось почув! Виття далеко в горах. Потім знов і знов, уже ближче. Ф'ялар заіржав, він злякався. І тоді я зрозумів, що то було. То вили вовки.

Такий боягуз, як я, мав би вмерти на місці зі страху, та я бачив, як злякався Ф'ялар, і спробував опанувати себе.

— Ф'яларе, вовки бояться вогню, хіба ти не знаєш? — сказав я.

Але й сам собі не дуже повірив, та й вовки, мабуть, ніколи не чули про таке. Бо тепер я їх уже бачив, вони підходили ближче, скрадалися в місячному світлі, страшні сірі тіні, що вили з голоду.

Я також завив. Заверещав так, що небо здригнулося. Зроду я ще так не кричав, і вовки трохи злякалися.

Але ненадовго. Скоро вони знов почали підступати Все ближче й ближче. Від їхнього виття Ф'ялар зовсім знавіснів. І я також. Я знав, що тепер ми обидва загинемо. Я мав би звикнути до цього, адже я раз уже був помер. Але тоді я хотів померти, прагнув смерті, а тепері ні. Тепер я хотів жити і бути разом із Юнатаном. О Юнатане, якби ти міг прийти і допомогти мені!

Вовки підступили зовсім близько. Один із них був більший і нахабніший. Видно, їхній ватажок. Я бачив, що він збирався напасти на мене. Він кружляв навколо і так вив, що в жилах у мене застигала кров. Я бачив його пашеку і його страшні хижі зуби, які мали вп'ястися мені в горло. Ось він кидається — Юнатане, рятуй!

І тоді... Що ж тоді сталося? Не встиг вовк доскочити до мене, як раптом заскавулів і впав біля моїх ніг. Мертвий! Мертвісінький! А в голові в нього стирчала стріла.

З чийого лука вона вилетіла? Хто врятував мені життя? Хтось виступив із затінку скелі. Не хто інший, як Губерт! І хоч він глузливо посміхався, як завжди, я ладен був побігти йому назустріч — так зрадив його появі. Спершу. Тільки першої миті.

— Я, здається, вчасно прийшов,— сказав Губерт.

— Так, вчасно,— відповів я.

— Чому ти не вдома, в Рицарському дворі? Що ти тут робиш серед ночі?

«А ти що робиш? — подумав я, бо тепер згадав, хто він.— Яку ще підлу зраду готуєш ти тут, у горах, цієї ночі? Ох, чому саме зрадник урятував мене, чому я мушу бути вдячний Губертові не тільки за шинку, але й за найдорожче, що в мене є,— за своє життя?»

— А ви що робите тут серед ночі? — буркнув я.

— Полюю на вовків, як ти, мабуть, помітив,— відповів Губерт.— Зрештою, я бачив, як ти виїздив рано-вранці з дому, й подумав, що треба не лишати тебе самого, а то ще, бува, станеться якесь лихо. Тому я й поїхав назирці за тобою.

«Бреши, бреши,— подумав я,— та рано чи пізно ти матимеш справу з Софією, і тобі буде непереливки».

— Де дівся твій Юнатан? — спитав Губерт.— Якщо він полює на вовків, то мав би бути тут і вже кількох убити.

Я озирнувся навколо. Усі вовки повтікали. Мабуть, злякалися, коли загинув їхній ватажок. Може, вони й оплакували його, бо далеко в горах чути було їхнє жалібне виття.

— Ну, то де дівся твій Юнатан? — ще раз спитав Губерт.

І я вирішив знов збрехати.

— Він скоро повернеться,— сказав я.— Він погнався за зграєю вовків оп туди,— я показав пальцем вище на гори.

Губерт пирхнув. Видно було, що він мені не вірить.

— Чи не краще було б тобі поїхати зі мною додому, у Вишневу Долину? — спитав він.

— Ні, я мушу чекати на Юнатана, — відповів я. — Він ось-ось повернеться.

— Ну, коли так... — мовив Губерт і якимось дивно глянув на мене. — Коли так... — Тоді раптом витяг з піхов ножа, що висів у нього на поясі.

Я несамохіть зойкнув: що він хоче робити? З ножем у руках, освітлений місячним сяйвом, він був страшніший за всіх вовків у цих горах.

«Він хоче моєї смерті! — пронизала мене думка. — Йому відомо, що я знаю про його зраду, тому він поїхав за мною назирці, а тепер готується вбити мене».

Я затремтів з ляку, хоч і який уже був великий.

— Не треба! — крикнув я. — Не треба!

— Чого не треба? — спитав Губерт.

— Не треба вбивати мене!

Губерт аж побілів з люті. Він підступив до мене так близько, що я відсахнувся і ледве втримався на ногах.

— Що ти верзеш, шалапуте? — Він схопив мене за чуба і боляче скубнув. — Йолопе! Та якби я хотів твоєї смерті, то лишив би вовкам, хай би тебе роздерли.

Губерт тримав ножа біля самого мого носа, і я бачив, який він гострий.

— Ніж мені потрібен, щоб здирати шкіру з вовків, а не вбивати дурних дітлахів.

Він наостанці дав мені ще стусана, такого, що я аж упав, а тоді заходився білувати вовка, подеколи сердито лаючись.

Я почав швиденько сідлати Ф'ялара. Аби швидше поїхати звідси, куди завгодно, аби тільки втекти від Губерта.

— Ти куди? — спитав він.

— Поїду назустріч Юнатанові, — почув я свій наляканий, жалісливий голос.

— Ну й їдь, бовдуре! — гукнув Губерт. — Скрути собі в'язи, про мене!

Але я вже мчав щодуху і чхати хотів на Губерта.

Переді мною в місячному сяйві звивалася стежка далі в гори. Місяць світив лагідно, неясково, але видно було майже як удень. І добре, а то б я пропав. Адже тут на кожному кроці траплялися такі провалля й безодні, такий жах і краса, що дух забивало. Я їхав ніби вві сні. Так, цей залитий місячним світлом краєвид може хіба що приснитися — в гарному й шаленому сні, подумав я і сказав Ф'яларові:

— Як по-твоєму, кому цей сон сниться? Адже ж не мені, бо я навіть у сні не сплету до купи такої неприродної краси й такого жаху. Кому справді сниться цей сон, може, богові?

Я був такий стомлений і сонний, що ледве тримався в сідлі. Доведеться десь зупинитись і поспати.

— Найкраще там, де немає вовків,— сказав я Ф'яларові, і, мабуть, він погодився зі мною.

Цікаво, хто перший протоптав у горах цю стежку між долинами Нангіяли? Хто придумав, кудюю ця стежка в Шипшинову Долину має пролягати? Невже вона повинна була неодмінно крутитися по таких небезпечних прискалках попад страшними проваллями? Я знав, що якби Ф'ялар ступив бодай один хибний крок, ми обидва полетіли б у безодню, і тоді жодна душа не довідалася б, що сталося з Карлом Лев'яче Серце та його конем.

Стежка ставала дедалі гірша. Тепер я вже боявся їхати з розплющеними очима: якщо ми полетимо в провалля, то краще його не бачити.

Але Ф'ялар знав, куди ступати. Він щасливо брався далі, і коли я нарешті зважився знов розплющити очі, ми підїхали до невеличкої пласкої місцини. То була гарна зелена галявинка, по один бік якої здіймалися високі гори, а по другий зяяло провалля.

— Тут ми зупинимось, Ф'яларе,— сказав я.— Сюди вовки не доберуться.

І справді. Жоден вовк не міг спуститися з гір, бо вони були надто високі. І жоден не міг видряпатись до нас із

провалля, бо воно було надто стрімке. Коли б який вовк захотів прийти сюди, то мусив би добиратись тією стежкою вздовж провалля, що й ми, але я вирішив, що таких хитрих і спритних вовків не буває.

Потім я помітив щось іще краще. Ущелину просто в горі. Немовби печеру, бо зверху її прикривала кам'яна плита. У тій затишній печері з дахом над головою ми зможемо спокійно поспати.

На галявині хтось відпочивав до мене, бо залишився попіл від багаття. Мені й самому кортіло розікласти багаття, але я не мав сили. Я хотів тільки лягти й заснути. Отож я взяв Ф'ялара за повід і завів до печери. Вона виявилась глибокою, і я сказав Ф'яларові:

— Тут вистачило б місця й на п'ятнадцятеро коней.

Він стиха заіржав. Може, хотів до своєї стайні. Я побачився перед Ф'яларом за те, що вплатив його в таку халепу, дав йому вівса, погладив його і ще раз попрощався з ним. Тоді ліг у найтемнішому й найдальшому кутку печери, загорнувся в ковдру й заснув як мертвий, навіть не встиг навіяти собі ніяких страхів.

Не знаю, скільки я спав. Але раптом прокинувся, і сон з мене мов рукою зняло. Я почув, що перед печерою іржуть коні і хтось розмовляє.

Цього з мене було досить. Я знов перелякався до смерті. Хтозна, може, ті люди, що розмовляють, небезпечніші за вовків?

— Заведи коней у печеру, щоб нам було більше місця,— почувся чийсь голос, і відразу по цьому в печеру, цокаючи копитами, зайшло двоє коней.

Вони заіржали, побачивши Ф'ялара; і Ф'ялар заіржав у відповідь, але потім усі троє замовкли, напевне, заприятелювали в темряві. Люди, які сиділи на галявині, видно, не почули, що іржав якийсь чужий кінь, бо спокійно розмовляли далі.

Звідки вони приїхали? Хто вони? Чого їм треба в горах серед ночі? Все це я мав вивідати, хоч з переляку цокотів

зубами і хотів би опинитися за тисячу миль звідси. Але я був тут, і зовсім близько від мене розмовляли люди, які могли виявитися і друзями, і ворогами, а тому я мусив дізнатися, хто вони, хоч би як боявся. Отож я ліг на живіт і поплазував у напрямку голосів. Місяць стояв просто над печерою, сніп світла падав усередину, але я тримався в затінку й поволі посувався все ближче до голосів.

Прибульці сиділи на світлі й лаштувалися розпалити багаття. Їх було двоє, з грубими обличчями й чорними шоломами на голові. Я вперше побачив Тенгілових розвідників чи вояків, але відразу здогадався, хто переді мною. Я знав, що це двоє тих нелюдів, які разом із Тенгілом вирушили в похід, щоб знищити зелені долини Нангіяли. Я не хотів потрапити в їхні руки, вже краще вовки!

Вони розмовляли стиха, але, схований у темряві, я був так близько від них, що чув кожне слово. Вони вочевидь сердилися на когось, бо один із них сказав:

— Я відріжу йому вуха, якщо він і цього разу не з'явиться вчасно.

А другий додав:

— Так, варто його якимось провчити. Ми тут чекаємо на нього ніч у ніч, і все дарма. Яка, власне, з нього користь? Ну, підстрілює поштових голубів, це добре, але Тенгіл чекає від нього більшого. Він хоче посадити Софію в печеру Катли. І якщо той мурмило не зможе впоратися з цією справою, то хай нарікає на себе.

Я тепер збагнув, про кого вони балакають і на кого чекають — на Губерта.

«Не хвилюйтесь,— подумав я.— Почекайте, поки він зде-ре з вовка шкуру, тоді прийде, будьте певні! З'явиться он там на стежці ваш лакуза, що має спіймати Софію!»

Мене пік сором. Я соромився, що у Вишневій Долині знайшовся зрадник. А однаково хотів побачити, як він прийде, бо нарешті мав би доказ. Одне діло підозрівати когось, а зовсім інше — знати напевне, щоб можна було твердо сказати Софії:

— А щодо Губерта, то треба якнайшвидше спекатись його! Бо загинете і ви, і вся Вишнева Долина!

Як моторошно чекати на щось страшне! Бо зрадник — це справді щось страшне, я відчував, що в мене мурашки бігають по спині. Я вже майже перестав боятися тих двох біля багаття, бо чекав іще страшнішого — що скоро побачу зрадника. Ось він з'явиться верхи там, де стежка огинає скелю. Я жахався цього, а однаково вдивлявся в те місце, де він мав вигулькнути, так напружено, що в мене аж очі запекли.

Вояки біля багаття теж дивилися в той бік. Вони також знали, звідки він має приїхати. Але ні я, ні вони не знали коли.

Ми чекали. Вони біля багаття, а я — лежачи на животі в печері. Місяць устиг пересунутись від входу в печеру, але час спинився на місці. Нічого не відбувалося, ми просто чекали. Чекали так, що мені кортіло вискочити зі сховку, закричати й покласти цьому край. Здавалося, все чекало: місяць і навколишні гори, вся моторошна місячна ніч затамувала віддих і чекала на зрадника.

І він нарешті приїхав. Далеко на стежці в ясному місячному світлі наближався рицар на коні. Так, він з'явився саме там, де я гадав. І я здригнувся, коли побачив його, «Губерте, як ви могли!» — подумав я.

Очі в мене так пекли, що я зажмурився. Чи, може, зажмурився, щоб нічого не бачити. Я так довго чекав на того негідника, і тепер, коли він нарешті приїхав; я наче не мав відваги глянути йому в обличчя. Тому я й замружив очі і тільки чув дедалі ближчий цокіт копит.

Та ось він під'їхав і зупинив коня. І тоді я розплющив очі. Адже треба було побачити, який вигляд має зрадник, коли зраджує своїх приятелів; я хотів побачити Губерта тієї хвилини, як він приїхав, щоб зрадити Вишневу Долину і всіх, хто там жив.

Але то був не Губерт. То був Йоссі! Золотий півень!

Йоссі! Саме він!

Минув якийсь час, поки я збагнув, що відкрилось моїм очам. Йоссі, такий добрий, веселий, рум'яний чоловік, що дав мені тістечок і підбадьорив мене, як мені було тяжко, виявився зрадником.

Тепер він сидів коло багаття, зовсім близько від мене, разом із вояками Тенгіла — він звав їх Ведером і Кадером — і виправдувався, чому не приїхав швидше.

— Цієї ночі Губерт полює в горах на вовків, і я мусив ховатися від нього, розумієте?

Та Ведер і Кадер однаково були невдоволені, і Йоссі додав іще запопадливіше:

— Ви ж пам'ятаєте Губерта? Його треба кинути в печеру Катли разом із Софією, — він теж ненавидить Тенгіла.

— От ти й повинен подбати про це, — сказав Ведер.

— Ти ж наша людина у Вишневій Долині, чи як? — озвався й Кадер.

— Ну так, звичайно, — відповів Йоссі.

Він пробував підлеститись до Ведера й Кадера, запобігав у них ласки, але видно було, що він не подобається їм. Так уже ведеться, що ніхто не любить зрадника, навіть якщо й використовує його.

Принаймні вуха в нього залишились цілі, вони їх не відрізали. Але зробили інше — лишили на ньому тавро Катли.

— Усі Тенгілові люди повинні мати на собі тавро Катли, навіть такі зрадники, як ти, — сказав Ведер. — Аби ти міг показати, хто ти, як у Вишневу Долину прийде розвідник, що не знає тебе.

— Ну так, звичайно, — погодився Йоссі.

Вони звеліли йому розстібнути куртку й сорочку, розпекли на багатті залізо й приклали до його грудей.

Йоссі зойкнув.

— Відчуй, хто ти! Відчуй! — сказав Кадер.— Тепер ти довіку знатимеш, що ти наш, хоч ти й зрадник.

Зроду мені ще не випадала така довга й тяжка ніч, принаймні відколи я опинився в Нангіялі. І чи не найтяжче було лежати й слухати, як Йоссі хвалився всім, що він має намір зробити для загибелі Вишневої Долини.

Софію і Губерта він скоро спіймає в пастку, сказав він. Обох.

— Але це треба зробити так, щоб жодна душа не здогадалась, хто за цим стоїть. А то я не зміг би бути й далі таємним помічником Тенгіла у Вишневій Долині.

«Довго ти й так не будеш таємним,— подумав я.— Бо тут є той, хто викрине тебе, Ти ще збліднеш, рум'яний негіднику!»

А потім Йоссі сказав таке, що я мало не вмер.

— Ви вже спіймали Юнатана Лев'яче Серце? Чи він і далі розгулює на волі в Шипшиновій Долині?

Я бачив, що Ведерові й Кадерові не сподобалося це запитання.

— Ми папали на його слід,— відповів Ведер.— Сто чоловік шукають його день і ніч.

— І ми його знайдемо, хоч би довелось перетрусити кожен двір у Шипшиновій Долині.

— Розумію,— посмівався їм Йоссі.— Юнатан Лев'яче Серце — найнебезпечніший з усіх, я вже вам казав. Він справді лев.

Лежачи в сховку, я запишався, що мого брата назвали левом. І як мені полегшало на серці, що він живий! Та я аж заплакав з люті, коли зрозумів, що зробив Йоссі. Це він зрадив Юнатана. Тільки Йоссі міг вишухати, що Юнатан поїхав тайкома в Шипшинову Долину, й повідомити про це Тенгіла. Це його вина, що тепер сто чоловік день і ніч шукають мого брата і мають передати його Тенгілові.

Але добре, що він живий. І на волі. Чого ж тоді мені приснилось, що він кликав мене на допомогу? Цікаво, чи я нічого не довідаюсь про це, лежачи тут?

Принаймні слухаючи зі свого сховку Йоссі, я довідався багато чого іншого.

— Той Губерт задрить Софії, що ми вибрали її керувати Вишневою Долиною,— сказав він.— Він, дурень, вважає себе найкращим з усіх.

Он у чім справа. Я згадав, який сердитий був у нього голос, коли він питав: «Що в тій Софії такого незвичайного?» Виходить, він просто задрив їй та й годі. Можна бути заздрисним і водночас порядним. А я з самого початку уявив собі, що Губерт зрадник, і все, що він потім робив чи казав, міряв однією міркою. Як легко можна помилитися в людині! Бідолашний Губерт, він оберігав мене в горах, урятував мені життя, дав шинку і взагалі — а я віддячив йому лише криком: «Не треба вбивати мене!» Не дивно, що він розсердився. Вибачте мені, Губерте, подумки просив я його, вибачте, так я йому й скажу, якщо нам колись випаде зустрітися.

Йоссі підбадьорився. Чути було, що він задоволений собою. Але в нього ятрилося на грудях свіже тавро Катли, і він часом стогнав. Тоді Кадер сказав:

— Відчуй, хто ти! Відчуй!

Мені цікаво було побачити, яке те тавро. Хоч, мабуть, воно огидне, краще й не дивитися.

Йоссі хвалився далі тим, що він уже зробив і що думає зробити, і раптом сказав:

— Лев'яче Серце має меншого брата і любить його понад усе.

Я тихенько заплакав і затужив за Юнатаном.

— І хлопчину можна використати як принаду, щоб спіймати Софію на гачок,— повів далі Йоссі.

— Ох ти шинкарська голово, чому ж ти досі не подумався до цього? — сказав Кадер.— Якби в наших руках був один брат, то ми швидко примусили б і другого вийти зі свого сховку. Бо хоч би де він заховався й припишк, якимись таємними стежками до нього напевне дійде звістка, що ми спіймали його брата.

— І він тоді прийде до нас,— мовив Ведер.— Скаже: відпустіть мого брата, а натомість візьміть мене. Бо що він може зробити, якщо справді так уболіває за малого й хоче вберегти його від усякого лиха.

Я так перелякався, що навіть перестав плакати. А Йоссі й далі самовдоволено нахвалявся.

— Я це миттю влаштую, як вернуся додому,— сказав він.— Мені за іграшки заманути малого Калле Лев'яче Серце в пастку, для цього досить кількох тістечок. А тоді піддурю Софію, щоб пішла його рятувати.

— А чи не занадто Софія хитра для тебе? — спитав Кадер.— Ти певен, що зможеш її піддурити?

— Аякже,— відповів Йоссі.— Вона й не здогадається, хто все це влаштував. Софія покладається на мене.

У горлі в Йоссі забулькав сміх.

— А як ви вже отримаєте і її, і малого Лев'яче Серце, скільки білих коней дасть мені за них Тенгіл, коли захопить Вишневу Долину?

Побачимо скільки, подумав я. Он як, Йоссі, ти, виходить, вернешся додому й заманиш Калле Лев'яче Серце в пастку! А як ти вже не застанеш його у Вишневій Долині, що тоді?

Хоч який я був нещасний, а ця думка мене трохи втішила. Який буде вражений і розлючений Йоссі, коли дізнається, що я зник!

Та потім Йоссі сказав:

— Малий Лев'яче Серце — гарний хлопчик, але насправді ніякий не лев. Такого боягуза я ще не бачив. Йому більше личило б прізвище Заяче Серце!

Так, я й сам це знав. Ніколи я не був відважним. І не мав права називатися Лев'ячим Серцем, як Юнатан! А однаково гірко чути це від Йоссі. Мені стало соромно, і я подумав, що мушу, неодмінно мушу стати хоч трохи відважнішим. Але не тепер, коли я такий наляканий, тільки не тепер...

Нарешті Йоссі замовк. Він виповів усю свою підлогу,

більше не було чим похвалитися. І він почав збиратися в дорогу.

— Мені треба бути вдома до світанку,— сказав він.

Тенгілові розвідники ще раз нагадали йому:

— Гляди ж, щоб Софія і брат Юнатана Лев'яче Серце опинилися в наших руках.

— Покладіться на мене,— відповів Йоссі.— Але пообіцяйте не кривдити хлопця. Бо я також трохи вболіваю за нього.

Дякую, я вже бачу, як ти вболіваєш за мене, подумав я.

— І не забудь гасла, як треба буде привезти звістку в Шипшинову Долину,— сказав Кадер.— А то не пройдеш туди живий.

— «Всю силу Тенгілові, нашому визволителю!» — проказав Йоссі.— Ні, я пам'ятаю гасло і вдень і вночі. А Тенгіл не забув, що він пообіцяв мені, га? — Він уже сидів на коні, готовий рушити в дорогу.— Йоссі — управитель Вишневої Долини. Так обіцяв мені Тенгіл, він не забув?

— Тенгіл нічого не забуває,— сказав Кадер.

І Йоссі поїхав. Він зник за тією самою скелею, з-за якої з'явився. Ведер і Кадер сиділи й дивилися йому вслід.

— Цього шинкаря ми віддамо Катлі, коли впораємося з Вишневою Долиною,— сказав Ведер.

З його голосу чути було, що означає віддати когось Катлі. Я мало що знав про Катлу, а однаково здригнувся і майже пожалів Йоссі, хоч він і виявився негідником.

Багаття на галявині догоріло. Я сподівався, що Ведер і Кадер зараз також поїдуть. Мені аж у животі щеміло, так хотілося, щоб вони швидше поїхали. Я прагнув звільнитися від них, як пацюк, що попав у пастку. Аби я міг випроводити з печери їхніх коней, поки Ведер і Кадер не зайдуть по них, то, може, врятувався б, думав я. Тоді вони поїхали б собі і ніколи не дізналися б, як легко було їм спіймати Юнатанового брата.

Але Кадер раптом сказав:

— Ляжмо трохи поспати в печері.

Ну, тепер кінець, подумав я. Та вже що буде, те й буде, більше я не витримаю. Нехай хапають мене, аби тільки швидше!

Проте Ведер сказав:

— Чого нам лягати? І так скоро ранок. А мені вже остогидли ці гори. Я хочу швидше вернутися в Шипшинову Долину.

І Кадер здався.

— Про мене,— сказав він.— Виводь коней.

Коли виникає справжня небезпека, то часом наосліп робиш саме те, що треба. Я шаснув назад і забився в найтемніший куток печери, як миша. Я побачив Ведера у вхідній печери, та за мить його поглинула темрява. Я тільки чув його, і вже це сповнило мене холодним страхом. Він також не бачив мене, але міг почути. Міг почути, як калатало мое серце, коли я думав, що зараз буде, як Ведер знайде трое коней замість двох.

Вони стиха заіржали, коли зайшов Ведер. Усі трое, Ф'ялар також. Я б упізнав його іржання серед тисячі інших. Але Ведер, йолоп, на щастя, нічого не зрозумів і не помітив, що в печері стояло трое коней. Він вивів двох, що були ближче до виходу, їхніх коней, і сам пішов за ними.

Тільки-но я лишився з Ф'яларом сам, як миттю кинувся до нього й затулив рукою йому писок. Любий конику, мовчи, просив я подумки, бо знав, що якби він тепер заіржав, вояки надворі почули б його і в них з'явилася б підозра. Та Ф'ялар був мудрий кінь. Він усе зрозумів. Коні надворі заіржали, хотіли сказати Ф'яларові: «До побачення». А Ф'ялар стояв тихо й не відповів їм.

Неможливо описати, як я зрадів, коли побачив, що Ведер і Кадер сіли на коней. Ще хвилину, і я буду вільний!

Знепацька Ведер сказав:

— Я забув кресало.

Він зіскочив з коня й почав шукати навколо багаття. Потім сердито буркнув:

— Нема ніде. Мабуть, я загубив його в печері.

Отже, пастка знов зачинилася. Мене спіймали. Ведер зайшов до печери й наткнувся просто на Ф'ялара.

Я знаю, що не можна брехати, та коли йдеться про життя, то треба, бо нема іншої ради.

До того ж, руки у Ведера були мов залізні, ніхто ще не тримав мене так міцно. Мені було боляче, і я розлютився — дивно, але лють переважила мій страх. Мабуть, тому я так хвацько брехав.

— Довго ти там лежав і шпигував? — заревів Ведер, коли витяг мене з печери.

— Від учорашнього вечора, — відповів я. — Але я спав.

Я прищулив очі, ніби зі сну.

— Спав? — перепитав Ведер. — Ти, може, скажеш, що не чув, як ми галасували й співали тут коло багаття? Тільки не бреш!

Йому, певне, здавалося, що це така велика хитрість, бо вони зовсім не співали. Але я виявився ще хитрішим.

— Може, й чув трохи, як ви співали, — заникуючись, відповів я, наче брехав тільки для того, щоб догодити їм.

Ведер і Кадер перезирнулися. Тепер вони повірили, що я справді спав і нічого не чув.

Але це мені не дуже допомогло.

— А ти не знаєш, що вештатись горами заборонено і порушників карають смертю? — спитав Ведер.

Я прикинувся, що нічого не знаю, не тільки про смертну кару, а взагалі ні про що.

— Я хотів лише поглянути, як світить місяць у горах, — пробелькотів я.

— І через це важив своїм життям, дурню? — сказав Ведер. — Звідки ти? З Вишневої Долини чи з Шипшинової?

— З Шипшинової, — відповів я.

Оскільки Карл Лев'яче Серце мешкав у Вишневій Долині, я б швидше помер, ніж навів їх на думку, хто я.

— Хто твої батьки? — питав далі Ведер.

— Я живу у... у свого діда,— відповів я.

— А як його звати?

— Я зву його просто дідом,— відповів я, вдаючи зовсім дурного.

— А де саме він живе у Шипшиновій Долині? — не вгавав він.

— У... білій хаті,— відповів я, бо подумав, що в Шипшиновій Долині хати також білі, як і в нашій, Вишневій Долині.

— Ти покажеш нам свого діда і свою хату,— сказав Ведер.— Сідай на коня!

І ми поїхали. Над горами Нангіяли саме сходило сонце. Небо палало червоним полум'ям, вершини гір блищали. Кращого й величнішого видовища я ще ніколи не бачив. І якби не спина Кадера й не чорний зад його коня у мене перед очима, я, мабуть, заспівав би з радощів. Але я не заспівав, мені було не до того.

Стежка в'юнилася і кружляла, як і перше. А потім пішла стрімко вниз. Я зрозумів, що ми наближаємось до Шипшинової Долини. А проте не повірив своїм очам, коли раптом побачив її внизу перед собою. О, вона була така гарна, як і Вишнева Долина! Сонце осявало її маленькі хати, подвір'я, зелені луки й розквітлу шипшину. Там росли цілі гаї шипшини. Згори вони здавались морем з рожевою піною на зелених хвилях. Так, недарма цю долину назвали Шипшиною.

Але я б нізащо не потрапив до неї без Ведера й Кадера. Бо вона була оточена високим муром. Тенгіл присилував мешканців долини збудувати цей мур, щоб тримати їх у вічному рабстві. Я вже знав про це від Юнатана.

Ведер і Кадер, мабуть, забули запитати, як мені пощастило вибратись із замкнутої долини, і я молив бога, щоб вони й не згадали про це. Бо що б я їм відповів? Як можна перебратися через мур, та ще й з конем?

Зверху по мурі скільки око сягало ходили Тенгілові вартові в чорних шоломах, озброєні списами і мечами.

І так само пильно охороняли браму. Так, у мурі, саме там, де кінчалася стежка з Вишневої Долини, була брама.

Тут, де люди споконвіку вільно ходили з долини в долину, тепер стояла замкнена брама, і тільки прибічникам Тенгіла можна було пройти крізь неї.

Ведер постукав у браму мечем. Відчинилося віконце, і вартовий, схожий на казкового велетня, висунув з нього голову.

— Гасло! — гукнув він.

Ведер і Кадер прошепотіли потаємні слова йому на вухо. Мабуть, щоб я не почув. Та даремна була їхня осторога. Бо я також знав їх: «Всю силу Тенгілові, нашому визволителю!»

Вартовий глянув на мене і спитав:

— А цей? Що це за хлопець?

— Якийсь недоумок, ми його знайшли в горах,— відповів Кадер.— Але не такий уже він дурний, коли йому вдалося вчора ввечері проїхати на коні крізь твою браму. Що ти на це скажеш, начальнику варти? По-моєму, тобі слід спитати своїх людей, що вони роблять на службі вечорами.

Вартовий розсердився. Він з лайкою відчинив браму, але присягнувся, що не впустить мене, тільки Ведера й Кадера.

— Киньте його в печеру Катли! — сказав він.— Отам його місце.

Та Ведер і Кадер уперлися — мовляв, я повинен поїхати з ними й довести, що не збрехав їм. Вони відповідають за це перед Тенгілом.

І разом з Ведером та Кадером, які їхали попереду, мене пустили в браму.

Я подумав: якщо мені ще судилось зустрітися колись із Юнатаном, я найперше розповім йому, як Ведер і Кадер допомогли мені проникнути в Шипшинову Долину. Ото буде йому з чого сміятися!

Але сам я не сміявся. Бо розумів, яка на мене ще чекає біда. Я повинен був знайти білу хату й діда, щоб не опинитися в печері Катли.

— Ідь попереду й показуй дорогу,— звелів мені Ведер.— Зараз ми побалакаємо як слід з твоїм дідом.

Я підстрожив Ф'ялара і звернув на стежку, що йшла зовсім близько від муру.

Білих хат тут було повно, як і в мене вдома, у Вишневій Долині. Але я не зважувався показати на жодну з них, бо не знав, хто там мешкає. Не зважувався сказати: «Тут мешкає мій дід». Бо уявіть собі, що було б, якби Ведер і Кадер зайшли до хати, а там не виявилось ніякого, бодай найнікчемнішого діда. Принаймні когось, хто захотів би назватися моїм дідом.

Я справді був у скруті, аж весь спітнів. Легко було збрехати про діда, але тепер мені здалося, що моя вигадка не дуже вдала.

Я бачив, як люди поралися на своїх подвір'ях, та ніде не помітив нікого, хто годився б мені в діди, і дедалі більше впадав у відчай. Прикро також було дивитися на мешканців Шипшинової Долини, вони всі були бліді, виголоджені й нещасні, принаймні ті, повз яких я проїздив, зовсім не схожі на мешканців Вишневої Долини.

Але ж у нашій долині ще не було страхітливого Тенгіла, який змушував би нас бути його рабами і забирав би все, з чого ми маємо жити.

Ми їхали далі й далі. Ведер і Кадер почали нетерпелитися, але я не зупинявся, ніби хотів добратися на другий кінець світу.

— Ще далеко? — спитав Ведер.

— Ні, не дуже,— сказав я, але вже й сам не знав, що кажу і що роблю. Я був переляканий і чекав, що мене вкинуть у печеру Катли.

І тоді сталося диво. Вірте чи ні, але перед маленькою білою хатиною зовсім близько від муру сидів на лавці дід і годував голубів. Може, я б не зважився на те, що зробив, якби між сірими голубами не помітив білого як сніг. Єдиного такого серед усіх!

Мені на очі набігли сльози. Таких голубів я бачив тільки

в Софії і ще раз одного в себе на підвіконні давно-давно, в іншому світі.

І я зробив щось нечуване. Зіскочив з коня й кинувся до діда. Я обняв його за шию і в розпачі прошепотів:

— Допоможіть мені! Врятуйте! Скажіть, що ви мій дід!

Я страшенно боявся, був певний, що він відштовхне мене, побачивши за мною Ведера й Кадера в чорних шоломах. З якої речі він брехатиме задля мене? Щоб потрапити через це в печеру Катли?

Але дід не відштовхнув мене, а обняв, і я відчув на собі його ласкаві, добрі руки, що немов захищали мене від усякого лиха.

— Синку,— сказав він голосно, щоб Ведер і Кадер почувли,— де ти так довго був? І що ти зробив, нещасний хлопче, що тебе привели додому вояки?

Бідолашний мій дід, як же його лаяли Ведер і Кадер! Довго лаяли й пригрозили, що коли він не глядітиме онука й дозволить йому вештатися в горах Нангіяли, то більше його не побачить та ще й дістане кару, якої довіку не забуде. Проте цього разу вони мене ще відпускають, сказали наостанці вояки й поїхали геть. Їхні шоломи все віддалялись і скоро почали здаватися внизу в долині чорними цятками.

І тоді я заплакав. Дід і далі пригортав мене до себе, а я заливався слізьми. Ніч була така довга й тяжка, а тепер нарешті вона скінчилася. І дід не прогнав мене, а легенько колихав, і мені хотілося, ох, як мені хотілося, щоб він був моїм справжнім дідом! Я сказав йому про це, хоч сам гірко плакав.

— Так, я, мабуть, справді міг би бути твоїм дідом,— відповів він.— А взагалі мене звати Матіас. А тебе як?

— Карл Ле...— почав я і замовк. Як міг я бути таким нерозважним і назвати своє ім'я в Шипшиновій Долині! — Любий дідусю, я повинен тримати своє ім'я в таємниці,— мовив я.— Звіть мене просто Хрущиком!

— Он як, Хрущиком,— сказав Матіас і всміхнувся.— То заходь, Хрущику, до кухні й почекай там на мене. Я лише заведу твого коня до стайні.

Я зайшов до кухні, невеличкої і вбогої. Там були тільки стіл, дерев'яна канапа, кілька стільців і місце на вогнище. І біля однієї стіни стояла велика скриня.

Коли зайшов Матіас, я сказав йому:

— У нас також стоїть велика скриня в кухні. Вдома у Виш...

І замовк.

— Вдома у Вишневій Долині,— докінчив Матіас.

Я тільки злякано глянув на нього, бо знов ляпнув те, що не слід.

Матіас більше нічого не сказав. Він підійшов до вікна й визирнув надвір. І ще довго стояв так і роздивлявся, наче хотів пересвідчитись, що поблизу нікого немає. Потім обернувся до мене і стиха сказав:

— Ця скриня особлива. Зараз побачиш...

Він уперся в скриню плечем і відсунув її вбік. За нею в стіні були дверцята. Він відчинив їх, і я побачив маленьку кімнатку. Там хтось лежав на підлозі і спав.

То був Юнатан.

9

Я лише двічі на своєму віку нетямився з радощів, більше такого не пам'ятаю. Раз, коли Юнатан подарував мені на різдво санки, на які він довго збирав гроші. А другий — коли я опинився в Нангіялі й зустрів Юнатана біля річки. Та й весь перший вечір у Рицарському дворі з мене аж хлюпала радість. Але все те було ніщо, ніщо в порівнянні з тим, як я зрадів, коли побачив на долівці в Матіаса сонного Юнатана. Я навіть не уявляв собі, що так можна радіти. Наче нескінченний сміх бринів у моїй душі чи десь іще, де в людині ховається радість.

Я не чіпав Юнатана. Не будив його. Навіть не закричав

із захвату або що. Я просто тихенько ліг біля нього й також заснув.

Скільки я спав? Не знаю. Мабуть, цілий день. Та коли прокинувся... Так, коли я прокинувся, Юнатан уже сидів біля мене. Сидів і всміхався. Ніхто не вміє так всміхатися, як Юнатан. Я боявся: може, йому не сподобається, що я прийшов? Може, він уже забув, як кликав мене на допомогу? Але тепер побачив, що він такий самий радий, як і я. І всміхнувся у відповідь йому. Ми сиділи й довго мовчали, тільки дивилися один на одного.

— Ти гукав мене на допомогу,— нарешті озвався я.

Юнатан перестав усміхатися.

— Чого ти кричав?

Згадувати про це йому, певне, було неприємно. Він так тихо відповів мені, наче взагалі не хотів говорити:

— Я бачив Катлу. Бачив, що Катла зробила.

Я не хотів мучити Юнатана розпитуванням про Катлу, до того ж, мені самому треба було багато що розповісти йому, найперше про Йоссі.

Юнатан не хотів повірити мені. Він аж зблід і мало не заплакав.

— Йоссі? Ні, ні, не може бути! — вигукнув він, і в очах у нього виступили сльози.

Та потім схопився на ноги.

— Треба негайно повідомити про це Софію!

— Як? — здивувався я.

— Тут є одна її голубка,— сказав він.— Б'янка. Сьогодні ввечері вона полетить назад.

Софіїна голубка, так я й думав! Я розповів Юнатанові, що завдяки голубці я тепер сиджу з ним, а не в печері Катли.

— А все-таки дивно,— сказав я,— що з усіх хат Шипшинової Долини я вибрав саме ту, де є ти. Та коли б на подвір'ї не сиділа Б'янка, я проїхав би мимо.

— Б'янку, Б'янку, дякую, що ти там сиділа,— сказав Юнатан.

Проте більше він не мав часу мене слухати. Він квапливо пошкрябав нігтем у ляду. Звук вийшов такий, ніби шкрябала миша. Та не минуло й хвилини, як дверці відчинились і до нас заглянув Матіас.

— А Хрущик спить і спить...— почав він, проте Юнатан не дав йому докінчити.

— Принесіть, будь ласка, Б'янку,— сказав він.— Вона повинна вилетіти, тільки-но стемніє.

Юнатан пояснив, чому. Він розповів Матіасові про Йоссі. Матіас похитав головою, як усі старі люди, коли вони чимось засмучені.

— Йоссі,— сказав він.— Я так і думав, що хтось із Вишневої Долини. Тому Урвар і опинився в печері Катли. Боже, і бувають же такі негідники.

Він пішов по Б'янку, але спершу знов зачинив дверці й заставив їх скринею.

Юнатан знайшов собі в Матіаса добрий сховок. Це була маленька потайна комірчина без вікон. Вийти з неї можна було лише крізь дверці, затулені скринею. Тут не було ніяких меблів, тільки лежав сінник, щоб спати на ньому, і стояв старовинний каганець, щоб часом світити в чорнющій темряві.

Юнатан написав при каганці повідомлення Софії:

«Ім'я навіки проклятого зрадника — Йоссі Золотий півень. Негайно візьміться до нього. Мій брат тепер тут».

— Це тому й прилетіла Б'янка сюди вчора ввечері,— пояснив Юнатан.— Із звісткою, що ти зник, подався шукати мене.

— Виходить, Софія таки розгадала загадку, яку я написав на стіні в кухні,— сказав я,— коли прийшла з кашею.

— Яку загадку? — спитав Юнатан.

— «Я шукаю вдалині, аж за горами високими, його».

І я пояснив Юнатанові, чому так зробив:

— Щоб Софія не хвилювалася.

Юнатан засміявся.

— Не хвилювалася! Нічого собі придумав! А я? Гадаєш,

я був спокійний, знаючи, що ти блукаєш десь у горах Нангіяли?

Мабуть, він помітив, що мені стало соромно, бо квапливо додав:

— Любий, відважний Хрущику, однаково це величезне щастя, що ти там опинився. А ще більше щастя, що ти тепер тут!

Це вперше Юнатан назвав мене відважним, і мені здалося, що коли й далі так піде, то я здобуду право носити прізвище Лев'яче Серце, хоч би що думав про мене Йосі.

І враз згадав, що ще написав на стіні в кухні. Про руду бороду, яка хотіла білих коней. Довелось Юнатанові дописати ще один рядок у повідомленні: «Карл каже, що з рудою бородою вийшла помилка».

Я розповів йому й про те, як Губерт урятував мене від вовків, і Юнатан сказав, що довіку буде вдячний йому за це.

Коли ми відсилали Б'янку, над Шипшиною Долиною вже залягав присмерк. Скрізь по хатах запалювали світло. Селище здавалось мирним і спокійним. Можна було подумати, що люди сидять собі, смачно вечеряють або просто розмовляють, граються зі своїми дітьми й наспівують їм пісеньки, одне слово, приємно бавлять вечір. Але я знав, що це тільки так здається. Знав, що їм нічого їсти і що вони зовсім не веселі й не спокійні, а нещасні. Тенгілові вояки, що походжали по мурі зі списками та мечами, весь час нагадували про їхнє горе, якщо хтось забував про нього.

У Матіасовому вікні не світилося. Його хатина тонула в темряві. Але ми там були, хоч не в хатині, а надворі. Матіас стояв на причілку й вартував, а ми з Юнатаном прошмигнули з голубкою в шипшинові куші.

Їх повно росло навколо Матіасового подвір'я, і мені вони подобалися. Шипшина дуже гарно пахне. Не міцно, а ніжно. І я подумав, що віднині запах шипшини завжди нагадуватиме мені, як калатало в мене серце, коли ми

пробиралися між її кущами. Так близько від муру, де Тенділові вояки вслухаються і вдивляються в темряву, може найдужче прагнути спіймати хлопця на прізвище Лев'яче Серце.

Юнатан трохи підчорнив собі обличчя й насунув шапку на самі очі. І тепер зовсім не був схожий на себе. А однаково було небезпечно, він важив життям щоразу, коли залишав свій сховок у таємній комірчині, яку звав «кублом». Я знав, що сотня людей шукає його день і ніч, і розповів про це Юнатанові, але він тільки сказав:

— Що ж, пехай собі шукають.

Він пояснив, що мусить сам випустити голубку. Хоче бути певний, що ніхто не помітить, як вона полетить.

Видно, кожен із вартових глядів свою частину муру. Один, гладкий, весь час ходив по мурі зразу за Матіасовим подвір'ям, і насамперед слід було остерегатися його.

Того Матіас і стояв на причілку з ліхтарем. Ми домовились, як він даватиме нам знак:

— Коли я опушу ліхтар донизу, то принишкніть і навіть не дихайте, бо це означатиме, що Гладкий Додір зовсім близько. А коли я підйму його, то вартовий буде за поворотом муру, де він звичайно перемовляється з іншим вартовим. Тоді не гайте часу й випускайте Б'янку.

Так ми й зробили.

— Лети, Б'янку,— сказав Юнатан голубці,— лети через гори Нангіяли у Вишневу Долину. І стережися стріл Йосії!

Не знаю, чи Софіїні голуби розуміли людську мову, але Б'янка, здалось мені, розуміла. Бо вона притулила дзьоб до Юнатанової щоки, ніби хотіла заспокоїти його, а тоді знялася вгору. Біла як сніг, небезпечно біла, вона замерехтіла в чистому небі. Додірові так легко було помітити її, коли вона перелітала через мур!

Але він її не помітив. Він так захопився розмовою, що нічого не бачив і не чув. Матіас стояв на чатах і не опускав ліхтаря.

Ми почекали, поки Б'янка зникла, тоді я смикнув Юна-

тана за рукав, щоб він швидше вернувся до свого сховку. Та Юнатан не хотів іти, ще не хотів. Був такий гарний вечір, так легко-дихалось чистим, теплим повітрям. Звичайно, він не мав бажання вертатися до тісної комірчини. Я розумів його як ніхто, бо мені самому довелося стільки пролежати прикутому до канапи в кухні, коли ще ми з ним жили в місті.

Юнатан сів на траву, обхопив коліна руками й задивився на долину. Він був зовсім спокійний, здавалося, що він хоче просидіти так цілий вечір, хоч би скільки Тенгілових людей ходило по мурі за його спиною.

— Чого ти сидиш? — нетерпляче спитав я.

— Бо мені приємно,— відповів Юнатан.— Я люблю цю Долину в присмерку. Люблю відчувати на щоках прохолоду, люблю ніжні квітки шипшини, що пахнуть літом.

— І я люблю,— сказав я.

— Я люблю квітки, траву й дерева, люблю луки, й ліс, і маленькі чисті озерця,— повів далі Юнатан.— Люблю дивитися, як сходить і заходить сонце, як світить місяць, як мерехтять зірки, і люблю ще багато всього, що мені тепер не спадає на думку.

— І я люблю все це.

— Усі люди люблять це,— мовив Юнатан.— І коли самі вони більше ні на що не зазіхають, то скажи мені, чому їм не дають жити в мирі і спокої, а знаходиться якийсь Тенгіл і все руйнує?

Я не знав, що йому відповісти.

— Ходімо, вже пора! — нарешті сказав Юнатан.

Але ми не могли просто встати й побігти. Треба було спершу довідатись, що там у Матіаса і де тепер Гладкий Додір.

Уже стемніло. Ми не бачили Матіаса, видно було тільки світло його ліхтаря.

— Він тримає ліхтар угорі, отже, Додіра нема,— прошепотів Юнатан.— Біжімо!

Та тільки-но ми вискочили з кущів, як світло миттю

опустилось, і ми стали. До нас долинув кінський тупіт, потім коні зупинились, і ми почули, як і хтось заговорив із Матіасом.

Юнатан штовхнув мене в спину і прошепотів:

— Іди туди, до Матіаса!

Сам він кинувся просто в кущі шипшини, а я, тремтячи з ляку, пішов на світло.

— Та просто вийшов подихати свіжим повітрям,— почув я голос Матіаса.— Сьогодні такий гарний вечір.

— Буде тобі гарний вечір,— сказав хтось низьким голосом.— Ти хіба не знаєш, що належить тим, хто виходить надвір після заходу сонця? Смертна кара!

— Ти зухвалий дідуган, ось ти хто,— сказав інший голос.— А де твій онук?

— Ось іде,— сказав Матіас, бо я був уже біля нього.

Я відразу впізнав вершників: то були Ведер і Кадер.

— Ти цієї ночі не подався в гори дивитись на місяць, га? — спитав Ведер.— Як тебе звати, шибенику, ти нам і не сказав?

— Мене звати просто Хрущик,— відповів я.

Це ім'я можна було їм сказати, бо його не знав ніхто, крім Юнатана й Матіаса.

— Ти й справді, мов хрущ,— сказав Кадер.— Як ти гадаєш, Хрущику, чого ми приїхали?

В мене підігнулися коліна.

«Забрати мене в печеру Катли,— подумав я.— Певне, вони пошкодували, що дали мені волю, а тепер приїхали по мене». Бо що я ще міг подумати?

— То затям собі,— повів далі він,— що ми вечорами їздимо по долині й перевіряємо, чи люди слухаються Тенгілових наказів. Твій дід ніяк не второпає, що можна, а чого ні, тож поясни йому, яка вас кара чекає, і його, й тебе, коли він після смерку не сидітиме в хаті.

— І запам'ятай ще,— додав Ведер,— що другого разу ти так легко не відбудешся, коли ми застукаємо тебе там, де тобі не слід бути, Хрущику! Чи твій дід житиме, чи

помре, однаково. А ти ще молодий, ти повинен вирости і стати вояком Тенгіла. Правда?

«Нізащо в світі, краще вмерти»,— подумав я, але не сказав цього вголос. Я страшенно хвилювався за Юнатана і не зважувався дратувати вояків, тому покірно відповів:

— Так, правда.

— От і добре,— сказав Ведер.— То приходь завтра вранці до річкової брами й побачиш Тенгіла, визволителя Шипшинової Долини. Він припливе золотим човном Прадавньою Річкою і пристане до великого причалу.

Вони вже були рушили, але Кадер ще притримав свого коня і спитав:

— Слухай, старий!— гукнув він Матіасові, який уже йшов до хати.— Ти часом не бачив вродливого білявого хлопця, якого звать Лев'ячим Серцем, га?

Я тримався за Матіасову руку й відчув, як вона затремтіла, проте відповідь його була спокійна:

— Я не знаю ніякого Лев'ячого Серця.

— Ага, не знаєш,— сказав Кадер.— Але якби ти випадково його зустрів, не забудь, що чекає того, хто його захищає і переховує. Смертна кара, розумієш?

Та Матіас уже зачинив за нами двері.

— Начхати мені на вашу смертну кару,— сказав він.— Тільки й торочите, що про неї.

Ще не затих остаточно тупіт копит, як Матіас уже знов опинився надворі з ліхтарем. І скоро з'явився Юнатан. Він подряпав шипшиною руки й лице, але був радий, що не сталось чогось гіршого, що Б'янка летить уже десь над горами.

Потім ми сіли вечеряти в Матіасовій кухні. Але дверці стояли відчинені, щоб Юнатан міг швидко сховатися, часом би хтось надійшов.

Та спершу ми з Юнатаном пішли до стайні й дали їсти нашим коням. Приємно було бачити їх разом. Вони стояли, прихиливши голови один до одного. Наче розповідали один

одному про все, що з ними сталося за цей час. Я пасипав їм обом вівса. Юнатан хотів був мене спинити, але потім сказав:

— Нехай поїдять задля такого свята! Проте в Шипшиновій Долині люди вже не дають вівса коням.

Коли ми зайшли до кухні, Матіас поставив на стіл миску з юшкою.

— Чогось іншого в нас нема, та й це майже сама вода,— сказав він.— Та принаймні тепла.

Я кинувся по свою торбу, бо згадав, що в ній було. А коли витяг хліб і шинку, Юнатан і Матіас аж розцвіли, і очі в них заблищали. Я зрадів, що можу їм улаштувати маленький бенкет. Я порізав шинку великими скибками, і ми заходилися всмак їсти — юшку, хліб і м'ясо. Усі довго мовчали, та нарешті Юнатан сказав:

— Аж дивно, що можна наїстися досхочу. Бо я майже забув, як почувати себе наїденим

Я дедалі дужче переконувався, що недарма приїхав у Шипшинову Долину, відчував, що зробив добре. Тепер мені довелось розповісти докладно про свої пригоди — відколи я виїхав з дому й до того часу, як Ведер і Кадер допомогли мені пробратися в Шипшинову Долину. Головне я вже раніше встиг розповісти, проте Юнатан хотів послуhati все ще раз, а надто про Ведера й Кадера. Він реготав із них, як я й сподівався. І Матіас реготав.

— Отже, не такі вони хитрі, ті Тенгілові посіпаки,— сказав Матіас.— Хоч самі вважають себе дуже хитрими.

— Так, навіть мені пощастило їх обдурити,— сказав я.— Аби вони знали, що це Юнатанів брат, якого вони так хочуть спіймати! І саме йому вони допомогли пробратися в Шипшинову Долину й там відпустили його!

І тоді я згадав, що сам і досі не спитав про одне Юнатана. Якось не подумав.

— Юнатане, а як ти пробрався в Шипшинову Долину?

— Стрибнув у неї,— засміявся він.

— Як стрибнув? Разом із Грімом? — вражено спитав я.

— Із ним,— відповів він.— Я ж бо іншого коня не маю. Я не раз бачив, як високо стрибав Юнатан на своєму коні. Та щоб перестрибнути мур, який оточує Шипшинову Долину,— це вже щось неймовірне.

— Бачиш, цей мур ще не зовсім добудований,— пояснив Юнатан.— Не скрізь іще має однакову висоту. Хоч треба сказати, що й та висота не мала.

— Ну, а вартові? Ніхто з них тебе не побачив?

Юнатан укусив хліба і знов засміявся.

— Побачили! За мною гнався цілий гурт, і в Гріма влучила ззаду стріла. Але я втік від них. Один добрий селянин сховав у своїй клуні і мене, і Гріма. А ввечері провів нас до Матіаса. Тепер ти знаєш усе.

— Ні, не все,— втрутився Матіас.— Ти не знаєш, що люди в нашій долині співають пісні про той стрибок і про Юнатана і що його поява — єдина радісна подія в Шипшиновій Долині, відколи сюди вдерся Тенгіл і зробив нас рабами. «Юнатан наш визволитель»,— співають люди, бо вірять, що він звільнить Шипшинову Долину. І я також вірю. Тепер ти вже знаєш усе.

— Ні, ще не все,— підхопив Юнатан.— Ти не знаєш, що, відколи Урвара схопили і вкинули в печеру Катли, підпільною боротьбою тут керує Матіас. І визволителем треба величати його, а не мене.

— Ні, я надто старий,— сказав Матіас.— Ведер правду казав: однаково, чи я житиму, чи помру.

— Не кажіть цього,— втрутився я.— Адже ви тепер мій дід!

— Що ж, коли так, то мені ще треба жити. Та очолувати боротьбу я вже не здатний. Для цього треба бути молодому.— Він зітхнув.— Якби Урвар був із нами! Та він сидить у печері Катли й чекає, поки вона запустить у нього свої пазури.

Я помітив, як зблід Юнатан.

— Ще побачимо, в кого Катла запустить пазури,— сказав він. Тоді додав: — Ну, мені пора ставати до праці. Ти

ще не знаєш, Хрущику, що ми тут спимо вдень, а працюємо вночі. Ходи, зараз побачиш.

Він поліз перший крізь дверці до комірчини, відсунув убік сінник, на якому ми спали, і витяг з підлоги кілька дощок, що були не прибиті.

Під ними я побачив глибоку чорну яму.

— Тут починається мій підземний хід,— сказав Юнатан.

— А де він кінчається? — спитав я, хоч мав би й сам здогадатись де.

— На пустищі по той бік муру,— відповів Юнатан.— Там він має скінчитись, коли буде готовий. Ще треба покопати зо дві ночі і, мабуть, годі.— Він заліз у яму.— Але ще доведеться добре попрацювати. Ти ж розумієш, що я не хочу вилізти з-під землі перед носом у Гладкого Додіра.

І він зник у ямі. Я довго сидів і чекав на нього. Коли ж він нарешті з'явився, то пхав перед собою ночви, повні землі. Він подав ночви мені, а я посунув їх за дверці Матіасові.

— Ще трохи землі на мою грядку,— сказав той.— Аби в мене були горох і квасоля, я б посадив їх і не знав би потім голоду.

— Аякже, не знали б,— заперечив Юнатан.— Хіба ви забули, що з десяти квасолин вашої грядки дев'ять зебере Тенгіл?

— Так,— погодився Матіас.— Поки буде Тенгіл, будуть злидні і голод у Шипшиновій Долині.

Тепер Матіасові треба було непомітно вийти з хати й висипати землю на грядку, а я мав стояти біля дверей на чатах.

— Засвистиш, як помітиш бодай найменшу небезпеку,— звелів мені Юнатан.

Я вмів свистіти коротеньку мелодію, якої він навчив мене давно, коли ми ще жили на землі. Тоді ми любили свистіти разом. Вечорами, як уже вкладалися спати. Стільки, як тоді, я ніколи не свистів.

Юнатан поліз під землю далі копати, а Матіас зачинив дверці до комірчини й посунув скриню на місце.

— Добре запам'ятай собі, Хрущику,— сказав він.— Ніколи, хай би що сталося, не залишай Юнатана в комірчині, не зачинивши дверцят і не посунувши скрині на місце. Не забудь, що це земля, де володарює Тенгіл.

— Ні, не забуду,— пообіцяв я.

У кухні було темно. На столі горіла єдина свічка, та й ту Матіас загасив.

— У Шипшиновій Долині ночі повинні бути темні,— сказав він.— Бо тут надто багато очей, які хочуть побачити те, чого їм не слід бачити.

Він узяв ночви й поніс на грядку, а я став на чати на порозі відчинених дверей. Було темно, саме так, як і хотів Матіас. І в хаті було темно, і над долиною здіймалося темне небо. Не світили ні зірки, ні місяць, усе здавалося чорним, і я нічого не бачив. Зате й усі ті очі, що їх треба було стерегтися навіть уночі, як нагадував Матіас, теж нічого не бачили, і я був задоволений.

Мені було незатишно і боязко стояти самому надворі. Матіас довго не повертався. Мене вже охопила тривога, з кожною миттю дедалі більша. Чого він бариться? Я вдивлявся в темряву. Вона вже начебто стала не така непроглядна. Раптом я захопився, що надворі зробилося ясніше. Чи це, може, просто мої очі звикли до пільми? І тоді я зрозумів, у чім річ: крізь хмари почав пробиватися місяць. Гіршого не могло статися, і я палко забажав у душі, щоб Матіас устиг вернутися, поки не зовсім виясниться. Та він уже не встиг. Місяць цілком вплив із хмар і залив своїм сяйвом усю долину.

І тоді я побачив Матіаса. Він пробирався між кущами шипшини з ночвами в руках, ще досить далеко. Я швидко озирнувся навкруги, адже я був на чатах. І побачив ще когось — Додіра, Гладкого Додіра, який позад мене злавив із муру мотузяною драбиною.

Важко свистіти, коли ти наляканий, тому пісенька в

мене вийшла не дуже вдала. Але я все-таки просвистів її, і Матіас, спритно, мов ящірка, шаснув назад у кущі.

Додір уже був біля мене.

— Чого це ти розсвистівся? — гримнув він.

— Бо я... бо я сьогодні навчився свистіти,— затинаючись, відповів я.— Досі я не вмів, а сьогодні раз — і раптом засвистів. Хочете послухати?

Я знов заходився свистіти, проте Додір зупинив мене.

— Годі, не треба,— сказав він.— Правда, я добре не знаю, чи свистіти заборонено, чи ні. Мабуть, таки заборонено. Бо навряд, щоб свист сподобався Тенгілові. А крім того, не можна тримати двері відчиненими, зрозумів?

— Тенгілові не подобається, коли в когось відчинені двері? — спитав я.

— Не перебріхуй моїх слів! — крикнув він.— Роби, що я тобі наказую. Але спершу дай мені корячок води. Стільки ходиш по тому мурі, що аж у роті пересихає.

Я ще дужче злякався. Що буде, як він зайде зі мною до кухні й не застане там Матіаса? Бідолашний Матіас, адже я чув, що того, хто не сидить уночі в хаті, чекає смертна кара.

— Зараз принесу,— квапливо мовив я.— Почекайте, я швиденько.

Я кинувся до хати й навпомацки пробрався до діжки з водою. Я знав, у котрому кутку вона стоїть. Потім знайшов корячок і зачерпнув води. Враз я відчув, що в темряві в мене за спиною хтось стоїть. Не знаю, чи в мене була колись у житті страшніша хвилина.

— Засвіти світло,— звелів Додір.— Я хочу подивитися на ваше щуряче кубло.

Руки в мене тремтіли, я весь тремтів, проте мені пощастило засвітити свічку.

Додір узяв корячок і почав пити. Жлуктив, наче в нього був не живіт, а бездонна діжка. Тоді шпурнув корячок додолу, підозріло обвів кухню своїми маленькими очима і спитав саме те, чого я й сподівався:

— А де дід Матіас, що мешкає тут?

Я не відповів йому. Не знав, що відповісти.

— Чуєш, що я тебе питаю? — підвищив голос Додір.— Де Матіас?

— Спить,— відповів я.

Треба ж було щось вигадати.

— Де?

Поряд із кухнею була ще маленька кімнатка, і я знав, що там стоїть Матіасове ліжко. Але знав також, що тепер воно порожнє. А проте показав пальцем на двері, що вели туди, й ледь чутно пробелькотів:

— Там у кімнаті.

Голос у мене зривався, відповідь вийшла така непереконлива, що Додір глузливо зареготав.

— Не вмій ти, голубе, брехати,— сказав він.— Стривай, я сам перевірю!

Додір був задоволений, він знав, що я брешу, і йому дуже кортіло підвести Матіаса під смертну кару — може, Тенгіл похвалить його.

— Дай мені свічку,— наказав він, і я дав.

Я хотів чкурнути з хати, знайти Матіаса і сказати йому, щоб він тікав, поки ще не пізно, але не міг зрушити з місця, ноги в мене підгиналися зі страху.

Додір усе те бачив і втішався моїм переляком. Він не квапився, ні, він зволікав,— дуже йому подобалось дивитися, як я млію зі страху. Та врешті він сказав:

— Ходи, голубе, покажеш мені, де спить твій дід Матіас.

Додір розчахнув ногою двері й так турнув мене до кімнатки, що я перечепився через високий поріг і впав. Додір схопив мене за комір і поставив на ноги. В другій руці він тримав свічку.

— Ану показуй, брехло! — крикнув він, підіймаючи свічку вище, щоб освітити всю кімнатку.

Я боявся ворухнутись, боявся підвести очі. З розпачу я ладен був провалитись крізь землю.

І тієї страшної миті, я почув Матіасів сердитий голос:

— Що тут діється? Вже й спати людині не дають уночі? Я підвів очі й побачив Матіаса. Так, він сидів на ліжку в найдальшому й найтемнішому кутку кімнатки і мружив очі на світло. Він був у самій сорочці й розпатланий, ніби давно вже спав. А біля відчиненого вікна стояли прихилені до стіни ночви. Ну й дід у мене, прудкий, мов ящірка!

На Додіра жаль було дивитися. Зроду я не бачив ні в кого такого розгубленого і безглузлого виразу обличчя, як був у нього, коли він стояв, витріщивши очі на Матіаса.

— Я просто зайшов напитись води,— похмуро сказав він.

— Води? Добре мені діло! — сказав Матіас.— Ти хіба не знаєш, що Тенгіл заборонив вам брати в нас воду? Він вважає, що ми можемо отруїти вас. І як ти ще раз прийдеш і збудиш мене вночі, то я так і зроблю, поскаржусь на тебе Тенгілові.

Я не розумів, як дід зважився сказати таке Додірові. Але, мабуть, так і треба було розмовляти з Тенгіловими посіпаками. Бо Додір щось буркнув собі під ніс і чимшвидше поліз на свій мур.

10

Мені зроду не довелось зустрічати справді жорстокої людини, поки я не побачив Тенгіла з Карманяки.

Він приплив Прадавньою Річкою на своєму золотому човні, а я стояв у натовпі разом із Матіасом і чекав на нього.

Мене послав туди Юнатан. Хотів, щоб я побачив Тенгіла.

— Бо тоді ти краще зрозумієш, чому мешканці Шипшинової Долини тяжко працюють, голодують і йдуть на смерть з єдиною думкою — знов побачити свою землю вільною.

Тенгіл мав замок високо в Прадавніх Горах. Там він жив. І тільки зрідка спускався річкою в Шипшинову До-

лину нагнати людям страху, щоб вони не забували, хто він, і не дуже мріяли про волю, пояснив мені Юнатан.

Спершу я мало що бачив. Переді мною стояло надто багато Тенгілових вояків. Вони вишикувались у довгі лави, щоб захищати Тенгіла, поки він перебуватиме в Шипшиновій Долині. Мабуть, він боявся, що з якогось кутка в нього засвистить стріла. «Тирани завжди бояться»,— сказав Юнатан. А Тенгіл був найгірший із тиранів.

Отже, ми спершу майже нічого не бачили, ні я, ні Матіас. Потім я здогадався, що робити. Тенгілові вояки стояли, випнувши груди й широко розставивши ноги. Я ліг долілиць за одним із них, що розчепірів свої ноги, мов ворота, і крізь них мені стало видніше. Але Матіаса я не міг намовити зробити те саме.

— Головне, щоб ти побачив,— сказав він.— І щоб ніколи не забув того, що побачив тут.

І я багато чого побачив. Великого позолоченого човна і одягнених у чорне людей на веслах. Тих весел було багато, більше, ніж я вмів порахувати, вони поблискували щоразу, коли здійсмалися над водою. Гребцям довелося добре натужуватись. Течія була прудка й несла з собою човен. Мабуть, його засмоктував водоспад нижче на річці, бо я чув шум, наче десь падала згори вода.

— То водоспад Карма,— пояснив Матіас, коли я спитав його, що то шумить.— Його шум— це коліскова пісня наших дітей, під яку вони засинають.

Я подумав про дітей Шипшинової Долини. Тут, біля річки, вони раніше бігали, купались і весело гралися. А тепер їм немає сюди стежки. Її заступив мур, зловісний мур, що з усіх боків оточив долину. В тому довгому мурі було тільки дві брами: та, якою я в'їздив,— її звали головною брамою— і друга, біля річки з пристанню, де тепер стояв припнутий Тенгілів човен. Цю браму щойно відчинили, і крізь неї між вояковими ногами я побачив пристань і чорного коня, який чекав на Тенгіла,— дуже гарного коня, з сідлом і вуздечкою, що блищали золотом. Побачив, як

Тенгіл зійшов із човна на поміст, сів у сідло, проїхав крізь браму і раптом опинився так близько від мене, що я розгледів його жорстоке лице й жорстокі очі. Він жорстокий, як гадюка, сказав Юнатан. Такий він і був — по-звірячому жорстокий і кровожерний. І шати на ньому були червоні як кров, і китиця на шоломі теж була червона, ніби її вмочили в кров. Дивився він просто поперед себе, не помічав людей навколо, немов для нього не існувало нікого в світі, крім нього самого, Тенгіла з Қарманяки. Так, він був страшний!

Усім мешканцям Шипшинової Долини наказано зійтися на майдан. Там до них мав промовляти Тенгіл. Звичайно, ми з Матіасом також подалися туди.

То був невеличкий гарний майдан, оточений старовинними будівлями. Тепер за наказом Тенгіла там зібралися всі долиняни. Вони мовчки стояли й чекали, але відчутно було, як їм тяжко й сумно. Адже саме на цьому майдані раніше їм було так весело. Тут вони літніми вечорами грали, танцювали й співали. Або просто сиділи на лаві перед заїздом у затінку лип і мирно розмовляли.

Тут росли дві старі липи. Тенгіл заїхав між них і зупинився. Він сидів на коні, дивився на майдан і на людей, але не бачив нікого, я був певен цього. Він приїхав разом зі своїм пихатим дорадником, що звався П'юке, як сказав мені Матіас. П'юке сидів на білому коні, майже такому самому гарному, як Тенгілів чорний. Вони сиділи на конях, мов два ідоли, й дивилися просто поперед себе. Їх оточували охоронці — одягнені в чорне вояки з чорними шоломами на голові і з оголеними мечами в руках. Видно було, як з них котився піт, бо сонце вже підбилося високо і день випав теплий.

— Як ви гадаєте, що Тенгіл зараз скаже? — спитав я Матіаса.

— Що він незадоволений нами, — відповів Матіас. — Чогось іншого ми від нього ніколи не чули.

А втім, Тенгіл говорив не сам. Не міг же він промовляти

до рабів. Він звертався тільки до П'юке, а той уже переказував мешканцям Шипшинової Долини, який Тенгіл невдоволений ними. Вони погано працюють і переховують Тенгілових ворогів.

— Лев'яче Серце й досі не знайдений,— виголошував П'юке,— наш вельможний володар невдоволений цим.

— Ще б пак, я його розумію,— промурмотів хтось біля мене — старий жебрак, невеличкий, сивий дідок зі скуйовдженим чубом і розкошляною бородою.

— Його вельможності скоро урветься терпець,— повів далі П'юке,— і він суворо й нещадно покарає Шипшинову Долину.

— І добре зробіть, добре зробіть,— заварнякав дід біля мене, і я зрозумів, що він, мабуть, юродивий.

— Та володар у своїй доброті ще трохи почекає з кривавою карою. Навпаки — він навіть підвищив винагороду,— виголошував П'юке.— Двадцятєро білих коней отримає той, хто спіймає Лев'яче Серце.

— То я вполюю того лиса,— сказав дід і штовхнув мене під ребра.— І отримаю двадцятєро білих коней. О, добру платню дає його вельможність за таке нікчемне, таке миршаве лисеня!

Я так розлютився, що мало не вдарив старого. Навіть юродивому не можна верзти таких дурниць.

— У вас є хоч крихта сорому? — спитав я.

— Ні, майже нема,— відповів дід і засміявся.

Він глянув просто на мене, і я побачив його очі. Такі гарні, блискучі очі мав тільки Юнатан.

Він справді був безсоромний! Як він зважився з'явитися тут, перед самим носом у Тенгіла! Хоч, звичайно, його ніхто б не впізнав. Навіть Матіас не впізнав, поки Юнатан не поплескав його по плечі й не сказав:

— Діду, ми часом з вами ніде не здибалися?

Юнатан любив перебиратися. Вечорами він розігрував у кухні для мене справжні вистави. Тобто тоді, коли ми ще жили на землі. Він справді вмів зробити з себе опудало

і розважатися цим. Часом я так сміявся, що в мене аж живіт болів.

Але влаштувати комедію тут, перед Тенгілом, було просто зухвальством.

— Мені також треба побачити, що тут відбувається,— прошепотів він і перестав сміятися.

Та сміятися не було чого. Тенгіл наказав усім чоловікам Шипшинової Долини вишикуватись перед ним у лаву і почав показувати своїм страшним пальцем на тих, кого мали відвезти річкою в Карманяку. Я знав, що це означало, Юнатан уже розповідав мені. Жоден із тих, кого вибрав Тенгіл, не повернеться живий. Їх чекала каторжна праця в Карманяці — вони мали носити каміння на фортецю, яку Тенгіл звелів спорудити високо в Прадавніх Горах. Таку фортецю, що її не зміг би здобути жоден ворог. Там жорстокий Тенгіл сподівався засісти на довгі роки й нарешті відчутися себе в безпеці. Але щоб збудувати таку фортецю, потрібно було багато рабів, вони працювали, поки не падали від виснаження.

— Тоді їх віддають Катлі,— сказав Юнатан.

Я згадав про це, і по спині в мене пройшов мороз, хоч як було тепло. Хоч Катла й досі була для мене тільки страшним ім'ям та й годі.

Тенгіл показував пальцем, і на майдані стояла тиша. Тільки весело виспівувала вгорі над ним пташка. Вона не знала, що відбувається під липами.

Тоді знявся плач. Тяжко було слухати, як голосили жінки, що навіки розлучалися зі своїми чоловіками, й діти, що ніколи вже не побачать своїх батьків. А втім, плакали всі. І я також.

Тенгіл не чув того плачу. Він сидів на коні і раз по раз показував пальцем. Діамант на тому пальці щоразу блискав, коли він рокував когось на смерть. То був жах — він засуджував людей на смерть, просто показуючи на них пальцем!

Та один із тих приречених, мабуть, збожеволів, коли

почув, як заголосили його діти. Він раптом вийшов з лави і, перше ніж вояки встигли його спинити, кинувся до Тенгіла.

— Тиране! Тобі не спадало на думку, що й ти колись помреш? — крикнув він і плюнув на Тенгіла.

Той і оком не змигнув. Тільки дав знак рукою, і вояк, що стояв найближче, підняв меч. Я бачив, як блиснуло на сонці лезо, але тієї миті Юнатан схопив мене за голову й притиснув до своїх грудей, затулив мені обличчя, щоб я більше нічого не вгледів. Та я відчув, а може, й почув, як він хлипнув.

Дорогою додому Юнатан плакав. А він ніколи не мав звички плакати.

Того дня в Шипшиновій Долині було сумно. Всі плакали. Всі, крім Тенгілових вояків. Ті, навпаки, раділи, коли Тенгіл приїздив у Шипшинову Долину, бо він тоді влаштував для них бенкет. Ще не встигла висохнути кров бідолахи, якого щойно закатували, а на майдан викотили велику діжу з пивом і заходилися пекти на рожнах цілих поросят. Над долиною нависав густий чад, а Тенгілові вояки їли, пили й вихваляли свого володаря, що дав їм стільки добра.

— Але ці поросята, якими вони напихаються, і те пиво, яке вони жлуктять,— наше, з Шипшинової Долини,— сказав Матіас.

Сам Тенгіл не брав участі в бенкеті. Натикавшись удо-сталь пальцем на людей, він подався річкою додому.

— Тепер він сидить задоволений у своєму замку й думає, що нагнав страху всім у Шипшиновій Долині,— сказав Юнатан, коли ми йшли додому.— І гадає, що тут у нас самі лише залякані раби.

— Та він помиляється,— сказав Матіас.— Тенгіл не розуміє, що він не зможе підкорити народ, який бореться за свою свободу і тримається разом так, як тримаємось ми.

Ми проходили повз хатину, що потопала в яблунях, і Матіас сказав:

— Тут мешкав той, що його сьогодні вбили.

На порозі сиділа жінка. Я впізнав її, бо бачив, як вона голосила на майдані, коли Тенгіл показав пальцем на її чоловіка. Тепер вона сиділа й ножицями відрізала свою довгу русяву косу.

— Що ти робиш, Антоніє? — спитав Матіас. — Навіщо ти відрізаєш косу?

— На тятиви для луків, — відповіла жінка.

Більше вона нічого не сказала. Але я ніколи не забуду, які в неї були очі, коли вона вимовляла ці слова.

Багато за що в Шипшиновій Долині карали смертю, ще раніше розповідав мені Юнатан. Та найнебезпечніше було тримати зброю, цього нікому не прощали. Тенгілові вояки по всьому селищі, в кожній хаті і в кожному дворі шукали схованих луків, мечів та списів. Але ніколи нічого не знаходили. А проте не було жодної хати й жодного двору, де б люди не ховали й не кували зброї для боротьби, що колись нарешті мала початися.

Тенгіл обіцяв білих коней і тим, хто виказуватиме, де схована зброя.

— От же йолоп, — сказав Матіас. — Невже він сподівається знайти в Шипшиновій Долині хоч одного зрадника?

— Ні, тільки у Вишневій Долині є зрадник, — гірко мовив Юнатан.

Так, я знав, що поруч зі мною бородатий, у лахмітті, йде Юнатан, хоч мені й досі ніяк не вірилось, що це він.

— Йоссі не довелося спізнати тієї жорстокості й гніту, що спізнали ми, — сказав Матіас, — а то б він нізащо не робив того, що робить.

— Цікаво, як там Софія, — мовив Юнатан. — І дуже мені хотілося б знати, чи долетіла до неї Б'янка.

— Маймо надію, що долетіла, — сказав Матіас. — І що Софія вже вгамувала Йоссі.

Біля Матіасової хати ми побачили Гладкого Додіра. Він простягся на траві і грав у кості з трьома іншими вояками. Мабуть, вони мали вільний день, бо пролежали

під кущами шипшини аж до вечора, нам їх було видно з вікна. Вони грали в кості, їли свинину й пили пиво, якого принесли з майдану ціле відро. Згодом вони кинули ґрати в кості, вже тільки їли й пили. Тоді кинули їсти, лише пили. А потім уже не робили нічого, лише лазили під кущами шипшини, мов жуки. Нарешті всі четверо поснули.

Їхні шоломи та плащі лежали на траві, де вони їх поскидали, бо кому приємно було б такого теплого дня пити пиво в товстому вовняному плащі!

— Якби про це довідався Тенгіл, то zalив би їм сала за шкуру,— сказав Юнатан.

Він вийшов надвір, і не встиг я ще стривожитись за нього, як він вернувся з плащем і шоломом.

— Навіщо тобі ця погань? — спитав Матіас.

— Я ще не знаю,— відповів Юнатан.— Але, може, й знадобиться.

Він скинув із себе лахміття, відірвав бороду, надяг плаща та шолом, і перед нами з'явився страшний Тенгілів вояк. Матіас аж затремтів і попросив його задля безпеки віднести ту погань у сховок. Юнатан так і зробив.

Потім ми лягли й проспали до вечора, тому я не чув, що було, коли Гладкий Додір та його приятелі прокинулись і почали з'ясовувати, чий шолом і чий плащ зникли.

Опісля Матіас розповів нам, що він також заснув, та скоро прокинувся й чув у шипшинових кущах крик і лайку.

Вночі ми знов копали підземний хід.

— Ще три ночі — і скінчимо,— сказав Юнатан.

— А тоді що? — спитав я.

— Тоді я виберуся звідси,— відповів він.— Може, мені не пощастить, але принаймні треба спробувати. Я мушу звільнити Урвара.

— Тільки разом зі мною,— сказав я.— Більше я без тебе не залишусь. Куди підеш ти, туди й я.

Юнатан довго дивився на мене, потім сказав:

— Гарзд, якщо ти так хочеш, то я також хочу.

Мабуть, стільки м'яса й пива підохотило Тенгілових вояків, та й двадцяттеро білих коней були для них доброю принадою. Бо тепер вони взялися запекло шукати Юнатана. А останнім часом нишпорили з ранку до вечора в кожному дворі і в кожному кутку. Юнатанові майже весь час доводилось сидіти в сховку, він мало не задихнувся там.

Ведер і Кадер їздили по селищі й зачитували відозву про мого брата. Один раз мені також випала нагода послухати, як вони торочили «про Тенгілового ворога Юнатана Лев'яче Серце, що злочинно перебрався через мур і десь ховається й досі в Шипшиновій Долині». Вони так описували його зовнішній вигляд: «Незвичайно вродливий юнак з русявим чубом і блакитними очима, високий, стрункий». Мабуть, так змалював його Йоссі. Далі вони знов нагадували про смертну кару тому, хто переховує Юнатана, і про винагороду тому, хто викаже його сховок.

Поки Ведер і Кадер їздили по селищі й оголошували братові прикмети, мешканці Шипшинової Долини приходили до Матіаса попрощатися з Юнатаном і подякувати йому за все, що він для них зробив. Виявилось, багато більше, ніж мені було відомо.

— Ми тебе ніколи не забудемо,— казали вони із сльозами на очах і приносили йому хліб, хоч і самі майже голодували.

— Тобі потрібен хліб, бо дорога твоя важка й небезпечна,— казали вони і квапливо йшли, щоб устигнути ще раз послухати Ведера й Кадера — задля розваги.

Навідались вояки й до Матіаса. Коли вони зайшли, я сидів у кухні на стільці і з ляку аж помертвів. Але Матіас не втратив мужності.

— Чого ви шукаєте? — спитав він.— Того Юнатана Лев'ячого Серця взагалі, мабуть, немає. Ви його вигадали, щоб ходити по хатах і робити людям розгاردіяш.

Тенгілові вояки й справді зробили в хаті розгардіяш. Вони почали з кімнати, скидали на підлогу постіль з ліжка, тоді заходилися нишпорити в шафі й теж повикидали з неї все — з дурного розуму. Невже вони думали, що Юнатан міг сидіти в шафі?

— Може, заглянете в нічний горщик? — поглузував Матіас.

Вояки розсердилися.

Потім вони перейшли до кухні й накинулись на скриню. Я сидів на стільці й відчував, як у мені здійсмається ненависть. Адже саме цього вечора ми з Юнатаном мали залишити долину! Я подумав: якщо вони зараз знайдуть Юнатана, я не знаю, що зроблю. Невже Юнатана спіймають, коли він от-от має покинути долину? Ні, цього не повинно статися!

Матіас напхав у скриню старого одягу, вовни і різного дрантя, щоб з комірчини не чути було ніяких звуків, і вояки все те викидали додолу.

А тоді... Мені захотілось крикнути так, щоб попадали стіни, бо один вояк уперся плечем у скриню й почав відсувати її вбік. Але в мене раптом не стало голосу. Я наче закам'янів на стільці, тільки ненавидів того вояка лютою ненавистю, ненавидів усе в ньому, грубі руки, потилицю й бородавку на лобі. Я ненавидів його, бо знав: зараз він побачить дверці до сховку і Юнатанові буде кінець.

Та крик однаково пролунав.

— Дивіться, горимо! — закричав Матіас. — Це Тенгіл наказав вам розпалювати в хатах пожежі?

Не знаю, як це сталося, але він не брехав. На підлозі шпарко горіла вовна, і вояки заходилися гасити полум'я. Вони затоптували його, збивали руками, метушились, лаялись, а врешті перевернули на нього діжку з водою. Вогонь погас, не дуже довго й погорівши. Та Матіас не вгавав і далі люто кричав на вояків:

— Ви що, з глузду з'їхали? Хіба можна кидати вовну так близько від вогнища, з якого на всі боки скачуть іскри?

Вояк із бородавкою розсердився.

— Мовчи, старий! — гримнув він. — А то я знайду багато способів заткнути тобі пельку!

Та Матіас не злякався.

— Хоч приберіть після себе в хаті, — сказав він. — Гляньте, який тут свинюшник!

Виявилось, що це був найкращий засіб викурити їх із хати.

— Сам прибирай свій свинюшник! — огризнувся той, що з бородавкою, і перший ушився.

Решта пішли за ним, навіть двері поледачилися зачипити.

— Всі як один дурні непроторенні, — зробив висновок Матіас.

— Але добре, що почалась пожежа, — сказав я. — Як пощастило Юнатанові!

Матіас подмухав на свої пучки.

— Так, часом невеличка пожежа до речі, — погодився він. — Хоч і незручно вигрібати жар із вогнища голими руками. Пече в пальці.

Та на цьому наша біда не скінчилась, як я сподівався. Вояки пішли обшукати ще й стайню, а потім той з бородавкою вернувся до хати і сказав Матіасові:

— У тебе, старий, двоє коней. Ти хіба не знаєш, що в Шипшиновій Долині нікому не можна тримати більше як одного коня? Ми пришлемо ввечері чоловіка з того боку, і він забере того, з лисиною. Ти подаруєш його Тенгілові.

— То хлопчиків кінь, — заперечив Матіас.

— Ну, а тепер буде Тенгілів.

Ось що сказав той вояк. Я заплакав. Адже цього вечора ми з Юнатаном мали залишити Шипшинову Долину. Наш довгий підземний хід був готовий. А мені досі навіть на думку не спадало, що буде з нашими кінями. Не могли ж ми забрати з собою Гріма й Ф'ялара підземним ходом, вони тудою не пролізли б. Який я був дурний, що досі цього не зрозумів! Адже нам доведеться залишити коней у

Матіаса. Чи нам і так мало лиха, треба ще гіршого? Мій Ф'ялар дістанеться Тенгілові! Як тільки моє серце витримало, не розірвалося з розпуки.

Вояк з бородавкою сягнув рукою в кишеню, витяг дерев'яну дощечку й тицьнув її Матіасові під ніс.

— Постав тут свій хрестик,— сказав він.

— Навіщо? — спитав Матіас.

— Це означатиме, що ти радо віддаєш Тенгілові коня.

— Я зовсім не радий,— заперечив Матіас.

Тоді вояк підступив до нього з оголеним мечем.

— Звичайно, ти радий! — сказав він.— Ти страшенно радий і засвідчуєш це хрестиком на дощечці. Даси цю дощечку тому чоловікові з Карманяки, що приїде по коня. Бо Тенгілові потрібен доказ, що ти віддав коня добровільно. Зрозумів?

І він так турнув Матіаса, що той мало не впав.

Що Матіас мав робити? Він поставив хрестик, і вояки пішли з його двору, подалися шукати Юнатана в іншій садибі.

Це був наш останній вечір у Матіасовій хаті. Востаннє ми сиділи біля його столу, востаннє він нагодував нас своєю юшкою. Ми всі троє були засмучені. А найдужче я. Я плакав. За Ф'яларом. І за Матіасом. Адже він став мені майже рідним дідом, і тепер доведеться покинути його. Я плакав ще й тому, що я такий малий, лякливий і нічого не можу вдіяти, коли приходить ось такий вояк і штовхає мого діда.

Юнатан також сидів задуманий, та раптом він промурмотів:

— Якби я знав гасло!

— Яке гасло? — спитав я.

— Ти хіба не знаєш, що треба сказати гасло, коли входиш у головну браму чи виходиш із неї?

— Так, знаю,— відповів я.— До того ж, знаю й гасло. «Всю силу Тенгілові, нашому визволителю!» Я чув його від Йоссі, хіба я не казав?

Юнатан витріщив на мене очі. Він довго мовчки дивився на мене, тоді засміявся.

— Хрущику, ти мені подобаєшся,— сказав він.— Ти це теж знаєш?

Я не міг зрозуміти, чого він так зрадів тому гаслові. Не думає ж він іти через головну браму? Та однаково я був задоволений, що зміг трохи розважити його такою дрібницею.

Матіас пішов прибирати в кімнаті, і Юнатан кинувся за ним. Вони довго про щось стиха розмовляли, не знаю, про що. Я почув тільки, як Юнатан спитав:

— Доглянете мого брата, якщо мені не пощастить?

Невдовзі він повернувся і сказав:

— А тепер слухай, Хрущику. Я візьму свої речі й поїду перший. А ти чекай у Матіаса, поки я не дам тобі знаку. Мене довгенько не буде, бо спершу я мушу владнати одну справу.

О, як мені це не сподобалося! Я ніколи не вмів чекати на нього, особливо коли боявся. А тепер я боявся. Бо хтозна, що з Юнатаном станеться, як він вилізе з підземного ходу. І яку справу він хоче владнати, що може не пощастити?

— Нема тобі чого боятися, Хрущику,— сказав Юнатан.— Не забувай, що ти Карл Лев'яче Серце!

Він швидко попрощався з Матіасом та зі мною і поліз до комірчини. Потім він зник у підземному ході. Наостанці ми ще побачили його руку — він махав нам на прощання.

І ми з Матіасом лишилися самі.

— Гладкий Додір і гадки не має, який кріт пролазить саме тепер під муром,— сказав Матіас.

— Так, але що як він помітить, коли кріт висуне з землі голову? — мовив я.— Що, як він кине в нього свого списа?

Я був дуже пригнічений і тихенько пішов до стайні, до Ф'ялара. Востанне пошукати в нього розради. Але яка там розрада, коли я знав, що після цього вечора більше ніколи його не побачу.

В стайні стояли сутінки. Віконце було маленьке й не пропускало багато світла, але я добре побачив, як швидко Ф'ялар повернув голову, коли я з'явився в дверях. Я підійшов і обняв його за шию, хотів, щоб він зрозумів: у тому, що скоро станеться, немає моєї вини.

— Хоч, мабуть, я таки винен, — промовив я й заплакав. — Бо якби я лишився у Вишневій Долині, Тенгіл ніколи б тебе не забрав. Вибач мені, Ф'яларе, вибач! Але я інакше не міг зробити.

Певне, він зрозумів, що мені тяжко. Він торкнувся мого вуха своїм м'якеньким писком, наче не хотів, щоб я плакав.

Проте я не міг стриматися. Я стояв біля нього, і сльози в мене лилися й лилися, аж поки вилились усі. Тоді я вичесав його, а наприкінці висипав йому останній овес. Звичайно, поділивши його порівну між ним і Грімом.

І поки я чесав Ф'ялара, у голові в мене снувалися недобрі думки.

Якби той чоловік, що має прийти по мого коня, дорогою помер, думав я. Якби він помер, поки перебереться через річку! Звичайно, негарно бажати комусь смерті. Та й що це мені допоможе?

Ні, той чоловік уже сів на порон, думав я, на порон, що перевозить награвоване в Шипшиновій Долині добро. Може, він уже зійшов на берег, а може, входить у головну браму і ось-ось з'явиться тут. Ох, Ф'яларе, якби ми з тобою могли кудись утекти звідси!

І тільки-но я встиг подумати так, як хтось відчинив двері до стайні. Я так злякався, що аж закричав. Але то був тільки Матіас. Він почав хвилюватися, що мене так довго нема. Я був радий, що в стайні залягав присмерк. Не треба було йому знати, що я знов плакав. Та він однаково здогадався, бо сказав:

— Якби я, синку, міг щось зробити! Але тут тобі не допоможе ніякий дід. Залишається тільки плакати.

Враз я побачив у віконце, що до двору хтось наближається. Тенгілів вояк! Той, що має забрати Ф'ялара!

— Он він прийшов! — крикнув я.— Діду Матіасе, він прийшов!

Ф'ялар заіржав. Його стривожив мій розпачливий крик. Наступної миті двері до стайні відчинились, і в них з'явився вояк у чорному шоломі й чорному плащі.

— Ні! — закричав я.— Ні!

Та він підбіг і міцно обняв мене.

Обняв мене Юнатан! Бо це був він!

— Ти не впізнаєш свого брата? — спитав він, коли я відсахнувся.

Він потяг мене до віконця, щоб я добре роздивився на нього. Та однаково мені не вірилось, що це Юнатан. Важко було впізнати його, такий він став бридкий. Навіть бридкіший за мене, зовсім не схожий на «дуже вродливого юнака». Чуб його вибивався злиплими пасмами з-під шолома і не блищав золотом, під носом він наліпив пучок якогось кумедного лика. Невже від цього можна стати таким бридким? Весь вигляд у нього був кумедний. Я б посміявся з нього, та не було коли. Юнатан не хотів гаяти час на терені.

— Мерщій, мерщій! — квапив він.— Треба негайно їхати! Чоловік із Карманяки може з'явитися будь-якої хвилини! — Він простяг руку Матіасові.— Давайте дощечку! Адже ви радо віддаєте Тенгілові обох коней?

— А то ж як! Звичайно, радо,— відповів Матіас і вручив йому дощечку.

Юнатан сховав її до кишені.

— Мені треба показати її на брамі,— пояснив він.— Нехай старший вартовий переконається, що я не брешу.

Ми поспішали. Ніколи ми ще так швидко не сіддали коней. І Юнатан тим часом оповідав Матіасові, як він пройшов крізь браму, бо старого дуже цікавило це.

— Дуже просто,— пояснив він.— Я проказав гасло, яке почув від Хрущика: «Всю силу Тенгілові, нашому визволителю!» Тоді старший вартовий спитав: «Звідки ти йдеш і в якій справі? — «З Карманяки, а йду до старого Матіаса,

забрати в нього для Тенгіла двох коней»,— відповів я. «Проходь»,— сказав він. «Дякую»,— відповів я йому. І ось я тут. Але мені треба вибратися за браму, поки ще один Тенгілів вояк з'явиться по коней, бо то вже буде підозріло.

Ми вивели коней зі стайні швидше, ніж я про це кажу, і Юнатан сів на Гріма. Ф'ялара він тримав за вуздечку.

— Бувайте здорові, Матіасе! — гукнув він.— Ще побачимось!

І поїхав учвал з обома кіньми. Лишив мене й поїхав!

— А як же я? — вихопилось у мене.— Що я робитиму?

Юнатан помахав рукою і гукнув:

— Дід Матіас скаже тобі що!

Я стояв розгублений і дивився йому вслід. Та Матіас пояснив мені:

— Ти сам розумієш, що у браму тебе нізащо не пустили б. Ти виберешся звідси підземним ходом, як стемніє. А з другого кінця, за муром, Юнатан чекатиме на тебе.

— Ви певні? — спитав я.— Ану ж останньої хвилини з ним щось станеться!

Матіас зітхнув і сказав:

— Хіба можна бути певним чогось у світі, де є такі, як Тенгіл? Але часом би сталося таке лихо, ти вернешся назад і житимеш у мене.

Я спробував уявити собі, що буде далі. Вперше залізи під землю самому! Від такої думки мені стало моторошно. А якщо я виберуся з-під землі серед лісу й не зустріну Юнатана? Я сидітиму в темряві й чекатиму довго-довго, поки переконаюся, що Юнатанів намір не вдався. Доведеться плазувати назад. І жити без Юнатана!

Ми стояли перед стайнею, тепер уже порожньою. І раптом мені сяйнула ще одна думка:

— А що вам буде, діду Матіасе, коли з'явиться чоловік з Карманяки й побачить, що в стайні нема жодного коня?

— Ні, один буде,— відповів Матіас — Я зараз приведу свого коня, якого прилаштував у сусідів, поки в моїй стайні стояв Грім.

— Тоді він забере вашого коня.

— Що він, зовсім сорому не матиме? — відповів Матіас.

Він ледве встиг привести коня додому. Тільки-но зачинив за ним стайню, як справді з'явився той чоловік, що мав забрати Ф'ялара. Спершу він почав кричати, погрожувати й лаятись, як усі Тенгілові люди. Адже в стайні був тільки один кінь, і Матіас не віддавав його.

— Не дам та й годі,— сказав Матіас.— Ти знаєш, що кожен має право тримати одного коня. А другого, хай вам чорт, ви вже взяли і дощечку з моїм хрестиком також. Я не винен, що у вас там нема ладу і один йолоп не знає, що робить другий.

Деякі вояки аж пінилися з люті, коли Матіас говорив із ними так зухвало, але були й такі, що відразу сумирнішали й лагіднішали, а цей, що прийшов по Ф'ялара, просто розгубився.

— Мабуть, трапилась якась помилка,— сказав він і пішов геть, мов собака з підібганим хвостом.

— Ви ніколи не боїтеся, діду Матіасе? — спитав я, коли вояк вийшов з підвір'я.

— Боюся, ще й як,— відповів він.— Послухай, як б'ється в мене серце.— Він приклав мою руку до своїх грудей.— Усі ми боїмось. Але часом не маєш права показувати свій страх.

Настав вечір, почало смеркатися. Мені час було залишати Шипшинову Долину. І Матіаса також.

— Прощавай, синку,— сказав він.— Не забувай свого діда!

— Ні, я ніколи, ніколи вас не забуду! — відповів я.

І ось я опинився сам під землею. Я ліз довгим, темним ходом і весь час розмовляв сам із собою, щоб не було так страшно.

— Нічого, що тут темно, хоч око виколи... Нічого, я тут не задуюся... Земля потроху сиплеться за комір, але байдуже, це не означає, дурний, що завалиться весь хід! Ні, ні, Додір не побачить мене, коли я вилізу з того боку, він же

не кіт, щоб бачити в темряві! Юнатан уже напевне чекає там на мене. Якби він був там, якби він був там, чуєш, що я кажу. Він там! Там!

І він справді був там. Він сидів у темряві на камені, а неподалік під деревом стояли наші коні.

— Привіт, Карле Лев'яче Серце, нарешті ти з'явився! — сказав Юнатан.

12

Ми проспали ніч під ялиною і прокинулися вдосвіта. Нам було холодно. Принаймні я весь тремтів. Між деревами залягав туман, ми ледве розрізняли в ньому Гріма і Ф'ялара. Вони здавалися примарами в тій сірій ваті. Навколо було тихо. Зовсім тихо і якось сумно. Не знаю, чому, прокинувшись того ранку, я відчув такий сум, порожнечу й тривогу. Знаю тільки, що мені хотілося знов опинитись у теплій Матіасовій кухні. Я боявся того, що чекало на нас. Того, про що до пуття й не знав.

Я намагався не показувати Юнатанові свого настрою. Бо хтозна, може, він відішле мене назад. А я хотів бути з ним у всіх небезпеках, хоч би які вони виявилися.

Юнатан глянув на мене й усміхнувся.

— Чого ти такий насуплений? — спитав він. — Нема чого. Могло бути гірше!

Так, це все-таки була втіха.

Та ось зійшло сонце, і сірий туман розтанув. У лісі зашебетали пташки, всі тривоги відразу розвіялись, а небезпеки стали не такі страшні. Крім того, я нагрівся, бо сонце уже припікало навіть зранку. Я почував себе краще, майже добре.

Грімові і Ф'яларові також було добре. Адже вони позбулися нарешті темної стайні і знов вільно паслися на зеленій, соковитій траві. По-моєму, вони були задоволені.

Та ось Юнатан свиснув їм. Зовсім тихо, проте коні почули й підійшли до нас.

Юнатан хотів негайно їхати. Якнайдалі від цього місця і якнайшвидше.

— Бо мур пролягає зразу за цими ліщиновими кущами,— пояснив він.— А я не маю бажання раптом зустрітись з Додіровими бляклими очима.

Наш підземний хід кінчався неподалік у ліщині. Проте отвору не було видно. Юнатан прикрив його гіллям і хмизом. І ще позначив те місце двома кілочками, щоб його можна було знайти.

— Запам'ятай усі прикмети,— сказав він.— Цей великий камінь, ялину, під якою ми ночували, й ліщинові кущі. Може, цей хід нам ще знадобиться. Якщо тільки...

Він замовк і більше нічого не сказав. Ми сіли на коней і тихо поїхали звідти.

Над верхів'ями дерев з'явився голуб. Один із Софіїних голубів.

— Це Палома,— сказав Юнатан.

Як він упізнав її з такої відстані?

Ми довго чекали звісток від Софії. І ось нарешті з'явилася ця голубка, коли ми вже були за муром. Голубка полетіла просто до Матіасової хати. Скоро вона сяде між голубами коло стайні, але вже тільки Матіас прочитає повідомлення, яке вона принесла.

— Чому та голубка не прилетіла вчора,— зажурено сказав Юнатан.— Аби я довідався про те, що мені треба знати.

Але ми не могли вертатися. Нам треба було якнайшвидше відїхати далі від Шипшинової Долини, від муру і від Тенгілових вояків, що шукали Юнатана.

Кружною дорогою через ліс ми мали добратися до річки, а тоді їхати вздовж берега в напрямку водоспаду Карма, пояснив мені Юнатан.

— І ти, Хрущику, побачиш там такий водоспад, який тобі ніколи й не снівся! — сказав Юнатан.

— Як же б він мені снівся? — сказав я.— Адже я ніколи не бачив великого водоспаду.

Бо я справді багато чого не бачив, поки не потрапив у Нангіялу. Не бачив ще такого лісу, яким ми тепер їхали. То був дійсно казковий ліс, темний і густий, без жодної стежки. Ми просто їхали вперед поміж деревами, що намагалися стьобнути нас по обличчю своїм мокрим віттям. Та однаково мені там подобалося. Все подобалося — і дивитись, як крізь гілля просмикується сонячне проміння, і слухати пташок, і вдихати запах вологих дерев, вологої трави й наших коней. А насамперед подобалося їхати з Юнатаном.

Повітря в лісі було чисте й прохолодне, та поволі й там теплішало. Відчувалося, що вдень буде гаряче.

Невдовзі Шипшинова Долина залишилась далеко позаду, ми заїхали в глибину лісу. І там на невеличкій галявині серед високих темних дерев натрапили на стару сіру хатину. І хто зважився оселитись на такому відлюдді? Але хтось там жив. Із димаря курилося, а перед хатиною паслися дві кози.

— Тут живе Ельфріда,— сказав Юнатан.— Вона дасть нам козячого молока, якщо ми її попросимо.

Вона справді дала нам молока, а ми були голодні, бо довго вже їхали й ще нічого не їли. Ми, сидячи на кам'яному порозі в Ельфріди, напилися козячого молока з хлібом, який мали з собою, попоїли козячого сиру, який нам також дала Ельфріда, а наостанці й по жмені суніць, яких я назбирав у лісі. Сніданок був смачний і поживний.

Ельфріда виявилась огрядною ласкавою бабусею. Жила вона сама з козами й котом.

— Дякувати богу, що мою хату не оточили муром,— сказала Ельфріда.

Вона знала багатьох людей у Шипшиновій Долині й хотіла почути, чи вони ще живі. Юнатан почав розповідати їй про Долину. Але розповідав з важким серцем. Адже здебільшого це були такі новини, що, слухаючи їх, стара добра жінка ще дужче журилася.

— Яке лихо спіткало Шипшинову Долину,— зітхнула

Ельфріда.— Хай тому Тенгілові добра не буде! І Катлі! З ним би швидко впоралися, якби в нього не було Катли.

Вона затулила очі фартухом, мабуть, плакала.

Мені було важко дивитися на неї, і я подався в ліс, на-збирати ще трохи суниць. А Юнатан залишився і ще довго розмовляв із Ельфрідою.

Я збирав суниці, а думки не давали мені спокою. Хто та Катла й де вона живе? І коли я довідаюсь про це?

Помалу ми доїхали до річки. Саме як була найбільша спека. Сонце сяяло в небі, мов розпечена куля, і в воді відбивалися тисячі маленьких сонць. Ми стояли на високому березі й дивились на річку глибоко внизу. Яке то було видовище! Прадавня Річка, пінячись і вируючи, прудко несла води до водоспаду Карма, ми чули його могутній гук.

Ми вирішили зійти вниз і скупатися. Коней ми пустили в ліс, щоб вони самі знайшли собі потічок і напилися води. Отож ми побігли стрімким берегом, на ходу скидаючи одяг. Край берега росла верба, стовбур якої нахилився над річкою, а гілля опускалось до самої води. Ми вилізли на вербу, і Юнатан показав мені, як, тримаючись за гілляку, можна зануритись у воду.

— Тільки добре тримайся,— попередив він,— а то не стямишся, як попадеш у водоспад Карма.

Я так міцно тримався, що аж кісточки в мене побіліли. Погойдувався разом із гіллякою, і тіло моє з усіх боків обмивала вода. Так весело я ще ніколи не купався, і так небезпечно теж. Адже я відчував, як водоспад усмоктував мене, тяг до себе.

Потім Юнатан допоміг мені знов видряпатися на стовбур, і ми посідали на вербі, наче в зеленому курені, що погойдувався над водою. Річка гралася й пустувала під самими нами. Вона манила нас до себе, хотіла переконати нас, що вона весела, зовсім не страшна. Але досить було мені занурити ступню у воду, ба навіть самий великий палець, і я відчував, як течія хоче потягти мене з собою.

Сидячи отак, я випадково звів очі на берег і похолов із ляку. Я побачив там вершників, Тенгілових вояків із довгими списами. Вони їхали вчвал, та через гук водоспаду ми не почули тупоту копит.

Юнатан також помітив їх, але я не побачив по ньому, що й він злякався. Ми сїділи тихо, чекаючи, щоб вояки проїхали повз нас. Але дарма. Вони зупинилися й зіскочили з коней — хотіли відпочити абощо.

— Як ти гадаєш, вони не тебе шукають? — спитав я Юнатана.

— Навряд,— відповів він.— Вони їдуть із Карманяки до Шипшинової Долини. Там далі перед водоспадом через річку збудований міст. Тією дорогою Тенгіл здебільшого й посилає своїх посіпак у долину.

— Але краще б вони тут не зупинялися,— сказав я.

Юнатан погодився зі мною.

— Мені зовсім не треба, щоб вони помітили мене,— сказав він.— А то ще, бува, їм спадуть на думку всі ті балачки про Лев'яче Серце.

Я нарахував їх на березі шестеро. Вони сперечалися про щось, галасували й показували на воду, хоч ми не чули, що вони кажуть. Та раптом один із них рушив з берега конем униз до річки. Він їхав майже навпроти нас, і я був радий, що ми так добре сховані серед гілля.

Решта гукали йому:

— Облиш, Перку! Дарма й пробувати! І коня втопиш, і сам потонеш!

Але той, кого вони називали Перком, тільки засміявся й гукнув у відповідь:

— Я вам зараз покажу! Коли не допливу до тієї скелі й назад, то ставлю всім пиво, даю слово!

Тепер і ми збагнули, що він хоче зробити.

Серед річки, трохи далі вгору, стриміла скеля. Течія вивувала навколо неї, і над водою видніла тільки її верхівка. Та Перк, видно, помітив її, коли їхав повз те місце, і тепер хотів похизуватися.

— Навіжений! Невже він думає, що кінь зможе доплисти проти течії аж туди? — сказав Юнатан.

Перк уже скинув шолом, плащ і чоботи. Тепер він сидів верхи в самій сорочці та штанях і намагався присилувати свою гарну невеличку чорну кобилу зайти у воду. Перк кричав на неї, підганяв її, молотив п'ятами, проте кобила опиралася. Вона боялась води. Тоді він почав бити її. Нагайки в нього не було, він гамселив її кулаком по голові, і я почув, що Юнатан хлипнув, як тоді на майдані.

Нарешті Перк домігся свого. Кобила заіржала і, хоч була налякана до смерті, кинулась у річку, як хотів той навіжений. Моторошно було дивитись, як відчайдушно кобила боролася з течією, що підхопила її і понесла вниз.

— Її понесе просто на нас,— сказав Юнатан.— Хоч би що той Перк робив, він не зможе досягти з нею скелі!

Проте кобила, виконуючи волю господаря, намагалася доплисти туди. О, як вона, бідолаха, натужувалась і який її охопив смертельний жах, коли вона відчула, що течія сильніша за неї!

Навіть Перк тепер зрозумів, що важить своїм життям. Він спробував завернути кобилу назад до берега, але скоро переконався, що не досягне його. Течія хотіла іншого. Хотіла затягти його у водоспад Карма, і він заслужив на це. Але мені шкода було кобили. Тепер вона була цілком безпорадна. Їх несло просто на нас, як і передбачав Юнатан, скоро вони пропливуть під нами і зникнуть. Я бачив страх у Перкових очах, він знав, куди його несе.

Я оглянувся на Юнатана й несамохіть крикнув. Він висів, погойдуючись, над водою, на самому вершку гілляки. Висів униз головою, обхопивши ногами гілляку, і коли Перк опинився під ним, спіймав його за чуба й потяг з води так, що той учепився за вербу.

Тоді Юнатан покликав кобилу:

— Сюди, конячко, сюди, до мене!

Кобила вже пропливла далі, але відчайдушно намагалась повернути до нього. Тепер на спині в неї не було

вайлуватого Перка, та однаково вона насилу трималася. Проте Юнатан якимось дивом піймав вуздечку й почав підтягати кобилу до берега. То було змагання не на життя, а на смерть, бо річка не відпускала своєї здобичі, хотіла здобути їх обох — кобилу і Юнатана.

Я знавів з люті й закричав Перкові:

— Помагай, бовдуре, помагай!

Той дурень уже видряпався на стовбур і надійно примостився зовсім близько від Юнатана, але, замість допомогти йому, він тільки те й зробив, що нахилився до нього й крикнув:

— Кинь коня, чуєш! Там у лісі гуляють якихось двоє коней, і я візьму собі одного замість цієї кобили! Кинь її!

Кажуть, що злість додає людині сили, в кожному разі, хоч цим Перк допоміг Юнатанові витягти кобилу. Потім він сказав Перкові:

— Ти, дурню, гадаєш, що я врятував тобі життя на те, щоб ти вкрав у мене коня? І не соромно тобі?

Не знаю, може, Перкові й справді стало соромно. Він нічого не сказав, не спитав, хто ми і звідки ідемо. Він почвалав на берег зі своєю бідолашною кобилою і невдовзі по тому зник разом з усім загonom.

Увечері ми розпалили багаття біля водоспаду Карма. Я певен, що жодне багаття ніколи й ніде не могло зрівнятися з тим, що горіло в нас.

Мені здавалося, що такого моторошного і водночас прекрасного місця не було більше ні на небі, ні на землі. Гори, річка й водоспад були надто великі й могутні. Раз по раз я ловив себе на думці, що, може, я сплю, і сказав про це Юнатанові.

— Не думай, що все це відбувається насправді. Нам просто сниться сон про давні-давні часи.

Ми стояли на мості, який Тенгіл звелів збудувати, щоб з'єднати дві країни — Карманяку й Нангіялу. Їх розділяли провалля і Прадавня Річка.

Під мостом на дні того провалля вирувала вода, яка потім, ревучи й гуркочучи, кидалась у водоспад Карма, а звідти в ще глибшу й страшнішу яму.

— Як можна було спорудити міст над таким глибочезним проваллям? — здивувався я.

— Мені й самому цікаво було б довідатись про це, — відповів Юнатан. — А ще я хотів би знати, скільки людських жертв пішло на цей міст, скільки нещасних із криком падало вниз і зникло у водоспаді Карма.

Я затремтів. Мені здалося, ніби я почув між горами відлуння того крику.

Ми тепер були зовсім близько від Тенгілових володінь. По той бік мосту у глиб гір в'юнилася стежка. В Прадавні Гори Карманяки.

— Коли триматися тієї стежки, можна доїхати до Тенгілового замку, — пояснив Юнатан.

Я затремтів іще дужче. А потім подумав, що все це буде завтра, як настане ранок. А поки що вечір, і я вперше в житті посиджу біля багаття разом з Юнатаном.

Ми розпалили його на широкому прискалку біля водоспаду. Неподалік від мосту. Але я сів так, щоб усе те було в мене за спиною. Я не хотів бачити мосту, що вів до Тенгілових володінь, не хотів бачити нічого на тому боці. Я дивився тільки на полум'я, що палахкотіло між кручами. При світлі багаття мені видно було гарне й добре Юнатове обличчя і наших коней, що відпочивали неподалік.

— Це багаття куди краще за моє перше, — сказав я. — Бо тепер я сиджу з тобою, Юнатане!

Хоч би куди я попав, а завжди почував себе в безпеці, якщо зі мною був Юнатан. І тепер я радів, що ми таки розпалили разом багаття, про яке стільки говорили, коли жили на землі.

— Доба табірних багать і казок, пам'ятаєш, як ти розповідав мені про неї? — спитав я.

— Так, пам'ятаю, — відповів Юнатан. — Але тоді я не знав, що в Нангіялі будуть такі страшні казки.

— І вони будуть такі завжди? Як ти гадаєш? — спитав я. Юнатан помовчав, дивлячись на вогонь, тоді сказав:

— Ні, після вирішальної битви Нангіяла знов стане землею, де казки будуть гарні, а життя легке й просте, як було раніше.

Багаття на мить спалахнуло яскравіше, і в його відблиску я побачив, який Юнатан стомлений і сумний.

— Але розумієш, Хрущику, вирішальна битва може виявитись ще однією страшною казкою про смерть і ще раз про смерть. Тому її мусить очолити Урвар, а не я. Бо я нездатний когось убивати.

Так, я й сам знаю, що ти на таке не здатний, подумав я. Тоді спитав його:

— А навіщо ти врятував життя тому Перкові, хіба це добре?

— Не знаю, чи добре,— відповів Юнатан.— Але є речі, які треба робити, а то будеш не людина, а грудка гною. Я вже тобі колись казав.

— Та уяви собі, що він міг би здогадатися, хто ти,— сказав я.— І тебе схопили б!

— Ну що ж, то схопили б Лев'яче Серце, а не грудку гною,— відповів Юнатан.

Наше багаття догоріло, і гори огорнула темрява. Спершу лише присмерк, що ненадовго злагіднив і пом'якшив навколишній суворий краєвид, потім чорна пронизлива п'тьма, в якій ми чули тільки гук водоспаду й не бачили жодного проблеску світла.

Я присунувся якомога ближче до Юнатана. Ми сиділи в темряві, прихилившись до кручі, й балакали про се, про те. Я не відчував страху, тільки якусь дивну тривогу.

— Пора спати,— сказав Юнатан.

Але я знав, що не засну. І балакати мені не дуже хотілося через ту тривогу. Її викликала не темрява, а щось інше, невідоме. Та добре, що біля мене був Юнатан.

Раптом спалахнула блискавка і вдарив такий грім, що гори аж застугоніли. На нас налетіла шалена буря. Я на-

віть не знав, що бувають такі бурі. Грім так гримів і луною котився між горами, що не чути було ревіння водоспаду, а блискавки шугали, наче ганялися одна за одною. Часом гори ніби займалися пожежею, тоді пільма ставала ще чорніша. Нас огортала немов прадавня ніч.

Спалахнула ще одна блискавка, страшніша за всі інші. На мить вона осяяла все навколо.

І тоді, в тому світлі, я побачив Катлу. *Я побачив Катлу.*

13

Так, я побачив Катлу, а що було далі, не пам'ятаю. Я наче провалився в чорну яму і отямився аж тоді, коли буря вщухла, а над гірськими вершинами почало світати. Я лежав, поклавши голову Юнатові на коліна, і мене відразу знов опанував страх, коли я згадав: оп там, на скелі по той бік річки, високо над водоспадом, стояла Катла. Я застогнав, згадавши про це, і Юнатан почав мене втішати.

— Її вже там нема. Вона пішла.

Але я крізь сльози спитав його:

— Хіба може існувати щось таке як Катла? Це чудовисько, чи що?

— Так, Катла — чудовисько, — відповів Юнатан. — Дракониха з прадавніх часів. І вона така сама жорстока, як Тенгіл.

— Звідки він її взяв?

— Кажуть, ніби вона вилізла з печери Катли. Там вона в прадавні часи ночувала. А потім заснула й не прокидалася тисячі років, і ніхто про це не знав. Та одного ранку, страшного ранку, вона прокинулася і поплазувала до Тенгілового замку, дихаючи смертельним вогнем на кожного, кого зустрічала. Там, де вона плазувала, люди падали мертві з обох боків.

— То чому ж вона не вбила Тенгіла? — спитав я.

— Тенгіл тікав, рятуючись від неї, з однієї зали замку до іншої. А як побачив, що вона вже доганяє його, то вихопив бойовий ріг і засурмив, скликаючи на допомогу своїх вояків. І як він засурмив у ріг...

— То що тоді?

— То Катла поплазувала до нього, мов покараний пес. І відтоді слухається Тенгіла. Більше нікого. Тенгілів бойовий ріг наганяє на неї страх. Тільки-но він засурмить, вона сліпо скоряється йому.

Надворі світало. Вершини гір у Карманяці палали, мов вогонь із ніздрів Катли. І туди ми мали їхати. Я боявся, ох, як страшенно я боявся! Хтозна, може, Катла десь причаїлася? Де вона живе? Якщо в печері Катли, то як там міг сидіти Урвар? Я запитав про це Юнатана, і він розповів мені все, що знав.

Катла не жила в печері Катли. Ні, туди вона вже не повернулася після свого тисячолітнього сну. Тенгіл тримає її в невеличкій печері біля водоспаду Карма. Вона сидить там завжди прикута на золотому ланцюзі, крім тих випадків, коли Тенгіл бере її з собою, щоб нагнати людям страху. Бо він любить наганяти людям страху.

— Я бачив її в Шипшиновій Долині,— сказав Юнатан.

— І тоді ти закричав?

— Так, тоді я закричав.

Страх ще дужче стиснув мені серце.

— Я боюся, Юнатане, Катла вб'є нас.

Він знов спробував заспокоїти мене:

— Таж Катла прив'язана. Вона не може досягнути далі, ніж дозволяє її ланцюг. Не досягає далі за ту скелю, де ти її бачив. Там вона любить стояти, втупивши очі у водоспад.

— Чого?

— Не знаю. Мабуть, шукає Карма.

— А хто такий Карм? — спитав я.

— Ет, це просто Ельфрідині теревені,— відповів Юнатан.— Ніхто ніколи не бачив Карма. Його немає. Проте

Ельфріда каже, що колись давно він жив у водоспаді Карма і що Катла ненавидить його й не може цього забути. Тому вона й стоїть на скелі, втупивши очі у воду.

— А хто він, що міг жити в такому пекельному місці?

— Теж чудовисько. Ельфріда казала, що то змії завдовжки від берега до берега. Але все це тільки давня казка.

— Мабуть, він не більша казка, ніж Катла? — спитав я. Замість відповіді Юнатан сказав:

— Знаєш, що ще розповідала Ельфріда? Поки ти збирав у лісі суниці? Розповідала, що як вона була ще малою, дітей лякали Катлою і Кармом. Казку про дракониху в печері Катли і про змія у водоспаді Карма вона дитиною чула не раз, і їй та казка подобалася, тільки що була страшна. Тією прадавньою казкою у всі часи лякали дітей, казала Ельфріда.

— Хай би та Катла й далі сиділа у своїй печері,— мовив я,— і залишалась тільки казкою.

— Ельфріда теж такої думки,— сказав Юнатан.

Я здригнувся, уявивши, скільки в тій Карманяці чудовиськ. Мені не хотілось туди їхати, дуже не хотілося. Але треба було.

Спершу ми трохи підживилися, хоч ошадили їжу для Урвара, бо Юнатан знав, що в печері Катли в'язні голодують.

Грім і Ф'ялар напилися дощової води, що натекла в розколини. Так високо в горах їм не було доброї паші. Але біля мосту росло трохи трави, і, певне, вони сяк-так попаслися перед дорогою.

І ми рушили на міст. До Карманяки. До володінь Тенгіла й чудовиська. Я так боявся, що весь тремтів. Що в річці є змії, я не дуже вірив, але подумати тільки: ану ж він вирине з глибини і стягне нас з мосту у свій водоспад! А Катла! Її я найдужче боявся. Може, вона чекає на тому березі і нам не уникнути її страхітливих зубів і смертельного вогню? Ох, як я боявся!

Проте ми переїхали міст, і я не побачив Катли. Її не було на скелі.

— Добре, що її немає! — сказав я Юнатові.

Та вона була! Не на скелі, її страшна голова витикалася з-за великого каменя біля стежки, що вела до Тенгілового замку. Там ми її й побачили. І вона побачила нас. І так страхітливо заревіла, що здавалося, ще трохи — і гори розколються від її крику. З ніздрів у неї бухкав дим і полум'я, вона шаленіла з люті, раз по раз рвалася з ланцюга й ревіла.

Грім і Ф'ялар схарпудились, ми їх насилу стримали. Я злякався не менше за них. Та хоч як я благав Юнатана вернуться в Нангіялу, він сказав:

— Ми не можемо кинути Урвара напризволяще. Не бійся, Катла до нас не дістане, хоч би як шаліла і рвалася з ланцюга. Але нам треба поспішати,— додав він.— Адже Катлине ревіння чути і в Тенгіловому замку. Якщо ми не втечемо й не сховаємось серед гір, за нами скоро поженеться цілий загін вояків.

І ми помчали стрімкими гірськими стежками, вузькими й ненадійними, так що з-під копит у коней полетіли іскри. Ми кружляли поміж скелями, щоб збити з дороги переслідувачів. Я часто обертався послухати, чи не чути за нами тупоту коней і вигуків Тенгілових людей, що хотіли досягти нас своїми списами, стрілами й мечами. Але нікого не було. Та й важко було б переслідувати когось серед гір і скель Карманяки. А переслідваному сховатися в них було дуже легко.

Коли ми промчали так досить довго, я спитав Юнатана:

— Куди ми їдемо?

— До печери Катли, а куди ж,— відповів він.— Ми вже майже доїхали. Он перед тобою гора Катли.

Он вона яка! Невисока гора з пласким верхом і стрімкими узбіччями, що спадали майже прямовисно вниз. Тільки з одного боку вона виявилась пологішою, і там ми легко могли б вибратись на неї, якби захотіли. І ми почали спи-

патися, бо нам треба було персеїхати через гору, пояснив Юнатан.

— Вхід до печери з боку річки,— сказав він.— А пам треба подивитись, що там робиться.

— А ти справді віриш, що ми зможемо якомсь пробратися в печеру? — спитав я.

Юнатан уже раніше розповідав мені про міцну браму, яка замикає вхід до печери, і про Тенгілових вояків, що стережуть її вдень і вночі. Як же ми добудемось усереднну печери?

Він не відповів на моє запитання, сказав тільки, що доведеться сховати коней, адже вони не вміють лазити по горах.

Ми завели їх у непомітну ущелину під горою Катли й залишили там разом зі своїми речами. Юнатан погладив Гріма і сказав:

— Сійте тут, а ми підемо на розвідку.

Я не мав ніякого бажання йти на розвідку. Не хотів залишати Ф'ялара. Але йти треба було.

Не так легко було вибратись на вершину, і я добре стомився, поки ми нарешті її досягли. Юнатан сказав, що тут можна трохи відпочити, і я відразу кинувся на траву. Юнатан зробив те саме. Ми лежали на пласкій вершині, над нами синіло небо, а під нами в горі була печера. Аж не вірилось, що вона десь тут унизу, та страшна печера з безліччю переходів і закамарків, де мучилось і гинуло стільки людей. А тут, нагорі, світило сонце, літали метелики, голубіло небо з білими хмаринками, росла трава і квітки. Дивно, що над печерою Катли росла трава і квітки!

І тоді я подумав: якщо в цій печері загинуло стільки людей, то, може, й Урвара вже немає живого. Я спитав Юнатана, як йому здається. Але він не відповів мені. Він лежав горілиць, дивився в небо і, видно, думав про щось своє. Нарешті він сказав:

— Якщо правда, що Катла спала в цій печері з прадавніх часів, то як вона вийшла з неї, коли прокинулась? Ад-

же виходу вже не було, його заступала мідяна брама. Тенгіл увесь час використовував печеру як в'язницю.

— Тоді, як там спала Катла? — здивувався я.

— Так, і тоді, як вона там спала, — сказав Юнатан. — Тільки ніхто про це не знав.

Я здригнувся. Щось гірше важко було собі уявити. Сидиш ув'язнений у печері Катли, аж гульк — до тебе лізе дракон!

Та Юнатан думав про інше.

— А коли так, то Катла мала вийти якимось іншим ходом, — сказав він. — І той хід ми повинні знайти, хоч би довелося шукати його цілий рік.

Довго нам не довелось відпочивати, Юнатан нетерпеливився. Ми обережно рушили до печери. Йти було недалеко, тільки трохи спуститися узбіччям. Нам уже видно було річку ген унизу і Нангіялу за нею. Ох, як мені хотілося опинитись там!

— Глянь, Юнатане, — сказав я, — он та верба, де ми купалися! На тому березі!

Верба немов посилала нам вітання через річку, ласкаве зелене вітання з яснішого берега.

Та Юнатан спинив мене.

— Мовчи, а то нас можуть почути, — сказав він.

Ми були вже зовсім близько біля урвища. Десь тут, у кам'яній стіні під нами була мідяна брама, що замикала печеру Катли, хоч згори ми її не бачили.

Зате побачили вартових. Трьох Тенгілових вояків. Від самого вигляду їхніх чорних шоломів у мене закалатало серце.

Ми підповзли до самого краю урвища, щоб добре на них роздивитися. Якби вони глянули вгору, то теж побачили б нас. Але вони нікуди не дивилися, просто грали в кості, а до всього іншого їм було байдуже. Якщо крізь мідяну браму не може проникнути жоден ворог, то навіщо її стерегти?

Раптом ми побачили, що брама внизу відчинилась і з неї хтось вийшов. Ще один Тенгілів вояк! У руках він ніс

порожню миску й за брамою кинув її на землю. Брама за ним зачинилась, ми чули, як клацнув замок.

— От я й нагодував ту свиню востаннє,— сказав вояк, що вийшов з печери.

Вартові засміялися, а один запитав:

— А він знає, яке сьогодні свято? Останній день у його житті! Ти сказав йому, що ввечері, коли смеркне, на нього чекає Катла?

— Сказав, і знаєте, що він відповів? «Ну нарешті!» І попросив передати вітання Шипшиновій Долині. Як же він сказав? Ага: «Урвар може померти, але воля ніколи не помере!»

— «Поцілуй мене, красуне!» Ось що скаже він сьогодні ввечері Катлі,— зареготали вартові.— І гарну почує відповідь!

Я глянув на Юнатана. Він зблід.

— Ходімо,— мовив він.— Нам нема чого тут сидіти.

Ми якомога тихіше й швидше поплазували геть від краю урвища, а коли вже нас не могли побачити вартові, схопилися на поги. Всю дорогу назад ми бігли й зупинились аж коло Гріма й Ф'ялара.

Ми посідали біля коней в ущелині, бо не знали, що нам тепер робити. Юнатан був дуже зажурений, і я не міг його потішити, бо й сам зажурився. Я розумів, як йому шкода Урвара. Тепер він уже не мав надії, що зможе допомогти йому.

— Урваре, мій незнайомий друже, я тебе так і не побачу,— сказав Юнатан.— Сьогодні ввечері ти загинеш, і що тоді стане з зеленими долинами Нангіялі?

Ми з'їли по шматочку хліба, поділившись ним зі своїми кіньми. Я хотів був узяти й зо дві грудочки козячого сиру, досі ми його не чіпали.

— Ще рано, Хрущику,— спинив мене Юнатан.— Сьогодні ввечері я віддам тобі його весь до крихти. Але не раніше.

Він довго сидів мовчки, сумний і замислений, та врешті озвався:

— Я розумію, це те саме, що шукати голку в сіні. Але треба спробувати.

— Що спробувати? — спитав я.

— З'ясувати, кудю Катла вийшла з печери.

Та я бачив, що він і сам не вірить у цей задум.

— Якби в нас був цілий рік, то, може, ми й з'ясували б, — додав він. — А в нас лишається тільки один день.

Не встиг він сказати це, як сталося щось несподіване. У вузькій ущелині, де ми сиділи, біля самої кам'яної стіни росло кілька густих кушів. І з них раптом вискочив паляканий лис. Він шаснув повз нас і швидко зник, ми не встигли й роздивитися на нього.

— Звідки той лис вибіг? — здивувався Юнатан. — Треба поглянути.

І він зник у кушах. Я залишився чекати на нього. Але він довго не повертався, і навколо було так тихо, що я вже почав хвилюватися.

— Юнатане, де ти? — гукнув я.

Він зразу ж озвався. І в голосі його брипіла шалена радість.

— Знаєш, звідки вибіг той лис? Зсередини гори! Зрозумів, Хрущику? Зсередини гори Катли! Тут є чималий отвір!

Може, все було визначене наперед ще в прадавні казкові часи. Може, вже тоді вирішено, що Юнатан урятує Урвара задля щастя Шипшинової Долини. І, може, якісь невидимі казкові духи непомітно керували нашими діями. А то як би сталося, що Юнатан залишив коней саме там, де був вхід до печери Катли? Це була така сама дивина, як і те, що з усіх садіб Шипшинової Долини я вибрав Матіасову, а не якусь іншу.

Ми не сумнівалися, що це і є той отвір, яким Катла вибралася з печери. Це був хід просто всередину гори. Невеликий, але досить широкий, щоб виголоджена дракониха, прокинувшись після тисячолітнього сну й переконавшись, що той отвір, яким вона виходила раніше, замкнений мідяною брамою, протиснулася ним назовні.

І досить широкий, щоб ним пролізли ми! Я втупив очі в темне в'їстя. Скільки заснулих драконів ще може бути в печері? Тих, що прокинуться, коли ми зйдемо туди й ненароком наступимо на них? Ось що мене непокоїло.

Я відчув на своєму плечі Юнатанову руку.

— Хрущику,— сказав він,— я не знаю, що спіткає мене в печері, але я зараз лізу туди.

— І я також,— сказав я, хоч голос у мене ледь тремтів.

Юнатан погладив мене по щоці вказівним пальцем, як часом любив гладити.

— А може, ти краще почекаєш біля коней?

— Хіба я тобі не казав, що більше ніколи не залишуся без тебе, завжди йтиму туди, куди й ти?

— Казав,— відповів Юнатан, і я відчув, що він зрадив.

— Бо я хочу бути з тобою,— вів я далі.— Де б ти не був, хай би навіть і в підземному царстві.

Таким підземним царством і виявилась печера Катли. Я опускався в чорний хід, наче в страшний сон, від якого не можна прокинутись, піби навіки прощався з сонячним світлом, занурювався у вічну ніч.

Ця печера Катли старе, вимерле драконяче кубло, просякнуте духом зла з прадавніх часів, думав я. Тут висиджувались тисячі драконячих яєць, страшні дракони вилазили звідти цілими зграями і починали нищити все живе на своєму шляху.

І це старе драконяче кубло саме й годилося Тенгілові для в'язниці. Я затремтів, уявивши собі, що він тут робив з бідолашними в'язнями. Саме повітря тут було просякнуте давнім висохлим злом. І в моторошній тиші навколо нас мені вчувався страхітливий шепіт. Він линув із глибини гори, наче хтось оповідав про муки і сльози всіх загиблих у печері Катли за володарювання Тенгіла. Я хотів спитати Юнатана, чи й він чує той шепіт, але передумав. Бо, може, я тільки собі уявив усе це.

— Ну, Хрущику, ми вирушаємо з тобою в далеку мандрівку, якої ти ніколи не забудеш,— сказав Юнатан.

І мандрівка справді була далека. Нам треба було пройти крізь усю гору, щоб добратися до печери поблизу мідяної брами, де тримали в'язнів. Це її мали на думці люди, коли говорили про «печеру Катли», пояснив Юнатан, бо про інші вони нічого не знали. Та й ми не знали, чи цим ходом до неї справді можна добратися. Знали тільки, що шлях буде довгий. Ми вже долали його вершиною гори. А пробратися темними лабіринтами, освітлюючи їх тільки смолоскипами, які ми прихопили з собою, буде вдсятеро важче.

Ох і страшно було дивитися, як відблиски смолоскипів танцювали на стінах печери! Світло тільки ледь-ледь відсувало темряву, що оточувала нас, тому все, що тонуло в ній, здавалося ще небезпечнішим. Хтозна, думав я, може, тут повно драконів, зміїв та інших чудовиськ, що чигають на нас у своїх темних кублах? А ще я боявся, що ми заблукаємо. Але Юнатан робив на стінах печер, якими ми переходили, чорні позначки сажею зі смолоскипів, щоб ми могли втрапити назад.

Юнатан сказав, що це буде мандрівка. Гарна мені мандрівка! Ми плазували, лізли рачки, видряпувалися на прискалки, перепливали потоки, перестрибували розколини, чіплялися за стіни, обдирали шкіру на руках і ногах, билися головами об каміння,— ось що ми робили. Ох і мандрівка! А які там були печери! Інколи ми опинялися в таких величезних залах, що не бачили їм краю, тільки з відлуння здогадувалися, які вони великі. Часом потрапляли в такі вузькі проходи, що не могли йти рівно, доводилось плазувати на животах, мов дракони. Іноді шлях нам перетинали підземні річки і доводилось перепливати їх. Та найгірше було, як інколи під ногами в нас відкривалися глибоченні провалля. В одне таке провалля я мало не влав. Я тоді ніс смолоскип і раптом спіткнувся. Юнатан ледве встиг підхопити мене, але смолоскип я впустив. Ми бачили, як він летів, мов світляна стрічка, все глибше й глибше, поки зовсім зник. І ми опинилися в темряві. В найгустішій,

найчорнішій темряві, яка тільки буває на світі. Я боявся поворухнутись, сказати слово, навіть думати, намагався забути, що я існую і стою тут у чорній п'їтьмі перед самісіньким проваллям. Але я чув поряд голос Юнатана. Він нарешті викресав вогню й запалив другий смолоскип, який ми мали з собою. І поки він запалював його, то не перестав спокійно говорити зі мною. Мабуть, для того, щоб я не вмер зі страху.

І ми рушили далі. Скільки ми йшли, я не знаю. В печері Катли час важко визначити. Здавалося, що ми блукаємо тут цілу вічність, і я почав непокоїтись, що нам не пощастить добратися вчасно. Може, вже вечір, може, надворі вже смеркає. І Урвар... може, його вже віддали Катлі.

Я поділився своїми тривожними думками з Юнатаном.

— Не знаю,— сказав він.— Та коли ти не хочеш збожеволіти, то не думай тепер про це.

Ми добралися до вузького покрученого ходу, якому, здавалося, не було кінця, він тільки ставав дедалі тісніший. Він звужувався у висоту і в ширину так, що ми насилу посувалися ним, і нарешті став просто діркою, крізь яку треба було пролізти.

Зате, пролізши крізь неї, ми раптом опинилися у печері. Чи вона була дуже велика, ми не знали, бо світло смолоскипа далеко не сягало. Тому Юнатан спробував визначити її розміри луною.

— Го-го-го! — крикнув він.

І ми почули відлуння: воно озвалося багато разів з усіх боків.

А потім почули ще щось. Інший голос, десь здалеку, з темряви.

— Го-го-го,— кволо відгукнувся той голос.— Хто ти, що з'явився з п'їтьми зі світлом?

— Я шукаю Урвара,— відповів Юнатан.

— Він тут,— відповів голос.— А ти хто?

— Я Юнатан Лев'яче Серце. І зі мною мій брат Карл Лев'яче Серце. Ми прийшли врятувати Урвара.

— Надто пізно,— сказав голос.— Надто пізно. Та однаково дякую вам!

Тільки-но він устиг вимовити це, як ми почули скрегіт мідяної брами, бо хтось її відчиняв. Юнатан кинув смолоскипа й затоптав його ногою. Ми принишкли, чекаючи, що буде далі.

У браму зайшов Тенгілів вояк із ліхтарем у руці. З очей у мене покотилися сльози. Не тому, що я злякався, мені було шкода Урвара. Це було б надто жорстоко, щоб Урвара забрали саме цієї хвилини!

— Урваре з Шипшинової Долини, приготуйся! — сказав вояк.— Скоро тебе заберуть до Катли. Чорні носії уже в дорозі.

У світлі його ліхтаря ми побачили дерев'яну клітку з грубих лат і збагнули, що Урвара тримали в ній, мов звіра.

— В останні хвилини тобі світитиме світло. Так звелів зі свого доброго серця Тенгіл. Щоб за цей час очі твої звикли до світла й ти зміг побачити Катлу, коли тебе привезуть до неї. Ти хочеш її побачити, правда?

Вояк зареготав і зник за брамою, яка, ляснувши, зачинилася за ним.

Ми відразу кинулись до клітки і при світлі побачили Урвара. На нього страшно було дивитися. Він ледве рухався. Та однаково підсунувся до краю клітки і простяг руку поміж латами.

— Юнатане Лев'яче Серце,— мовив він.— Я багато чув про тебе вдома, в Шипшиновій Долині. А тепер ти прийшов сюди!

— Так, прийшов,— відповів Юнатан, і я почув, що він теж мало не плаче, так його вжахнув Урварів стан. Але він миттю відчепив від пояса ножа й кинувся до клітки.

— Розбивай її, Хрущику! Допмагай мені! — сказав він.

І ми заходилися розбивати клітку. Та що можна було вдіяти ножами? Там треба було сокири й пилки.

Проте ми завзято різали дерево, роздирали до крові руки, різали і плакали, бо знали, що прийшли запізно. Урвар

також розумів це, але, мабуть, у ньому жевріла маленька надія, бо він важко дихав з хвилювання і раз по раз мурмотів:

— Швидше! Швидше!

Ми поспішали, хоч руки в нас були геть у крові. Кришили дерево, мов навіжені, кожної хвилини чекаючи, що зараз відчиниться брама, з'являться чорні носії і буде кінець. Урварові, пам і всій Шипшиновій Долині.

Ім випаде нести не одного, думав я. Катлі дістануться цього вечора троє.

Я відчував, що скоро не видержу, я насилу тримав ножа, так тремтіли в мене руки. А Юнатан кричав з люті на ті міцні лати, що ніяк не піддавалися, хоч скільки ми їх різали. Він штовхав їх ногою, знов різав, знов штовхав, і нарешті почувся тріск. Так, нарешті одна лата зламалася. А потім іще одна. Цього було досить.

— Вилазь, Урваре, вилазь! — гукнув Юнатан, та у відповідь почув тільки важкий віддих.

Тоді він заліз до клітки й витяг Урвара, який не міг навіть стояти на ногах. Тепер уже і я ледве стояв на ногах, але якимось почвалав уперед, присвічуючи ліхтарем. Юнатан потяг Урвара до нашої рятівної дірки. Він стомився й також важко дихав, ми всі троє важко дихали, мов зацьковані звірі, і так само себе почували, принаймні я.

Хоч як Юнатан задихався, аж стогнав, а проте зумів перетягти Урвара через усю печеру, самому втиснутися крізь отвір і якимось незбагненим способом просунути крізь нього Урвара, що був майже безвладний. І я був майже безвладний, а теж мусив пролізти крізь отвір. Але я не встиг. Ми почули скрегіт брами, і це відібрало в мене останню силу. Я завмер на місці.

— Швидше, швидше давай світло! — важко дихаючи, сказав Юнатан, і я тремтячою рукою подав йому ліхтаря. Його треба було сховати, бо найменший промінчик зрадив би нас.

Чорні носії були вже в печері. А також вояки з ліхта-

рями в руках. Стало страхітливо ясно. Але в наш куток їхнє світло не досягало. Юнатан вихилився з отвору, схопив мене під пахви і перетяг до себе. У темний прохід. Там ми всі троє лягли, відсапуючись, і почули крик:

— Він утік! Він утік!

14

За ніч ми перетягли Урвара через підземелля. Власне, перетяг його Юнатан. Він проніс Урвара крізь пекло, інакше не назвеш нашу дорогу. Мені ледве вистачало сили тягтися самому.

— Він утік! Він утік! — закричали Тенгілові слуги, а коли замовкли, ми принишкли, чекаючи погоні. Та вони не погналися за нами. Навіть такі бевзі, як Тенгілові вояки, мали б зметикувати, що десь є ще один вихід з печери, в якій ми сховалися. І той вихід не важко було б знайти. Але Тенгілові люди були боягузи, вони нападали на своїх ворогів тільки гуртом, жоден із них не зважився перший полізти у вузький хід, де на нього чекав невідомо хто. Авжеж, вони були просто надто боягузливі, а то не дали б нам так легко втекти. Досі ще ніхто не тікав з печери Катли, і мені було цікаво, як вони тепер виправдаються перед Тенгілом.

— Це їхній клопіт,— сказав Юнатан,— а в нас і свого більше, ніж треба.

Поки ми не пролізли до кінця той вузький хід, ми не зважились зупинитися і відпочити. А відпочити треба було задля Урвара. Юнатан дав йому скислого козячого молока й розмоклого хліба, і Урвар сказав:

— Ніколи я ще не їв нічого смачнішого!

Потім Юнатан довго розминав і розтирав йому ноги, щоб вони не були такі задерев'янілі. І Урвар трохи ожив. Хоч міг ще тільки лізти рачки.

Юнатан розповів йому, яка в нас буде тяжка дорога, і спитав, чи він спробує йти далі цієї-таки ночі.

— Так, неодмінно,— відповів Урвар,— Якщо доведеться, то я рачкуватиму до самої Шипшинової Долини. Я не хочу лежати тут і чекати, поки Тенгілові гончаки, виючи, пожежуться за нами підземними переходами.

Вже з цього видно було, що він за людина. Не зломлений в'язень, а бунтівник і борець за волю. Коли я побачив при світлі ліхтаря Урварові очі, то зрозумів, чого Тенгіл боявся його. Хоч який він був кволий, у ньому горів внутрішній вогонь, і тільки завдяки тому вогневі він витримав таку пекельну піч. Бо важчої почі ніколи не було й не буде на світі.

Вона була довга, як вічність, і сповнена жаху. Та коли втома доходить до краю, стає вже до всього байдуже. Навіть до гончаків. Авжеж, ми чули, як вони гналися за нами, виючи й гавкаючи, але в мене вже не було сили боятися. До того ж, вони скоро стихли. Навіть гончаки не зважились заглиблюватися в підземелля, яким нам довелося тікати.

Довго-довго плазували й лізли ми з нього, а коли нарешті опинилися назовні, біля Гріма і Ф'ялара, подряпані, закривавлені й мокрі, то побачили, що ніч скінчилась і починався ранок. Урвар простяг руки, він хотів обняти землю, і небо, і все, що угледів навколо, проте руки в нього опали, і він заснув. Ми всі трое опустилися на землю і нічого більше не бачили й не чули майже до вечора. Аж тоді я прокинувся. Збудив мене Ф'ялар. Він ткнувся своїми м'якими губами мені в обличчя. Мабуть, подумав, що я надто довго сплю.

Юнатан теж уже прокинувся.

— Нам треба виїхати з Карманяки до смерку,— сказав він.— Бо потім не знайдемо дороги.

Він збудив Урвара, а коли той прочунався, сів, оглянувся навколо і збагнув, що він уже не в печері Катли, на очах у нього виступили сльози.

— Вільний,— промурмотів він,— вільний! — Тоді схопив Юнатана за руки і довго стискав їх.— Ти повернув мені життя і волю!

- Він подякував і мені, хоч я майже нічого не зробив, а тільки плутався під ногами.

Мабуть, Урвар почував те саме, що я, коли звільнився від своєї хвороби і опинився у Вишневій Долині. Я від щирого серця побажав йому також добратися до своєї Шипшинової Долини живим і вільним. Але нам іще було далеко до неї. Ми й досі були в горах Карманяки, де ша-стали Тенгілові слуги й шукали його. Нам просто пощастило, що вони не натрапили на нашу ущелину, поки ми спали.

Ми сиділи на краю ущелини й доїдали останні крихти хліба. І Урвар час від часу проказував:

— Невже я живий! Невже я живий і вільний?

Адже з усіх в'язнів печери тільки він залишився живий. Решту одного по одному віддали Катлі.

— Але Тенгіл свого не прогавить,— сказав він.— Повірте, печера Катли недовго буде порожня.— В нього знов виступили на очах сльози.— О, моя рідна Шипшинова Долино, чи довго ще ти стогнатимеш під гнітом Тенгіла?

Йому кортіло дізнатись, що сталося в Нангіяльських долинах, поки він сидів у в'язниці. І Юнатан розповів йому про все. Навіть про Йоссі. Коли Урвар почув, що це через Йоссі він стільки мучився в печері Катли, мені здалося, що він зараз помре. Минула довга хвилина, поки він за-спокоївся і здобувся на слово. Він сказав:

— Мое життя нічого не важить. Але те, що Йоссі зробив Шипшиновій Долині, не можна ні вибачити, ні забути.

— Чи ми йому вибачимо, чи ні, а Йоссі, мабуть, уже дістав своє,— сказав Юнатан.— Ти більше ніколи його не побачиш.

Та Урвар ніби знавіснів. Він так заквапився в долину, наче цього-таки вечора хотів розпочати визвольну боротьбу, і проклинав свої кволі ноги. Він раз по раз силкувався встати, і нарешті йому пощастило підвестись і встояти. Він так зрадів і запишався, немов домігся хтозна-якого

успіху. А сам стояв і хитався, ніби не знав, у який бік упасти. Смішно було дивитися на нього.

— Урваре,— сказав Юнатан,— видно здалеку, що ти втік з печери Катли.

Це була правда. Ми всі троє були закривавлені й брудні, але Урвар найдужче. Тіло його прикривало якесь дрантя, а обличчя майже не видно було, так воно заросло. Тільки світилися очі. Дивовижні очі, в яких палав вогонь.

По дну пашої ущелини протікав струмок, і ми змили з себе бруд і кров. Я кілька разів занурював обличчя в холодну воду, так мені було приємно. Я ніби змивав із себе всі жахи ненависної печери.

Потім Урвар попросив у мене ножа, підрізав собі бороду й чуба і став уже не такий схожий на в'язня, що втік із печери. Юнатан витяг зі своєї торби шолом і плащ Тенгілового вояка, які допомогли йому виїхати з Шипшинової Долини.

— На, Урваре, надягни на себе,— сказав він.— Може, Тенгілові слуги, якщо побачать нас, подумають, що ти теж один із них і ведеш кудись двох в'язнів.

І Урвар надяг на себе шолом та плащ, хоч дуже неохоче.

— Це я вперше і востаннє надягаю цю погань,— сказав він.— Від неї тхне гнітом і жорстокістю.

— Нехай тхне чим хоче, аби тільки вона допомогла тобі добратися додому, в Шипшинову Долину,— заперечив Юнатан.

Більше не можна було гаяти ні хвилини. Лишилося години зо дві до заходу сонця, а як у горах стемніє, ми не проїдемо небезпечними стежками Карманяки.

Юнатан був стурбований. Він знав, що нас чекає, я чув, як він сказав Урварові:

— Мені здається, що найближчі дві години вирішать долю Шипшинової Долини. Ти зможеш утриматися на коні так довго?

— Зможу,— відповів Урвар.— Хоч би й десять.

Юнатан підвів Ф'ялара й допоміг Урварові сісти на

нього. І Урвар відразу став інший. Ніби виріс у сідлі й набрався сили. Бо він також був з відважних і дужих, як Юнатан. Тільки я не мав ні крихти мужності. Та коли ми сіли на коня і я обхопив Юнатана руками й притулився лобом до його спини, мені здалося, наче в мене переливається трохи його сили, і я перестав так боятися. Хоч усе-таки подумав: було б добре, коли б нам не доводилось раз по раз випробовувати свою силу й відвагу. Чи ми ще колись житимем так, як спершу жили у Вишневій Долині? Ох, як це було давно!

Нарешті ми вирушили в дорогу. Поїхали ми в західному напрямку, бо там був міст через прірву. В горах Карманяки було багато втоптаних і покручених стежок. Ніхто, крім Юнатана, не міг би знайти в тому плетиві ту, що треба. Але він якимось дивом угадував, куди їхати, це було для нас велике щастя.

Я пильно озирався навколо, чи немає десь Тенгілових вояків, аж у мене в очах пекло. Але нікого не бачив. Тільки Урвара, що їхав позад нас у шоломі й чорному плащі. Я здригався щоразу, коли обертавсь і бачив його,— так я звик боятися шоломів і всіх тих, хто їх носив.

Ми довго їхали без пригод. Скрізь було тихо, мирно й гарно. «Оце й є те, що зовуть тихим вечором у горах»,— подумав я. Якби він і справді був такий. Бо з цієї тиші і спокою може зненацька вигулькнути хто завгодно. Нас не полишало неприємне напруження. Навіть Юнатана. Він сторожко озирався навколо.

— Аби ми переїхали через міст,— сказав він.— Тоді найгірше лишиться позаду.

— А скільки ще туди їхати? — спитав я.

— З півгодини, якщо все буде гаразд,— відповів він.

І тієї миті ми їх побачили. Загін Тенгілових вояків, шість списоносців на чорних конях. Вони з'явилися там, де стежка огинала гору, і їхали просто на нас.

— Тепер або смерть, або життя,— сказав Юнатан,— Урваре, вперед!

Урвар швидко порівнявся з нами, і Юнатан кинув йому вуздечку, щоб ми більше скидалися на в'язнів.

Вдяки ще не помітили нас. Але тікати було запізно. Та й куди втечеш? Залишалось єдине — просто їхати далі й сподіватися, що Урварів шолом і плащ обдурять їх.

— Живим я їм не дамся,— сказав Урвар.— Хочу, щоб ти це знав, Юнатане Лев'яче Серце!

Ми якомога спокійніше їхали назустріч своїм ворогам. Під'їздили до них дедалі ближче. В мене мороз ішов по спині, і я встиг подумати, що коли нас мають спіймати, то краще б уже спіймали були в печері Катли, щоб ми надаремне не мучились таку довгу ніч.

Ось ми й зустрілись. Вояки притримали коней, щоб легше було розминутися на вузькій стежці. На чолі загону їхав наш знайомий — Перк.

Проте Перк навіть не глянув на нас. Він дивився тільки на Урвара. І коли вони розминалися, спитав:

— Ти не чув, його ще не знайшли?

— Ні, не чув,— відповів Урвар.

— А ти звідки їдеш? — спитав Перк.

— Везу двох в'язнів,— відповів Урвар і більше нічого не сказав.

Ми поїхали далі, швидко, але так, щоб не впадало в око.

— Хрущіку, обережно поверни голову й поглянь, що вони роблять,— сказав Юнатан.

Я повернув голову й відповів:

— Поїхали.

— Слава богу,— зрадів Юнатан.

Але радіти було рано. Бо тепер я побачив, що вони зупинили коней і дивляться вслід нам.

— Починають до чогось додумуватися,— сказав Юнатан.

І то, мабуть, була правда, бо Перк гукнув:

— Гей ти, зупинися, чуєш! Я хочу пильніше приглянутись до тебе й до твоїх в'язнів!

Урвар зціпив зуби.

— Швидше, Юнатане, бо пропадемо! — гукнув він.

І ми погнали коней.

Тоді Перк повернув загін, і вони помчали за нами так швидко, що кінські гриви замайоріли на вітрі.

— Ну, Гріме, покажи, що ти вмієш! — сказав Юнатан.

«І ти, Ф'яларе, також», — подумав я і пошкодував, що сам не їду на ньому.

Ніхто не мав кращих коней за Гріма й Ф'ялара. Ох, як вони летіли стежкою! Тепер вони знали, що йдеться про життя або смерть. За нами мчали переслідувачі. Тупіт копит то наближався, то віддалявся, але не стихав. Бо Перк уже знав, за ким він женеться, а такої здобичі не хотів би випустити жоден Тенгілів вояк. Було б із чим з'явитися в замок свого володаря.

Коли ми мчали через міст, вони вже наступали нам на п'яти. Просвистіло кілька списів, але жоден не зачепив нас.

Тепер ми були на боці Нангіяли, і найгірше, сказав Юнатан, залишилось позаду. Та цього не видно було. Навпаки: гонитва тривала далі вздовж річки. Берегом в'юнилася стежка, що вела до Шипшинової Долини, і ми звернули на неї. Цією стежкою ми спускалися іншого літнього вечора, наче тисячу років тому. Смеркалося, і ми з Юнатаном поволі їхали, шукаючи місця на багаття та нічліг. Так і треба їхати вздовж річки, а не як тепер, що коні мало не падали з поспіху.

Найшвидше мчав Урвар. Адже він тепер їхав додому, в Шипшинову Долину. Юнатан не встигав за ним. І Перк їхав швидше за нас, я спершу не розумів чому. Та потім збагнув, що через мене. Не було меткішого вершника за Юнатана, ніхто не зміг би його догнати, якби він був на коні сам. Але Юнатанові доводилось весь час думати про мене, і це йому заважало.

Юнатан сказав, що від цієї їзди залежала доля Шипшинової Долини. А успіх цієї їзди залежав від мене, хоч як це було страшно. Я все більше переконувався, що вона скінчиться погано. Щоразу, коли я обертав голову й ди-

вився назад, чорні шоломи виявлялися трохи ближче. Часом вони ховалися за горою або за якимось деревом, та потім неодмінно з'являлися знову, все ближче й ближче.

Юнатан знав не гірше за мене, що ми не зможемо врятуватися. Вдвох не зможемо. Юнатанові конче треба було втекти від переслідувачів. Я не міг допустити, щоб через мене його спіймали. Тому мовив:

— Юнатане, тепер зроби так, як я скажу! Скинь мене за поворотом, коли їм не видно буде! І доганяй Урвара!

Юнатана спершу вразили мої слова, я помітив це. Але не так, як мене самого.

— Ти справді не боїшся лишитись? — спитав він.

— Боюся, але хочу зважитись,— відповів я.

— Любий, мужній Хрущику,— сказав він.— Я повернуся й заберу тебе! Проведу Урвара в безпечне місце, до Матіаса, й негайно приїду по тебе!

— Обіцяєш? — спитав я.

— Аякже, хіба ти не віриш?

Коли ми опинилися біля тієї верби, з якої купались, я сказав:

— Я сховаюся на нашому дереві. Ти там мене знайдеш!

Більше я нічого не встиг сказати, бо ми саме заїхали за гору, і Юнатан притримав коня, щоб я сповз із нього додолу. Потім помчав далі. А я швидко відкотився вбік у заглибину і принишк там. Я чув, як повз мене прогупали коні переслідувачів. На мить я побачив Перкове обличчя. Він вищирив зуби, наче хотів укусити когось. І такому звірові Юнатан урятував життя!

А Юнатан уже догнав Урвара, я побачив, як вони разом зникли за поворотом, і зрадів. Тепер їдь собі, Перку, мчи, голубе, на зламану голову. Урвара і Юнатана ти більше не побачиш.

Я полежав у заглибині, поки Перк та його загін також зникли за поворотом. Тоді спустився берегом до річки й виліз на вербу. Як приємно було схватись у зеленій кроні і зручно вмотитися на товстій гілляці! Бо я таки втомився.

Недалеко від верби прибився до берега якийсь човен. Мабуть, відв'язався десь вище по течії, бо тут він був неприв'язаний. Тепер хтось, певне, побивається, що в нього пропав човен, подумав я. Так я сидів, знічев'я роздивлявся навколо і згадував про все, що сталося цього дня. Я дивився на ревучий чорторій у річці й на Перкову скелю. Нехай би той негідник був там застряг, подумав я. Он гора Катли по той бік річки. І як тільки люди можуть замикати інших людей у такі страшні печери? Згадав я й Урвара з Юнатаном і так палко побажав, щоб вони щасливо добралися до нашого підземного ходу, перше ніж їх наздожене Перк, що мені аж у грудях защеміло. Цікаво, що скаже Матіас, коли побачить Урвара в сховку? Мабуть, дуже зрадіє. Про все це я думав, сидячи на вербі.

Та ось почало смеркатися, і аж тепер я похопився, що, мабуть, мені доведеться просидіти тут цілу ніч. Адже Юнатан не встигне вернутись до темряви. Мені стало не так затишно на своїй вербі, і чим дужче темніло, тим більше посідав мене страх. Я почував себе самотнім і нещасним.

Та раптом я побачив вище на березі жінку верхи на зоні. То була Софія! Справді, то була вона. Я ніколи, ще так не радів, що бачу її, як зрадив тепер.

— Софіє! — гукнув я. — Софіє, я тут!

Я стрибнув з верби й замахав руками. Але вона не зразу зрозуміла, що це справді я, бо не сподівалася мене тут зустріти.

— Невже Карл? — вражено вигукнула вона. — Звідки ти тут узявся? А де Юнатан? Стривай, ми спустимось до тебе, однаково треба напоїти коней.

Тепер я побачив позад неї двох чоловіків, також верхи. Першого я впізнав, то був Губерт! А другий їхав трохи ззаду, і його добре не видно було в темряві. Та ось він геж під'їхав ближче, і я побачив його. То був Йоссі.

Але ж то не міг бути Йоссі! Мені здалося, що я збожеволів або заснув і бачу сон. Софія не могла приїхати з

Йоссі. Де тут помилка? Чи Софія також збожеволіла, чи мені тільки приснилося, що Йоссі зрадник? Ні, ні, не приснилося, він таки зрадник! І мені не снилося, що він тут. Що зараз буде? Рятуйте, що зараз буде?

Йоссі наближався до річки і ще здалеку гукнув:

— Он кого ми зустріли! Нашого Карла Лев'яче Серце!

Вони всі троє під'їхали до річки. Я тихо стояв біля води й чекав на них з однією думкою: що зараз буде?

Вони позлазили з коней, Софія відразу підбігла й пригорнула мене до себе. Вона була рада, очі в неї блищали.

— Що, знов виїхав полювати на вовків? — засміявся Губерт.

А я стояв, наче скам'янілий, і тільки дивився на них.

— Куди ви їдете? — врешті спромігся я запитати.

— Йоссі хоче показати нам, де найлегше перебратися через мур,— відповіла Софія.— Коли почнеться боротьба, нам треба знати це.

— Авжеж, треба,— втрутився Йоссі.— Ми повинні мати чіткий план, перше ніж напасти.

В мені закипіла лютя. Так, принаймні твій план чіткий, подумав я. Адже мені було відомо, чого приїхав Йоссі. Він мав заманути в пастку Софію і Губерта. І заманить, якщо ніхто не перешкодить йому. Але хтось повинен стати йому на заваді! І негайно. І раптом я збагнув. Рятуйте, це я мушу стати йому на заваді. Таки зараз. Хоч як мені не хочеться, я негайно мушу втрутитись. Як же мені почати?

— Що робить Б'янка? — нарешті спитав я.

Софія посмутніла.

— Б'янка не повернулася з Шипшинової Долини,— відповіла вона.— А ти щось знаєш про Юнатана?

Вона не хотіла більше говорити про Б'янку. Але я довідався те, що мені було треба знати. Б'янка загинула. Тому Софія приїхала сюди з Йоссі. Нашого повідомлення вона не отримала.

Йоссі також було цікаво, чи я знаю щось про Юнатана.

— Його часом не спіймали? — спитав він.

— Ні, не спіймали,— відповів я і люто глянув Йоссі у вічі.— Він тільки що врятував Урвара з печери Катли.

Рожеві щоки Йоссі зблідли, він не знав, що сказати. Зате Софія і Губерт зраділи, о, як вони зраділи! Софія знов обняла мене, а Губерт мовив:

— Кращої новини ти б не міг нам принести.

Вони почали розпитувати, як Юнатові пощастило визволити Урвара, проте Йоссі раптом заквапився.

— Послухаємо потім,— сказав він.— Нам треба добратися до муру, поки ще не зовсім стемніло.

— Ходи, Карле,— сказала Софія,— поїдемо разом на моему коні.

— Ні, ви нікуди не поїдете з цим зрадником,— відповів я і показав пальцем на Йоссі.

Я думав, що він задушить мене. Він схопив мене за шию своїми ручиськами й засичав:

— Що ти верзеш! Ще одне слово, і тобі клямка!

Софія звеліла йому відпустити мене. Але й на мене була сердита.

— Підло, Карле, називати когось зрадником, коли це неправда. Але ти ще надто малий і не розумієш, у чому звинувачуєш людину.

А Губерт, сміючись, додав:

— Я думав, що це я зрадник. Я, що знаю надто багато й люблю білих коней, чи як там ти написав удома на стіні?

— Правда, Карле, ти розкидаєшся звинуваченнями на всі боки,— суворо мовила Софія.— Пора тобі вже скінчити з цим!

— Вибачте мені, Губерте,— сказав я.

— Ну, а тепер вибачся перед Йоссі,— мовила Софія.

— Я не вибачатимусь за те, що назвав зрадника зрадником,— відповів я.

Проте вони не повірили мені. Я вжахнувся, коли збагнув це. Вони хотіли їхати з Йоссі. Їхати на свою загибель, і я нічого не міг удіяти.

— Він заманює вас у пастку! — крикнув я. — Я знаю, знаю! Спитайте його про Ведера й Кадера, з якими він зустрічався весь час у горах! І спитайте, як він зрадив Урвара!

Йоссі знов хотів накинутись на мене, але опанував себе.

— Ми поїдемо нарешті далі, чи будемо слухати теревені цього брехуна? — Він люто глянув на мене. — А я тебе колись ще й любив!

— І я вас любив, — відповів я.

Я бачив, що під його люттю прихований страх. Тепер він справді квапився, бо хотів, щоб Софію спіймали, поки вона все зрозуміє. Бо йшлося вже про його власне життя.

Яку полегкість він, мабуть, відчув, коли побачив, що Софія не хоче чути ніякої правди. Вона завжди довіряла Йоссі. А я спершу звинуватив одного, а тоді другого. Як вона могла повірити мені?

— Ходи, Карле, — наказала вона, — про це ми з тобою поговоримо потім.

— Не буде ніякого «потім», коли ви поїдете з Йоссі, — сказав я й заплакав.

Нангіяла не мала права втратити Софію, а я стою і не можу її врятувати. Бо вона не хоче, щоб її врятували.

— Ходи, Карле, чуєш? — вже наполегливо сказала вона.

Але тієї миті я щось згадав.

— Йоссі, — сказав я, — розстебніть сорочку й покажіть, що у вас на грудях!

Тепер навіть Софія і Губерт помітили, що Йоссі побілів мов стіна і притис руку до грудей, наче хотів щось захистити.

Хвилину тривала мовчанка. Потім Губерт озвався суворим голосом:

— Йоссі, чуєш, що хлопець каже?

Софія допитливо дивилась на Йоссі. Але він не витримав її погляду й відвернувся.

— Нам ніколи, — сказав він і кинувся до коня.

Очі в Софії посуворішали.

— Не так уже й ніколи,— мовила вона.— Я наказую тобі, Йоссі, розстібни сорочку!

На Йоссі страшно було дивитися. З переляку він тільки сопів, не знаючи, тікати йому чи залишатись. Софія підійшла до нього, але він відштовхнув її ліктем. Цього йому не слід було робити. Вона схопила його за полу сорочки і розпанахала її.

І на грудях у нього ми побачили тавро Катли. Голову дракона, що ятрилась, мов рана.

Софія зблідла ще дужче за Йоссі.

— Зраднику,— мовила вона.— Прокляття тобі і тому, що ти вчинив долинам Нангіяли!

Аж тепер Йоссі заметушився. Він злісно вилаявся і кинувся до свого коня. Але Губерт переступив йому дорогу. Тоді Йоссі повернувся й почав гарячково шукати, як би ще втекти. І побачив човен. Він миттю скочив у нього, і не встигли Софія з Губертом добігти до берега, як течія віднесла його на чималу відстань.

Йоссі зловтішно зареготав і гукнув:

— Я відплачу тобі, Софіє! Я тяжко покараю тебе, коли повернусь управителем Вишневої Долини!

Дурню, подумав я, ніколи ти не повернешся до Вишневої Долини. Тобі дорога одна — у водоспад Карма, більше нікуди.

Йоссі спробував веслувати, але сердитий вир підхопив човна й закрутив його, як тріску. Хвилі вирвали в нього весла. Потім налетіла одна найбільша, засичала й перевернула його у воду. Тоді я заплакав. Я хотів би врятувати Йоссі, дарма, що він був зрадником. Проте знав, що йому не було рятунку. Страшно й сумно було стояти в присмерку, дивитись на Йоссі і знати, що він серед того виру й тих хвиль зовсім самотний і безпорадний. Ми ще раз побачили його на гребені хвилі. Тоді він знов занурився у воду і більше не з'являвся.

Було вже майже темно. Прадавня Річка забрала Йоссі й понесла до водоспаду Карма.

Нарешті настав день повстання, якого всі так чекали. Того дня в Шипшиновій Долині шаленіла страшна буря, що ламала й валила дерева. Проте Урвар мав на думці не таку бурю, коли казав:

— Налетить буря визволення і повалить гнобителів, як ламає і валить дерева. Вона з громом і блискавками прошумить над долиною, змие наше рабство й нарешті поверне нам волю.

Він казав це в Матіасовій кухні. Туди потай приходили люди, щоб почути й побачити його. Так, його і Юнатана.

— Ви двоє — наша надія і розрада, все, що в нас лишилося, — казали люди. І вчорами скрадалися до Матіаса, хоч знали, як це небезпечно.

— Їм хочеться послухати про бурю визволення, як дітям казку, — казав Матіас.

Тепер вони думали тільки про день повстання і тільки на нього чекали. І не дивно. Після Урварової втечі Тенгіл став ще жорстокіший. Він щодня вигадував все нову муку і кару для мешканців Шипшинової Долини, тому вони й ненавиділи його дужче, ніж будь-коли, і тому кували все більше зброї.

А з Вишневої Долини на допомогу їм приходило все більше добровольців. Софія з Губертом влаштували для них табір у глибині лісу, недалеко від Ельфрідиної хати. Часом уночі підземним ходом до Матіасової хати пробиралася Софія, і в кухні обмірковували план повстання — вона, Урвар і Юнатан.

Я лежав і слухав їхні розмови. Я знов спав у Матіасовій кухні, бо в сховку тепер, крім Юнатана, перебував ще й Урвар. І щоразу, приходячи, Софія казала:

— Ось мій рятівник! Я не забула тобі подякувати, Карле?

І тоді Урвар казав, що я герой Шипшинової Долини, а я

згадував Йосі в темних хвилях річки і не дуже тішився тією хвалою.

Софія підтримувала Шипшинову Долину й хлібом. Його привозили з Вишневої Долини і потім переносили через підземний хід. А Матіас ходив по селу з торбою і потай роздавав його людям. Досі я не знав, що шматок хліба може принести людям стільки радості. А тепер бачив, бо ходив з Матіасом по садибах. І бачив, як люди страждали і як говорили про день повстання, що його вони так палко чекали.

Сам я боявся того дня, але врешті й мені захотілося, щоб він швидше настав. Бо дуже тяжко чекати день у день, тільки чекати. І небезпечно, казав Юнатан.

— Не можна так довго вберегти велику таємницю,— казав він Урварові.— Наша мрія про волю може розвіятись в один мент.

І він мав слухність. Якби Тенгілові слуги почали знов перетрушувати кожну садибу, вони могли знайти Юнатана й Урвара в сховку. Я здригнувся, коли думав про таку небезпеку.

Але наші вороги, мабуть, осліпли й оглухли, а то б могли дещо помітити. Якби вони бодай трохи прислухалися, то почули б, як надходила визвольна буря, що скоро мала сколихнути всю Шипшинову Долину. Та вони не прислухалися.

Увечері напередодні битви я лежав на канапі й не міг заснути. Через те, що надворі шаленіла буря і що я хвилювався. Вже було визначено, що завтра на світанку почнеться повстання. Урвар, Юнатан і Матіас сиділи біля столу й говорили про це, а я лежав і слухав. Найбільше чути було Урвара. Він говорив і говорив, і очі в нього палали. Ніхто так спрагло не чекав ранку, як він.

Як я зрозумів з їхньої розмови, план був такий. Найперше належало здобути головну браму й ту, що від річки, щоб їх можна було відчинити для Софії і Губерта. Вони

мали приїхати зі своїми загонами — Софія в головну браму, а Губерт на пристань.

— А тоді нам залишиться або перемогти, або загинути,— сказав Урвар.— Діяти треба швидко;— додав він.— Необхідно звільнити долину від Тенгілових вояків і знов зачинити брами, поки з'явиться Тенгіл з Катлою. Адже проти Катли нема зброї. Її можна перемогти тільки голодом. Її не бере ні спис, ні стріла, ні меч,— сказав він.— А навіть найменшого омаху її вогню досить, щоб у людини відібрало руки й поги або щоб вона померла.

— Але ж якщо в Тенгіла там у горах однаково залишиться Катла, то чого ми доможемо, як звільнимо Шипшинову Долину? — запитав я.— З Катлою він може знов завоювати її.

— Не забувай, що він нашими руками побудував мур, який тепер служитиме нам для захисту,— сказав Урвар.— І брами, які ми замкнемо перед чудовиськом. Гарний зробив нам подарунок, правда ж?

А втім, Тенгіла вже нема чого боятися, повів далі Урвар. Того ж таки вечора він, Юнатан, Софія та інші ввірвуться в Тенгілів замок, переможуть варту й покінчать із ним самим, перше ніж він довідається про повстання в Шипшиновій Долині. А Катла сидітиме прив'язана у своїй печері, аж поки так знесиліє з голоду, що її легко можна буде вбити.

— Інакше з тим чудовиськом не впораєшся,— сказав Урвар.

Потім він знов завів мову про те, як швидко треба звільнити долину від Тенгілових вояків, і Юнатан спитав:

— Звільнити від них долину? Тобто повбивати їх?

— Так, а що ж іще? — спитав Урвар.

— Але ж я не можу нікого вбивати,— сказав Юнатан.— Ти сам знаєш це, Урваре!

— Навіть тоді, коли йдеться про твоє життя? — спитав Урвар.

— Навіть тоді,— відповів Юнатан.

Урвар не міг цього зрозуміти, і Матіас також.

— Якби всі були такі, як ти,— сказав Урвар,— то зло запанувало б на віки вічні!

Тоді я не витримав і заступився за брата, сказав, що якби всі були такі, як Юнатан, то взагалі не було б ніякого зла.

Більше я того вечора не озивався. Аж до тієї хвилини, коли Матіас прийшов подивитися, чи я добре вкритий. Я прошепотів йому:

— Я боюся, Матіасе.

Матіас погладив мене і сказав:

— Я також боюся.

Юнатанові довелось пообіцяти Урварові, що він буде весь час серед повстанців, щоб надихати інших на те, чого сам не міг чи не хотів робити.

— Мешканці Шипшинової Долини повинні бачити тебе,— сказав Урвар.— Вони повинні бачити нас обох.

І Юнатан відповів:

— Гаразд, якщо я повинен там бути, то буду.

Але навіть при тьмяному світлі єдиної свічки, що горіла в кухні, я бачив, як він зблід.

Того вечора, коли ми верталися з печери Катли, нам довелося залишити Гріма і Ф'ялара в лісі у Ельфріди. Але домовились, що Софія приведе їх, коли в день повстання в'їде зі своїм загonom у головну браму.

Вирішено також, що робитиму я. Не робитиму нічого — сидітиму сам-самісінький у кухні й чекатиму.

Тієї ночі мало хто спав.

Нарешті настав ранок.

Так, настав ранок і день повстання. Ох, як того дня боліло в мене серце! Скільки я набачився крові, скільки наслухався крику! Адже битва відбувалася неподалік Матіасового подвір'я. Я бачив, як гасав на своєму коні Юнатан, чуб його майорів на вітрі, а навколо нього кипів бій, гупали мечі, свистіли списи, бриніли стріли, лушав

крик і стогін. І я сказав Ф'яларові, що коли Юнатан загине, я теж хочу померти.

Так, Ф'ялар був біля мене в кухні. Я вирішив, що нікому про це не скажу, але хай він буде зі мною. Я не міг усидіти сам, просто не міг. Ф'ялар також дивився у вікно на те, що робилося за нашим подвір'ям. Дивився й іржав. Не знаю, чи то він хотів приєднатися до Гріма, чи боявся, так само як я.

А я боявся... ох, як я боявся!

Я бачив, як Ведер упав від Софіїного списа, а Кадер від Урварового меча. І Додір упав, і багато інших, вони падали на всі боки. А Юнатан з'являвся там, де було найнебезпечніше, вітер розвівав йому чуба, сам він ставав дедалі блідіший і блідіший, і серце моє боліло все дужче й дужче.

Потім прийшов кінець!

Того дня в Шипшиновій Долині досить було крику, але не такого, як цей.

У роздал боротьби крізь виття вітру прорвався голос бойового рога й вигук:

— Іде Катла!

А потім пролунало ревіння. Голодне ревіння Катли, яке всі так добре знали. Тоді опустилися мечі, списи, стріли, повстанці не могли більше боротися. Бо знали, що їм немає порятунку. Тепер у долині чути було тільки завивання бурі, звук бойового рога й ревіння Катли, яка дихала вогнем і вбивала кожного, на кого показував Тенгіл. Він безперестанку показував на свої жертви, і обличчя його було зловісно жорстоке. Я знав, що тепер Шипшиновій Долині кінець.

Я не хотів цього бачити, не хотів цього бачити... не хотів нічого бачити. Тільки Юнатана. Мені треба було знати, де він. І я помітив його зовсім близько від Матіасового двору. Він сидів на Грімові блідий, тихий, і вітер розвівав йому чуба.

— Юнатане! — гукнув я. — Юнатане, ти чуєш мене?

Але він не почув мене. Я побачив, як він підстрожив коня й помчав схилом мов стріла, ніхто не вмів їхати так швидко, ні на небі, ні на землі. Він мчав просто на Тенгіла... і пролетів повз нього...

А потім знов озвався бойовий ріг. Але тепер у нього сурмив Юнатан. Він вихопив його в Тенгіла з рук і засурмив так, що виляски пішли. Аби Катла знала, що у неї новий володар.

Потім стало тихо. Навіть буря вшухла. Всі принишкли й чекали. Тенгіл сидів на коні, нетямлячись зі страху, й чекав. Катла також чекала.

Юнатан знов засурмив у ріг.

Тоді Катла заревіла й кинулась на того, кого досі покірно слухалась.

Я згадав, як Юнатан казав: «Колись прийде й Тенгілова година».

І ось вона прийшла.

Так скінчилося повстання в Шипшиновій Долині. Багато людей віддало своє життя за волю. Так, тепер їхня долина була вільна. Але ті, що полягли, цього не знали.

Матіас загинув, у мене вже не було діда. Губерт також загинув, він поліг перший. Йому так і не довелося зайти в браму, бо коло річки він зустрів Тенгіла та його вояків. А насамперед зустрів Катлу. Тенгіл узяв її з собою саме того дня, щоб востаннє тяжко покарати Шипшинову Долину за Урварову втечу. Він не знав, що на цей день призначене повстання. Хоч, коли довідався про повстання, зрадив, що Катла з ним.

Але тепер Тенгіл був мертвий, так само, як інші.

— Нашого гнобителя вже немає,— сказав Урвар.— Наші діти житимуть вільні й щасливі. Скоро Шипшинова Долина стане такою, як була раніше.

Проте мені здавалося, що Шипшинова Долина ніколи не стане вже такою, як була раніше. Принаймні для мене. Не стане такою без Матіаса.

Урвара влучили мечем у спину, але він наче не чув тієї рани чи не звертав на неї уваги. Очі його й далі палали, і він казав долинянам:

— Ми знов будемо щасливі.

Казав це раз по раз.

Того дня багато хто плакав у Шипшиновій Долині.

Тільки не Урвар.

Софія залишилась жива і навіть не отримала жодної рани. Тепер вона лаштувалась їхати додому у Вишневу Долину разом із своїми людьми, що вціліли в битві.

Вона приїхала на Матіасове подвір'я попрощатися з нами.

— Тут мешкав Матіас,— сказала вона і заплакала. Потім обняла Юнатана.— Повертайся швидше в Рицарський двір. Я думатиму про тебе, поки знов тебе не побачу.

Тоді обернулася до мене:

— А ти, Карле, поїдеш зі мною, так?

— Ні,— відповів я,— поїду з Юнатаном.

Я дуже боявся, що Юнатан відішле мене з Софією, проте він сказав:

— Хай Карл залишається зі мною.

На луці неподалік Матіасового двору лежала Катла, наче величезна, огидна брила, притихла й папоена кров'ю. Подеколи вона поглядала на Юнатана, немов собака, що чекає наказів від свого пана. Тепер вона нікого не чіпала, та поки лежала тут, страх не покидав долину. Ніхто не зважувався радіти. Шипшинова Долина не могла ні святкувати своє визволення, ні оплакувати мертвих, поки в ній була Катла, сказав Урвар. І тільки одна людина могла відвести її назад до печери. Це був Юнатан.

— Допоможеш Шипшиновій Долині востаннє? — спитав Урвар.— Якщо ти відведеш Катлу і прив'яжеш у печері на ланцюг, то решту ми вже зробимо самі, коли настане слухна година.

— Добре, я допоможу тобі востаннє, Урваре,— відповів Юнатан.

Я добре знаю, як треба їхати понад річкою — не кваплячись, дивитися, як плине вода, як вона мерехтить і як танцює на вітрі віття верб. Понад річкою не їдеться, коли тобі на п'яти наступає дракон.

А ми їхали саме так. Ми чули позад себе важку ходу Катли. Гуп-гуп-гуп. Та хода була страшна, Грім і Ф'ялар харапудились. Ми насилу стримували їх. Юнатан час від часу сурмив у рiг. Звук виходив також неприємний, і Катлі він напевне не подобався. Але вона мусила слухатися, коли чула його. Це єдине втішало нас у тій прикрій дорозі.

Ми їхали мовчки. І дуже поспішали. Поки стемніє і западе ніч, Юнатан мав прив'язати Катлу в її печері, де вона повинна була сконати. Більше ми її не побачимо й забудемо, що є така країна — Карманяка. Прадавні Гори стоять вічно, але ми ніколи більше не приїдемо до їхніх ущелин і скель, пообіцяв Юнатан.

Надворі стихло, буря вляглася, настав спокійний, теплий вечір. Захід сонця був гарний, як ніколи, і я думав собі, що такого вечора треба їхати вздовж річки без страху.

Та цього я не показував Юнатанові. Ну, що я боюся.

Нарешті ми досягли водоспаду Карма.

— Карманяко, ти бачиш нас востаннє,— сказав Юнатан, коли ми переїздили міст. І засурмив у рiг.

Катла побачили свою скелю по той бік річки. Йй, певне, захотілося швидше опинитися там, бо вона схвильовано засичала. Засичала просто в хвіст Грімові. А цього їй не слід було робити.

Бо саме тоді все й сталося. Наляканий Грім скочив просто на поруччя мосту. Я зойкнув, бо мені здалося, що Юнатан зараз сторч головою полетить у водоспад. Та він утримався, але рiг випорснув у нього з руки і зник у глибині бурхливої річки.

Жорстокі очі Катли все це помітили. Тепер вона знала, що вже не має над собою володаря. Вона крикнула, і з її ніздрів забухкав вогонь.

О, як ми мчали, рятуючи своє життя! Як ми мчали!

Через міст, а потім угору в напрямку Тенгілового замку. А позад нас сичала Катла.

Стежка крутилася поміж Прадавніми Горами. Навіть у страшному сні не приснилося б, як ми тікали зі скелі на скелю і як за нами гналася Катла. Вона була так близько, що її вогонь мало не досягав нас. Раз омах вогню майнув небезпечно близько від Юнатана, і на мить я злякано подумав; що полум'я обпекло його, проте Юнатан гукнув:

— Не спиняйся! Ідь, їдь!

Бідолашні Грім і Ф'ялар, вони так боялись Катли, що вибивалися з сили, аби тільки втекти від неї. З них віхтями падала піна, а вони мчали звивистою стежкою вгору все швидше й швидше, аж поки зовсім знемоглися. Але й Катла відстала від них і ревіла з люті. Тепер вона була на своїй землі, звідси ніхто не повинен був утекти від неї. Її важке гупання почастишало, і я зрозумів, що кінець кінцем вона переможе. Завдяки своїй жорстокій упертості.

Ми їхали довго-довго, і я перестав сподіватись на порятунок. Ми вже були високо в горах. Ще один заворот, і Катла дожене нас. Ми бачили її внизу просто під собою на невеличкій скелі над водоспадом, якою проходила стежка. І враз Катла спинилася там. Бо це була її скеля. Там вона любила сидіти й дивитись у воду. І тепер також майже мимоволі зупинилась на тій скелі і втупилась у водоспад. З ніздрів у неї бурхало полум'я, вона нетерпляче ходила по скелі туди й назад. Потім згадала про нас і глянула вгору своїми палючими очима.

Ох ти, жорстока, лиха тварюко, подумав я, чому б тобі не лишитись на своїй скелі?

Але я знав, що вона далі поженеться за нами. Поженеться за нами...

Ми саме досягли великого каменя, з-за якого Катла висувала свою потворну голову, коли ми вперше їхали в Карманяку. І тут наші коні не витримали. Страшно, коли під тобою падає кінь. І ось із нами сталось таке. Грім і Ф'ялар просто опустилися на стежку. І якщо ми досі ду-

мали, що, може, нас урятує якесь диво, то тепер утратили останню надію.

Ми знали, що нам кінець. І Катла також знала. Якою диявольською зловтіхою засвітилися її очі! Вона непорушно стояла на скелі й дивилась на нас. Мені здалося, що вона глузливо регоче. Тепер вона не квапилась. Наче думала: я прийду, коли сама захочу. Але ви неодмінно почекаєте на мене!

Юнатан подивився на мене ласкаво, як завжди, і сказав: — Вибач, Хрущику, що я впустив ріг. Я нічого не міг удіяти.

Я хотів сказати йому, що він не винен переді мною і ніколи, ніколи не був винен, але зацікавився з жаху.

Катла й далі стояла внизу. З ніздрів у неї бухкав дим і вогонь, і вона переступала з лапи на лапу. Від її смертельного вогню нас затуляв камінь. Я щосили вчепився в Юнатана, і він подивився на мене зі сльозами на очах.

А потім його опанувала лють. Він вихилився з-за каменя й закричав:

— Чуеш, ти, потворо, не смій чіпати Хрущика! Не смій чіпати його, а то....

Він ухопився за камінь, немов був велетнем і міг злякати Катлу. Велетнем він не був і не міг злякати її, проте камінь ледь тримався вгорі над скелею, де стояла Катла.

«Ні спис, ні стріла, ні меч не бере Катли»,— казав Урвар. Він міг би додати, що й камінь її не бере, хоч би який був великий.

Катла не загинула від каменя, якого Юнатан звалив згори. Але камінь той влучив просто в неї. І, заревівши так, що здригнулися гори, вона навзник полетіла у водоспад Карма.

Ні, Юнатан не вбив Катлу. Її вбив Карм. А Катла, в свою чергу, вбила Карма. В нас перед очима. Ми все ба-

чили. І ніхто більше, крім Юнатана й мене, не бачив, як тих двоє чудовиськ із прадавніх часів убили одне одного.

Ми бачили, як вони билися на смерть у бурхливому вирі водоспаду.

Коли Катла, заревівши, зникла у глибині, ми спершу не повірили своїм очам. Не могли повірити, що її вже немає. Там, де вона впала у воду, тільки клубочилась піна. І більше нічого. Ніякої Катли.

Та потім ми побачили Карма. Він підвів зелену голову з води, збиваючи хвостом піну. О, він був жахливий, той велетенський змій завдовжки від берега до берега, такий самісінький, як казала Ельфріда. Великий змій з водоспаду Карма, про якого вона чула казку ще дитиною, тепер виявився такою ж дійсністю, як Катла. Він справді жив у водоспаді, таке саме страховисько, як і дракониха. Змій повертав голову на всі боки, шукаючи когось,— і враз побачив Катлу, що виринула з глибини посеред водоспаду. Він метнувся до неї і обкрутився навколо її тіла. Катла дихнула на нього своїм смертельним вогнем, проте змій так стиснув її, що вогонь той погас у її грудях. Тоді Катла почала бити його, а змій її. Вони вчепилися одне в одного в смертельному двобої. Мабуть, вони з прадавніх часів шукали цієї зустрічі і тепер лупцювали одне одного, кусали, дерли, мов навіжені, і їхні страхітливі тіла сплітались у вирі водоспаду. Катла раз по раз ревіла, а Карм змагався безмовно, чорна драконяча кров і зелена змієва змішувалися з білою піною, і вона ставала темна й негарна.

Скільки тривала та боротьба? Не знаю. Мені здавалося, що я стояв на тій стежці тисячу років і не бачив більше нікого, крім двох розлючених потвор у їхньому смертельному двобої.

Так, двобій був довгий і моторошний, та нарешті й він скінчився. Катла востаннє розпачливо заревіла й замовкла. Карм тоді вже був без голови, але його тіло міцно обплелось навколо Катли, і вони зникли, паче їх ніколи й не

було. Піна знов побіліла, отруйну кров чудовиськ змило могутнім валом водоспаду. Все стало таке, як колись. Як було з давніх-давен.

Ми стояли на стежці й важко дихали, хоч уже все скінчилося. І ще довго не могли вимовити жодного слова. Нарешті Юнатан сказав:

— Нам треба вибиратися звідси! Якнайшвидше! Скоро зовсім стемніє, а я не хочу, щоб нас застукала ніч у Карманяці.

Бідолашні Грім і Ф'ялар! Не знаю, як нам пощастило підвести їх. Вони були такі стомлені, що насилу переставляли ноги.

Але ми залишили Карманяку і востаннє переїхали через міст. Далі наші коні просто не змогли йти. Тільки-но ми досягли другого берега, вони зупинились і полягали. Мабуть, подумали: ми вас довели до Нангіяли, і з нас досить!

— Започуємо на нашому давньому місці,— сказав Юнатан.

Він мав на гадці ту кручу, з якої я під час бурі вперше побачив Катлу. Я здригнувся, згадавши про це. Краще було б знайти якесь інше місце. Але ми не могли їхати далі.

Насамперед треба було напоїти коней. Ми дали їм води, але вони не схотіли пити. Були надто втомлені. Я стурбувався.

— Юнатане, з ними діється щось дивне. Ти вважаєш, що їм стане краще, коли вони посплять? — спитав я.

— Так, усім стане краще, коли вони посплять,— відповів Юнатан.

Я поплескав Ф'ялара по спині. Він лежав і дрімав.

— Який важкий день тобі випав, бідолашний Ф'яларе,— мовив я йому.— Але Юнатан каже, що завтра тобі буде краще.

Ми розпалили багаття так само, як і першого разу. Власне, кращого місця для ночівлі, ніж ця круча, ми б і

не хотіли, якби можна було забути, що Карманяка так близько. За нами здіймались високі, нагріті сонцем скелі, що захищали нас від усіх вітрів. Перед нами круча прямо-висно уривалася до водоспаду Карма, а з того боку, де міст, також стрімко спадала вниз до зеленої луки. Та лука згори здавалася невеличкою зеленою латкою далеко-далеко вниз.

Ми сиділи біля багаття й дивились, як на Прадавні Горн й на Прадавнію Річку спадає сутінок. Я був стомлений і думав, що довшого й тяжчого дня, як цей, у мене ще не було в житті. З досвітку до смерку тільки кров, крик і смерть. Колись Юнатан казав, що є пригоди, яких не повинно бути, і сьогодні ми мали більше ніж досить таких пригод. День повстання. Він справді виявився довгим і важким, але тепер і його настав кінець.

Хоч нашому смуткові ще не було кінця. Я згадував Матіаса. Мені було дуже шкода його, і, вже сидячи біля багаття, я спитав Юнатана:

— А де, по-твоєму, тепер Матіас?

— У Хангілімі,— відповів Юнатан.

— У Хангілімі? Я ніколи не чув про таку країну.

— Ні, чув,— сказав Юнатан.— Ти хіба забув той ранок, коли я виїздив із Вишневої Долини й залишив тебе такого наляканого? Не пам'ятаєш, як я сказав, що коли не повернусь, то ми зустрінемося в Хангілімі? Тепер Матіас там.

І він почав розповідати про Хангіліму. Він уже давно нічого не розповідав мені, нам не було коли. А тепер сидів коло багаття і змальовував Хангіліму, наче ми знов були в місті і я лежав на канапі.

— У Хангілімі...— почав Юнатан таким тоном, яким завжди починав свої розповіді,— в Хангілімі ще й досі триває доба табірних багать і казок.

— Бідний Матіас, коли там повно пригод, яких не повинно бути,— мовив я.

Проте Юнатан пояснив мені, що в Хангілімі немає сумних і жорстоких пригод, там тепер доба радісних ігор і

розваг. Там люди розважаються. Звичайно, вони й працюють, допомагають одні одним, але й розважаються, співають, танцюють і розповідають казки. Іноді вони лякають дітей справді моторошними, страшними казками про такі чудовиська, як Катла, і про таких жорстоких людей, як Тенгіл. Але потім сміються й додають: «Не бійтеся, це лише казка. Насправді такого ніколи не буває. Ніколи, принаймні в наших долинах».

— Матіасові дуже добре в Нангілімі,— сказав Юнатан.— Він має старовинну садибу в Яблуневій Долині, найкращу садибу в найкращій і найзеленішій долині Нангілімі. Скоро настане пора обривати яблука в його садку. Нам би треба було помандрувати туди й допомогти йому. Бо він надто старий, щоб лазити по деревах.

— Я б також був майже радий, щоб ми помандрували туди,— сказав я, бо з його слів Нангіліма сподобалась мені, і я дуже тужив за Матіасом.

— От бачиш,— мовив Юнатан.— Ми могли б оселитися в Матіаса. В Матіасовій садибі, в Яблуневій Долині Нангілімі.

— Розкажи, що б ми там робили,— попросив я.

— О, нам було б добре,— відповів Юнатан.— Ми їздили б лісами, розташовувалися б на ніч у мальовничих місцях. Якби ти знав, які там ліси! І серед них повно невеличких чистих озерець. Ми могли б спинятися на піч біля озерця, щовечора біля іншого, мандрували б собі по кілька днів і ночей, а потім знову верталися б до Матіаса.

— І допомагали б йому обривати яблука,— додав я.— Але ж тоді Софії та Урварові довелось б порядкувати долинами Нангіяли без тебе, Юнатане.

— Ну то й що? — мовив Юнатан.— Я їм більше не потрібний. Вони самі дадуть лад у своїх долинах.

Юнатан замовк, наче не мав уже про що розповідати. Ми обидва мовчали, я стомився, і на душі в мене було зовсім не весело. Хіба могла мене втішити розповідь про Нангіліму, що була так далеко від нас?

Сутінки дедалі густішали, і гори ставали темніші. Над нами літали великі чорні птахи й жалібно кричали. Все навколо навівало сум. Водоспад Карма шумів, не вгаваючи ні на хвилину, я вже не мав сили його слухати. Він весь час нагадував мені про те, що я хотів забути. Все було напоєне сумом, і здавалося, що я вже ніколи не радітиму.

Я присунувся ближче до Юнатана. Він сидів притихлий, прихилившись спиною до кам'яної стіни, і обличчя в нього було бліде. Він і тепер скидався на казкового принца, але блідого і втомленого. Бідолашний Юнатане, подумав я, тобі теж невесело. О, якби я міг хоч трохи розвеселити тебе!

Ми довго сиділи мовчки, і раптом Юнатан мовив:

— Слухай, Хрущику, я повинен тобі щось сказати.

Мене відразу охопив страх, бо коли він так звертався до мене, то завжди казав щось сумне й неприємне.

— Що ти повинен сказати? — спитав я.

Він провів пальцем по моїй щоці.

— Тільки не лякайся... Ти пам'ятаєш, що казав Урвар? Що найменшого омаху Катлиного вогню досить, щоб у людини відібрало руки й ноги або щоб вона померла. Пам'ятаєш, як він казав це?

— Пам'ятаю, але чого ти завів про це мову? — спитав я.

— Того, що...— Юнатан затнувся.— Того, що невеличкий омах Катлиного вогню обпик мене, коли ми тікали від неї.

У мене цілий день боліло серце від усього того страху і горя, але досі я не плакав. А тепер просто заривав.

— Ти знов помреш, Юнатане! — крикнув я.

І він відповів:

— Ні, але було б краще, якби я помер. Бо я більше ніколи не зможу рухатися.

Він пояснив мені, чим такий страшний Катлин вогонь. Інколи він не вбиває відразу, а робить ще гірше. Він пошкоджує щось усередині в людини, і вона стає нерухома.

Спершу цього не помічаєш, але хвороба підкрадається по-волі й неухильно.

— Тепер я можу ворухити ще тільки руками,— сказав Юнатан.— А скоро й ними не зможу.

— І ти думаєш, що це не минеться? — спитав я крізь плач.

— Ні, Хрущику, ніколи не минеться,— відповів Юнатан.— Хіба що я перейшов би в Нангіліму.

Хіба що він перейшов би в Нангіліму, о, тепер я збагнув!

Він хоче знов залишити мене самого, так я й знав! Раз він уже втік був у Нангіялу без мене!

— Але вдруге ти не втечеш! — крикнув я.— Не підеш у Нангіліму без мене! Не кинеш мене самого!

— То ти хочеш піти зі мною? — спитав він.

— Хочу, а ти як думав? Хіба я не казав тобі, що хоч би ти куди пішов, то й я за тобою!

— Казав, і мене тішать твої слова,— відповів Юнатан.— Але потрапити туди не так легко! — Він трохи помовчав, тоді додав: — Ти пам'ятаєш, як ми колись стрибнули з тобою? Той жахливий випадок, коли все горіло, і ми вискочили з вікна на подвір'я. Тоді я полинув у Нангіялу, пам'ятаєш?

— Ще б пак,— відповів я і ще дужче заплакав.— Навіщо ти питаєш? Думаєш, я не згадую про це відтоді кожної хвилини?

— Так, я знаю, що згадуєш,— відповів Юнатан і знов погладив мене по щоці. А тоді сказав: — Мені здається, що ми могли б стрибнути ще раз. З цієї кручі. На ту зелену луку.

— Так, тоді ми помремо,— сказав я.— Але чи ми потрапимо в Нангіліму?

— Потрапимо, будь певен,— відповів Юнатан.— Тільки-но ми досягнемо луки, як побачимо світло Нангіліми. Світанок над долинами Нангіліми, бо там тепер починає світати.

— Виходить, ми стрибнемо просто в Нангіліму, ха-ха-ха! — засміявся я вперше за довгий час.

— Так,— відповів Юнатан.— Тільки-но ми досягнемо луки, як побачимо просто перед собою стежку до Яблуневої Долини. Там стоятимуть уже Грім і Ф'ялар і чекатимуть на нас. Нам залишиться тільки сісти в сідло й поїхати. Поскакати!..

— І ти зможеш рухатися? — спитав я.

— Так, моя хвороба залишиться тут, і я знов буду бадьорий і радісний. І ти теж, Хрущику, ти теж будеш радісний. Стежка в Яблуневу Долину біжить через ліс, і як ти гадаєш, хіба нам не гарно буде їхати вдвох лісом сонячного ранку?

— Дуже гарно,— відповів я і знов засміявся.

— І ми не поспішатимемо,— розповідав далі Юнатан.— Можна буде скупатися в котромусь озерці, якщо нам захочеться. Ми однаково доїдемо в долину, поки Матіас звирить юшку.

— Як він зрадіє, коли ми приїдемо,— сказав я.

І враз мене приголомшила одна думка. Про Гріма і Ф'ялара.

Що Юнатан вигадує? Як же ми їх заберемо до Нангіліми?

— Навіщо ти кажеш, що вони там чекатимуть на нас? Адже вони лежать і сплять!

— Вони не сплять, Хрущику! Вони мертві. Їх убив Катлин вогонь. А те, що ти бачиш тут,— тільки їхня оболонка. Повір мені, Грім і Ф'ялар уже в Нангілімі й чекають на нас.

— То поспішімо,— сказав я,— щоб вони там довго не чекали.

Юнатан глянув на мене й усміхнувся.

— Як же я поспішу? — сказав він.— Хіба ти забув, що я не можу поворухнутись?

І тоді я збагнув, що маю зробити.

— Юнатане, я візьму тебе на плечі,— мовив я.— Ти ко-

лись виніс мене з вогню, а тепер я понесу тебе. Це буде справедливо.

— Так, це було б справедливо,— відповів Юнатан.— Але чи ти зважишся, Хрущику Лев'яче Серце, як ти гадаєш? Подумай-бо гарненько!

Я підступив до краю і глянув униз. Уже стемніло, видно було не дуже добре. Та однаково провалля було таке глибоке, що в мене запаморочилось у голові. Коли ми стрибнемо туди, то напевне обидва опинимось у Нангілімі. Жодному з нас не доведеться лишатись самому, журитися, плакати і боятися.

Але стрибати мали не ми, а я. Юнатан казав, що не так легко опинитися в Нангілімі, і тепер я збагнув чому. Як я зважуся стрибнути, як я зважусь на будь-що?

Так, якщо тепер не зважишся, то будеш тільки грудкою гною і більше ніколи не станеш чимось іншим, подумав я.

Я обернувся до Юнатана і сказав:

— Так, я зважуся.

— Любиш, відважний Хрущику,— зрадів він.— То стрибаймо негайно!

— Я спершу хочу посидіти біля тебе,— відповів я.

— Тільки недовго,— мовив Юнатан.

— Ні, я посиджу, поки зовсім стемніє. Щоб нічого не видно було.

Я сидів біля Юнатана, міцно тримав його за руку й відчував, який він дужий і добрий, поряд із ним нічого не страшно.

Нарешті Нангіялу, її гори, долини й річку огорнула ніч. Я став над проваллям, тримаючи на спині Юнатана, він міцно обхопив мене руками за шию, і я відчув, як від дихає ззаду в моє вухо. Дихає зовсім спокійно. Не те, що я... Юнатане, братику мій, чому я не такий відважний, як ти?

Я не бачив у темряві провалля перед собою, але знав, що воно є. Досить мені ступити крок у темряву — і все скінчиться.

Все відбудеться дуже швидко...

— Тобі страшно, Хрущику Лев'яче Серце? — спитав Юнатан.

— Ні... так, страшно! Та я однаково стрибну, Юнатане, зараз стрибну, цієї миті... зараз... і потім мені вже не буде страшно. Ніколи більше не бу...

О Нангіліма! Так, Юнатане, так, я бачу світло! Я бачу світло!

Ліндгрен Астрід.

Л59 Брати Лев'яче Серце: Повість. Для серед. шк. віку / Пер. зі швед. О. Д. Сенюк; [Передм. А. Г. Баканова]; Мал. І. А. Вишинського.— К.: Веселка, 1985.— 158 с., іл.

Перекладена багатьма мовами світу повість видатної шведської письменниці А. Ліндгрен розповідає про мужність борців за свободу та про братську любов, яка здатна побороти навіть смерть.

Л $\frac{4803020000-214}{M206(04)-85}$ 209.85.

И(Швед)

Астрид Линдгрен
БРАТЬЯ ЛЬВИНОЕ СЕРДЦЕ

Повесть

(На українском языке)

Для среднего
школьного возраста

Перевод со шведского
Ольги Дмитриевны Сенюк

Рисунки

Игоря Аркадьевича Вышинского

Предисловие

Андрея Георгиевича Баканова

Киев «Всезлка»

Редактор И. Г. Сидоренко

Художний редактор А. О. Ливень

Технічний редактор Т. В. Осталецька

Коректори П. М. Коваленко, Т. М. Васильєва

Інформ. бланк № 3169

Здано на виробництво 11. 05. 85. Підписано до друку 20. 08. 85. Формат 70×108¹/₃₂. Папір друкарський № 3. Гарнітура літературна. Друк високий. Умовн. друк. арк. 7. Умовн. фарб-відб. 7,53. Обл.-вид. арк. 7,45. Тираж 115 000 пр. Зам. 815-5. Ціна 25 к.

Ордена Дружби народів видавництво «Веселка»,
252050, Київ-50, Мельникова, 63.

Львівська книжкова фабрика «Атлас»,
290005, Львів-3, Зелена, 20.

